MAGYAR KÖNYVSZEMLE

HARMADIK FOLYAM. * LXI. ÉV.

1937.

A Magyar Könyvszemle

Szerkesztő- és Kiadó-Bizottsága

azon könyvtárak igazgatóiból alakul, amelyek a Magyar Könyvszemle kiadásához bizonyos ívszámok költségeivel (legalább száz pengővel) hozzájárulnak.

A Szerkesztő- és Kiadó-Bizottság tagjai

DOMANOVSZKY ÁKOS, a pécsi Erzsébet-tudományegyetem könyvtárának igazgatója, ENYVVÁRI JENŐ, a budapesti Fővárosi Nyilvános Könyvtár igazgatója, FARKAS GYULA, berlini egyetemi tanár, a berlini Magyar Intézet igazgatója, FITZ JÓZSEF, a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi-Könyvtárának főigazgatója, KÁPLÁNY GÉZA, a Technológiai Könyvtár igazgatója, NAGY MIKLÓS, a Képviselőházi Könyvtár főigazgatója, NYIREŐ ISTVÁN, a debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatója, PASTEINER IVÁN, a budapesti Egyetemi Könyvtár főigazgatója, RADÓ AURÉL, a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának igazgatója, SULICA SZILÁRD, a szegedi Egyetemi Könyvtár igazgatója, SZABÓ BÉLA, min. tanácsos, az Országos Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárának igazgatója, SZINNYEI JÓZSEF, ny. egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia főkönyvtárnoka, TETTAMANTI JENŐ, egyetemi nyilvános rendes tanár, a Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Kar Könyvtárának igazgatója (Sopron), TRÓCSÁNYI ZOLTÁN, a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi-Könyvtárában főkönyvtárnok, a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete Könyvtári Szakosztályának képviselője, szerkesztő.

TARTALOM.

1. ÉRTEKEZÉSEK, ÖNÁLLÓ KÖZLEMÉNYEK.

Lap

ASZTALOS MIKLÓS: Ki volt az Elzevirek magyar reszpublikájának kompilátora? ... 126
BARTONIEK EMMA: A Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárának Bessarion-Corvinája. (Két képpel) ... 120
BERKOVITS ILONA: A budapesti Egyetemi Könyvtár Albucasis-kódexe. (4 képpel.) ... 229
BERKOVITS ILONA: A pécsi Püspöki Könyvtár festett kéziratai és ősnyomtatványai. (5 képpel) ... 35
BISZTRAY GYULA: Falusi népkönyvtárak ... 111
DEZSÉNYI BÉLA: Külföldi származású szórakoztató mellékletek magyarországi német hírlapokban ... 325
DOMANOVSZKY ÁKOS: Index-katalógus, címszavas katalógus ... 19
DRESCHER PÁL: Nagyvárosi népkönyvtárak ... 29
FITZ JÓZSEF: A könyvtár gyüjtőköre ... 273
GÁBRIEL ASZTRIK: A középkori kéziratok identifikációja és lokalizációja 299
GLASER LAJOS: A térképkatalógizálás problémái ... 241
GORIUPP ALISZ: A katalógussokszorosítás problémái ... 202
KELÉNYI B. OTTÓ: A könyvtár a várostörténeti kutatás szolgálatában .. 313
KOZOCSA SÁNDOR: Megtévesztő adatok a címlapokon. (Könyvsorozatok megtévesztő számozása) ... 227
LAVOTTA REZSŐ: Verseghy Ferencnek egy ismeretlen kéziratáról ... 57
VITÉZ NAGY ZOLTÁN: A modern magyar könyvillusztráció (6 képpel) .. 135
PASTEINER IVÁN: Az egyetemi könyvtárak ... 3
TRÓCSÁNYI GYÖRGY: Parlamenti könyvtárak ... 97
TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: Hírlapváltozatok ... 323
TURÓCZI-TROSTLER JÓZSEF: Nosce te ipsum (2 képpel) ... 50
VARGA OTTÓ: A régi egyházi könyvtárak ... 12
VARGA ZSIGMOND: A régi protestáns főiskolai könyvtárak jelentősége .. 193
VARJAS BÉLA—WALDAPFEL ESZTER—KOZOCSA SÁNDOR: Megtévesztő adatok a címlapokon ... 215
VARJAS BÉLA: Megtévesztő adatok a címlapokon. (Előnevek és keresztnevek problémája) ... 215
WALDAPFEL ESZTER: Megtévesztő adatok a címlapokon. (Sorozatos kiadványok következetlenségei) ... 217
WITZMANN GYULA: Könyvtár és tizedesosztályozás ... 209

2. KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A. M.: Könyvtárosképző-tanfolyam ... 67, 347
A. M.: Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete ... 66
ASZTALOS MIKLÓS: Az Országos Széchényi Könyvtár kiállításai ... 31
ASZTALOS MIKLÓS: Halottaink. (ERDÉLYI PÁL, JAKUBOVICH EMIL és BIBÓ ISTVÁN) ... 73
Az első „teljes" Puskin-kiadás ... 165
CSAPODI CSABA: Könyvtárosképzés Németországban ... 332
D. P.: Goethe mint könyvtárhasználó ... 72
GÁRDONYI ALBERT: Magyar író és könyvkiadó a XVIII. század végén .. 339
HODINKA LÁSZLÓ: A mai francia könyvtárosképzés ... 62
JÉKELY ZOLTÁN: A Magyar Bibliofilek Szövetségének megalakulása 68
Külföldi könyvtárosok tanulmányútja Magyarországon ... 69
KOZOCSA SÁNDOR: Irodalomtörténeti kiállítások a Nemzeti Múzeum Orsz. Széchényi Könyvtárban ... 70
LAKATOS L. LAJOS: A magyar őshírlapok bibliográfiájához ... 341
RADÓ ISTVÁN: Sopron sz. királyi város közkönyvtárának története a statisztika tükrében ... 247
RÉVÉSZ IMRE: Melianus Gnatereth ... 250

Lap

SAJÓ GÉZA: Misztótfalusi Kis Miklós újonnan felfedezett egyik legrégibb kolozsvári nyomtatványa 157
SUPKA ERVIN: Kliegl József nyomdai betűelosztógépe bemutatásának 100. évfordulójára 250
TOLNAI GÁBOR: Újabb adalék a XVI. századi magyar könyvkiadás és könyvkereskedelem történetéhez 160
TOLNAI GÁBOR: Szalay József, a bibliofil (1870—1937) 252
TR. Z.: Bibliotheca 344
TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: A régi magyar budai nyomtatványok kérdése 153
TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: Régi papirosfajták 344
TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: A sajtóhibák történetéhez 162
TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: A XVIII. századbeli magyarnyelvű nyomtatványok mint nyelvjárástörténeti emlékek 344
SÁRKÁNY OSZKÁR: Újabban előkerült kéziratok az Országos Széchényi Könyvtár kézirattárában 338
ZOVÁNYI JENŐ: Két régi magyar nyomdász halálának ideje 71

3. ISMERTETÉSEK.

A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének Évkönyve. Szerkesztette: DR. BISZTRAY GYULA. Ism.: MÁTRAI LÁSZLÓ 263
A Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsának kiadványai. I. Ism.: TRÓCSÁNYI ZOLTÁN 348
A magyar nevelésügyi folyóiratok bibliográfiája. 1841—1936. Összegyüjtötték: BARANYAI MÁRIA és KELETI ADOLF. Ism.: SAJÓ GÉZA 349
A rézmetszettel díszített könyv. A Magyar Bibliophil Társaság nyolcadik kiállítása. Rendezte és a katalógust szerkesztette: DRESCHER Pál. Ism.: J. J. 174
A román bibliográfia. Ism.: MAKKAI LÁSZLÓ 357
A román Bibliotheca Bibliologica. Ism.: MAKKAI LÁSZLÓ 77
Az elmult év legszebb könyvei. Ism.: NAGY ZOLTÁN 361
Bibliographische Vierteljahrshefte der Weltkriegsbücherei. 2—5. füzet. Ism.: ASZTALOS MIKLÓS 173
BREYER, MIRKÓ: Südslavische Rara et Rarissima. Ism.: BAJZA JÓZSEF .. 170
CROZET, LÉO: Manuel pratique du bibliothécaire. Ism.: SÁRKÁNY OSZKÁR 354
KÁPLÁNY GÉZA: A könyvtárosi élethivatás a könyvtárosképzés tükrében. Ism.: TR. Z. 351
KERTÉSZ JÁNOS: A magyar közegészségügy bibliográfiája. 1925—1935. Ism.: ZNAKOVSZKY EMMA 352
KOZOCSA SÁNDOR: Az 1935-ik év irodalomtörténeti munkássága. Ism.: TOLNAI GÁBOR 83
KŐHALMI BÉLA: Az új könyvek könyve. Ism.: TOLNAI GÁBOR 82
LAUS PODAGRAE: Az köfzvények Ditsireti. (Kiadta: TURÓCZI-TROSTLER JÓZSEF és KNER IMRE.) Ism.: TR. Z. 358
LISCHERONG GÁSPÁR: Pray György élete és munkái. Ism.: CLAUSER MIHÁLY 359
LÖFFLER, KARL: Einführung in die Katalogskunde. Ism.: GRONOVSZKY IVÁN 255
Magyar Nemzeti Nyomtatványkiállítás. Ism.: MÁTÉ KÁROLY 261
MILKAU, FRITZ: Handbuch der Bibliothekswissenschaft. Ism.: NYIREŐ ISTVÁN 167
NAGY ZOLTÁN: A magyar litográfia története a XIX. században. Ism.: SUPKA ERVIN 81
PAIS KÁROLY: A két Kisfaludy Sándor. Ism.: TR. Z. 172
STRIPSKY HIADOR DR.: Kőszegi könyvnyomtató a XVII. századból. Ism.: TR. Z. 358
LEVÉLSZEKRÉNY, TR. Z. 176, 362
FOLYÓIRATSZEMLE, F. 84, 180, 265, 365
RÉSUMÉ — INHALTSANGABE 94, 191, 269, 368
NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ 387

LXI. ÉV. HARMADIK FOLYAM 1937. JAN.–MÁRC.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR KÖZKÖNYVTÁRAK KÖZLÖNYE

A MAGYAR KÖNYVTÁROSOK ÉS LEVÉLTÁROSOK EGYESÜLETÉNEK MEGBÍZÁSÁBÓL
SZERKESZTI
TRÓCSÁNYI ZOLTÁN

*1937. évi folyam * I. füzet*

BUDAPEST
KIADJA A M. NEMZ. MÚZEUM ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA 1937

A Magyar Könyvszemle

Szerkesztő- és Kiadó-Bizottsága

azon könyvtárak igazgatóiból alakul, amelyek a Magyar Könyvszemle kiadásához bizonyos ívszámok költségeivel (legalább száz pengővel) hozzájárulnak.

A Szerkesztő- és Kiadó-Bizottság tagjai:

DOMANOVSZKY ÁKOS, a pécsi Erzsébet-tudományegyetem könyvtárának igazgatója, ENYVVÁRI JENŐ, a budapesti Fővárosi Nyilvános Könyvtár igazgatója, FARKAS GYULA, berlini egyetemi tanár, a Berlini Magyar Intézet igazgatója, FITZ JÓZSEF, a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi-Könyvtárának főigazgatója, KÁPLÁNY GÉZA, a Technológiai Könyvtár igazgatója, NAGY MIKLÓS a Képviselőházi Könyvtár főigazgatója, NYIREŐ ISTVÁN a debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatója, PASTEINER IVÁN, a budapesti Egyetemi Könyvtár főigazgatója, SZABÓ BÉLA min. tanácsos, az Országos Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárának igazgatója, RADÓ AURÉL, a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának igazgatója, SULICA SZILÁRD, a szegedi Egyetemi Könyvtár igazgatója, SZINNYEI JÓZSEF ny. egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia főkönyvtárnoka, TETTAMENTI JENŐ, egyetemi nyilvános rendes tanár, a Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Kar Könyvtárának igazgatója (Sopron), TRÓCSÁNYI ZOLTÁN, a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi-Könyvtárában főkönyvtárnok, a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete Könyvtári Szakosztályának képviselője, szerkesztő.

Harmadpéld.
HA 1.459

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR KÖZKÖNYVTÁRAK KÖZLÖNYE

A MAGYAR KÖNYVTÁROSOK ÉS LEVÉLTÁROSOK EGYESÜLETÉNEK MEGBÍZÁSÁBÓL
SZERKESZTI
TRÓCSÁNYI ZOLTÁN

*1937. évi folyam * I. füzet*

BUDAPEST
KIADJA A M. NEMZ. MÚZEUM ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA 1937

Hung
382

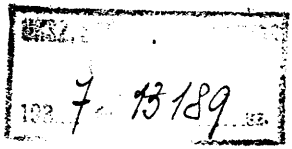

AZ EGYETEMI KÖNYVTÁRAK.*

Előadásomban az egyetemi könyvtárak három problémakörével kívánok foglalkozni, éspedig: az egyetemi könyvtárak szervezeti kérdéseivel, az egyetemi könyvtárakkal mint a felsőoktatás segédeszközeivel és végül azoknak jelenlegi speciális problémáival, úgymint a helyszűkével, orvostudományi állományuk csekély igénybevételével és anyagi helyzetükkel.

Egyetemi könyvtáraink — mint szervezeti és ügyviteli szabályzataik alapján megállapítható — szervezeti tekintetben egymástól lényegesen különböznek. Éspedig úgy a könyvtáraknak az egyetemi hatóságokhoz való viszonyát, mint pedig saját szerveik jogát illetőleg. Csupán a leglényegesebbre kívánok rámutatni, midőn megemlítem, hogy míg a budapesti és szegedi egyetemi könyvtárnál az igazgató a könyvtár összes ügyeit vezeti, addig a pécsi egyetemi könyvtár ügyeinek intézése az igazgató, a könyvtárbizottság, a rektor és a tanács feladata és az igazgatóra kizárólag csak a könyvtári hivatal ügyeinek intézése bízatik; a debreceni könyvtár igazgatásának és működésének irányítására pedig a könyvtárbizottság hivatott. Szembetűnő eltérés mutatkozik továbbá a könyvtárbizottságok tekintetében is. Míg a budapesti egyetemen a könyvtárbizottságnak a professzorokkal egyenjogú tagja a könyvtárigazgató is, addig vidéki egyetemi könyvtárainknál az igazgató szavazati joggal nem bír, sőt Debrecenben a könyvtárigazgatónak, mint szakértőnek a helyzete is kétségessé válik azáltal, hogy a szabályzat értelmében a könyvtárbizottság elnöke a könyvtárbizottságba más szakértőt is meghívhat. További lényeges eltérés, hogy a

* Szerzőnek az Országos Felsőoktatási Kongresszus általános szakosztályában 1936. december 11-én tartott előadása.

budapesti egyetemi könyvtári bizottság szinte kizárólag ellenőrző szerepet tölt be, viszont a vidéki egyetemi könyvtáraknál e bizottságok hatósági jogokat gyakorolnak: a könyvtárbizottság gondoskodik a könyvtár gyarapításáról, ez rendeli meg a könyveket és az összes szükséges segédeszközöket. Végül lényeges eltérést tapasztalunk a könyvtár fenntartására és fejlesztésére szolgáló anyagi eszközök feletti rendelkezés tekintetében is, mert míg a budapesti egyetemi könyvtárnál szervezeti szabályzata alapján is, de még inkább a gyakorlatban tekintélyes összeg áll az igazgató szabad rendelkezésére, addig a többi egyetemi könyvtárnál efelett majdnem teljes egészében a karok, illetve a tanszékek rendelkeznek.

Bár a gyakorlatban az ügyviteli és szervezeti szabályzatnak nem minden rendelkezése valósul meg, a mindennapi élet az ő parancsoló szükségleteivel azokat ismételten áttöri, mégis a szabályok és a gyakorlat alapján is a vidéki egyetemi könyvtárak igazgatói nem önálló vezetői a könyvtárnak, hanem csupán egyetemi hatóságaik utasításainak és rendelkezéseinek végrehajtói.

A debreceni és pécsi egyetemi könyvtárak szervezetének 1922-ben, illetőleg 1927-ben történt ilyetén megállapítása annál szembetűnőbb, mert éles ellentétben áll — mint arra rámutatni szerencsém volt — a budapesti egyetemi könyvtárban, de még inkább a külföldön kialakult felfogással és gyakorlattal. Hasonló a helyzet a szegedi egyetemi könyvtárnál is.

Lesznek, akik e szervezeti kialakulásnak indító okait abban fogják keresni, hogy míg a budapesti egyetemi könyvtár országos jellegű, addig a vidéki egyetemi könyvtárak kizárólag csak az egyetemi oktatás szolgálatára rendeltettek.

Ez indokolás azonban nem helytálló, mivel vidéki egyetemi könyvtárainknak egyúttal mint körzeti közkönyvtáraknak is hivatásuk van. Miniszteri rendelet értelmében az ügyészségi kötelespéldányok őket illetik és ezek megőrzése az ő kötelességük. De ezenfelül is vidéki közkönyvtáraink szegénysége következtében az egyetemi könyvtáraknak is vidéki közkönyvtári szerepet kell vállalniok.

Szervezetük sajátos vonásainak magyarázatát inkább abban kell keresnünk, hogy szervezésükkor e könyvtárak még jelentékenyebb állománnyal nem bírtak, továbbá, hogy az újonnan léte-

sült egyetemeken szemináriumi és intézeti könyvtárak abban az időben még nem alakultak ki és így az egyes tanszékek könyvszükségleteiket az egyetemi könyvtár révén kívánták biztosítani. Végül — de talán nem legkisebb mértékben — az az aggodalom is hozzájárult szervezetük sajátos vonásainak kialakításához, hogy szakképzett könyvtárosaink csekély létszáma mellett vidéki egyetemeinknek nem lesz módjukban könyvtáraik élére megfelelő vezetőt állítani.

Az utolsó évtized azonban mindezek tekintetében lényeges változást hozott: vidéki egyetemi könyvtáraink könyvállománya tekintélyesen megnövekedett, általában a 200.000 kötet felé közeledik, igazgatásuk szakképzett tisztviselők kezébe került, tanszékeiknek pedig saját könyvtárai is megalakultak és a viszonyokhoz képest megfelelő ellátásban is részesülnek. E változott viszonyok szükségessé teszik, hogy a vidéki egyetemi könyvtárak szervezete és ügyvitele e változott viszonyokhoz alkalmaztassék. De szükséges ez még a budapesti egyetemi könyvtárnál is, melynek 35 évvel ezelőtt alkotott szabályzata a mai idők követelményének nem felel meg és amelynek számos intézkedését a gyakorlat már megdöntötte. Mindezeken kívül aktuálissá teszi e kérdést az is, hogy a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtárának új szervezeti és ügyviteli szabályzata most van tárgyalás alatt.

Egyetemi könyvtáraink szervezetének és ügyviteli szabályzatainak módosításánál felvetődhetik az a gondolat, vajjon nem volna-e kívánatos e kérdésnek az a megoldása, amelyet Németországban, Franciaországban és Olaszországban találunk, ahol az egyetemi könyvtárak igazgatási tekintetben közvetlenül a minisztériumnak, illetve a könyvtárak főfelügyelőségének rendeltettek alá.

Az említett államokban ezt indokolja azok egész államigazgatási rendszere és azok szellemének ez meg is felel. Nálunk viszont, ahol az önkormányzati igazgatás államéletünknek fontos tényezője, ez nem látszik megokoltnak. Éspedig annál kevésbbé, mert tudományos gyüjteményeinknél az önkormányzati igazgatás megvalósítása éppen a mult évtized nagy eredménye. Az 1922. évi gyüjtemény-egyetemi törvény helyezte nemzeti nagy közgyüjteményeink igazgatását az önkormányzati

elv alapjára, azon tapasztalatból kiindulva, hogy ez a tudományos intézetek igazgatására sokkal alkalmasabb, mint a tisztán bürokratikus, miniszteriális adminisztráció. Az önkormányzati igazgatás ugyanis az egyéni kezdeményezésre, amelynek oly fontos szerepe van a gyüjtemények életében, serkentőleg hat. S hogy az önkormányzati elv alkalmazásához fűzött remények tényleg beváltak, azt mi sem bizonyítja jobban, minthogy a Gyüjtemény-egyetemnek Nemzeti Múzeummá történt átszervezése 1934-ben az önkormányzati elvet teljes egészében fenntartotta. Indokolatlan ellentmondása volna kultúrpolitikánknak, ha ugyanakkor, midőn a tudományegyetemeken kívül álló Nemzeti Múzeum igazgatásába, mint szakértőket egyetemi professzorokat bevon, ugyanakkor a legfontosabb egyetemi intézetek egyikének, az egyetemi könyvtárnak igazgatásánál a professzorok közreműködéséről lemondana. Az egyetemi könyvtárak szervezeti kérdései tehát az autonóm egyetemen belül oldandók meg. Ez nem jelenti azonban azt, mintha szervezetük megállapításánál kizárólag az autonóm-igazgatás érdekei lennének irányadók. Emellett meg kell találni a módját annak, hogy a könyvtári szakérdekek teljes mértékben érvényesülhessenek. Az előbbi az egyetem legfőbb hatósága, a tanács jogkörének fenntartását kívánja, mely mellett mint a könyvtárat ellenőrző szerv működik a könyvtárbizottság. A könyvtárbizottságnak legmegfelelőbb összetétele az, ha benne a tanáccsal való közvetlen kapcsolat érdekében tanácstagok is helyet foglalnak; viszont a könyvtári élet eleven kapcsolatai azt kívánják, hogy legyenek benne állandó tanártagok is. Mellettük mint teljesen egyenjogú tagnak helyet kell foglalni a könyvtár igazgatójának is, aki hivatott a könyvtárbizottság összehívásának kezdeményezésére és tárgysorozatának megállapítására. A könyvtári szakszempontok érvényesülése érdekében áll, hogy a könyvtárigazgató tényleg felelős vezetője legyen a könyvtárnak, s ugyanezért őt illesse meg a kezdeményezés joga. A könyvtár fejlesztésére szolgáló anyagi eszközök feletti rendelkezésre csakis ő lehet jogosult teljes felelősség mellett és végül a könyvtár összes alkalmazottai felett elsőfokon a fegyelmi hatalmat neki kell gyakorolnia. A tapasztalat teljesen igazolta a németek egyik legkiválóbb könyvtári szaktekintélyének, MILKAUnak megállapítását, hogy erőteljesebb könyvtári élet csakis ott fejlődött ki, hol

a kezdeményezés és a felelősség a könyvtár vezető tisztviselőjének kezében összpontosul.

Ily igazgatási szervezet mellett is még megoldásra váró feladat az egyetemi könyvtáraknak a felsőoktatás munkakörébe való intenzívebb bekapcsolása. Az egyetemen képviselt tudományszakok nagy száma mellett sem a tanács, sem pedig a könyvtárbizottság nem lehet hivatott e feladat megoldására, s ezt az egyetemi könyvtáraknak a szemináriumi és intézeti könyvtárakkal való kooperációja révén lehet megoldani. E kooperációnak pedig személyinek és tárgyinak kell lennie. A személyi kooperáción azt értem, hogy azok, akik kari, vagy professzori megbízás alapján az intézetek és szemináriumok könyvtárait kezelik, az illetékes egyetemi könyvtárban rövid gyakorlati kiképzést nyerjenek. Ezáltal biztosíttatnék az említett könyvtárak szakszerű kezelése, amire éppen állományuk megnövekedése miatt mindinkább szükség volna; de előnyt jelentene ez az egyetemi könyvtárakra nézve is, mert azon személyes kapcsolat révén, mely így köztük és az egyetem többi szakkönyvtárai között kialakulna, lehetőség nyilnék arra, hogy egyetemi könyvtáraink gyarapítása az egyetemeken képviselt összes tudományszakok szükségleteire való tekintettel történhetnék. Egyetemi könyvtáraink személyzetének csekély létszáma mellet nem lehetséges ugyanis, hogy az összes tudományszakok egy-egy szaktisztviselővel az egyetemi könyvtárakban képviselve legyenek. E hiány pótlásáról és így a könyvtárnak a felsőoktatás szükségletei irányában való fejlesztéséről az említett módon lehetne gondoskodni.

Az egyetemi könyvtárak és az intézeti és szemináriumi könyvtárak közötti tárgyi kooperáción egyrészt az utóbbiak könyvállományának az egyetemi könyvtárban való nyilvántartását, másrészt beszerzéseik összehangolását értjük. Ennek megoldására külföldön, és pedig Olaszországban, Németországban és Svájcban egy félszázad óta, továbbá újabbkeletűen Amerikában a legkülönbözőbb példákat láthatjuk. A kooperáció két lehetőségének egyike az, midőn a szemináriumi és intézeti könyvtárak könyvállományának teljes címanyaga az egyetemi könyvtárban is nyilvántartatik, másika, midőn beszerzéseiket elvi szempontok szerint határolják el. Az első, mely

miniszteri rendelettel a berlini és bonni egyetemi könyvtárakban, majd 1920-ban Bázelben került kivitelre, a vele kapcsolatos nagy költségek és rendkívüli munkatöbblet miatt nem ajánlatos. Berlinben, Bonnban be is szüntették, Bázelben maradt egyedül életben. A gyüjtési körök elvi elhatárolása például oly formában, hogy az alapvető irodalom (úgymint folyóiratok, gyüjteményes munkák és a monografikus munkák) az egyetemi könyvtár, viszont a tanulmányi irodalom a szemináriumi könyvtárak gyüjtési körébe tartozik, éppen a könyveknek sok esetben pontosan meg nem állapítható jellege miatt a valóságba nem ültethető át, éppen ezért nem biztosítja a kitűzött cél elérését.

Mindkét rendszernek együttes alkalmazása volna kívánatos és pedig a szemináriumok és intézetek kötelessége lenne, hogy összes új szerzeményeiket az egyetemi könyvtárnak bejelentsék és bejelentéseik alapján ott ezekről egy egységes címjegyzék állíttatnék fel, amire példát látunk Németországon kívül Svájcban, Hollandiában és Amerikában is. Az új beszerzésekre nézve pedig — főleg amennyiben külföldi folyóiratokról, gyüjteményes munkákról, vagy drága önálló művekről van szó — minden egyes esetben külön kellene az intézeti könyvtáraknak az egyetemi könyvtárral megállapodniok. A kooperációnak ezen formájával egy-egy egyetem összes könyv- és folyóiratbeszerzése racionalizáltatnék, vagyis az egyetemnek mint egységes egésznek, tudományos irodalmi szükségletére szolgáló anyagi eszközök felhasználása legcélszerűbbé és leggazdaságosabbá válnék. Minthogy azonban a szemináriumi és intézeti könyvtárak elvileg csakis a professzoroknak és a hallgatóság egy-egy részének állanak rendelkezésére, a racionalizálással kapcsolatos előnyök csak abban az esetben válnának a tudományos kutatásnak is tényleges hasznára, ha a szemináriumi és intézeti könyvek az egyetemi könyvtárak helyiségeiben való használatra rövid időre kikölcsönöztetnének.

Az egyetemi könyvtárakkal foglalkozván, nem hagyhatom említés nélkül az említett általános elvi kérdések mellett a jelenleg aktuális éppoly fontos egyéb problémákat is.

Ezek egyike a helyszűke, mely az egészen új és modern épületben elhelyezett debreceni egyetemi könyvtárt nem tekintve,

összes egyetemi könyvtárainknak súlyos gondja. Míg azonban a helyszűke Budapesten nagyrészben a 300 éves mult természetes következménye, addig Pécsett, de főleg Szegeden abból a lázas gyüjtési tevékenységből ered, amely minden új alapítású könyvtárt jellemez. Mai viszonyaink nem alkalmasak arra, hogy e kérdés legradikálisabb megoldásával, új könyvtárépületek emelésével foglalkozzunk. Ugyancsak feleslegesnek tartom — közismert voltánál fogva — e kérdés technikai megoldásának ismertetését. Legyen szabad azonban eredeti és célravezető volta miatt egy megoldási módra kitérnem. Ez BONAZZITÓL, a római Vittorio Emanuele-könyvtár igazgatójától ered, aki a könyveket a raktárban évszám szerint csoportosítva helyezi el és ezzel megtalálta a legegyszerűbb módját annak, hogy a tudományos könyvtárakat oly súlyosan terhelő holt, vagyis tudományos szempontból elavult anyag a raktárból könnyen kiválasztassék és máshol helyeztessék el s ezzel a könyvtári épület tehermentesíttessék. Szellemes megoldása ez a kérdésnek, amelynek bizonyos keretek között való alkalmazását nálunk is meggondolás tárgyává kellene tenni.

A helyszűkével kapcsolatosan érintenem kell könyvtárainknak ajándékozás útján való gyarapodását is. Azt tapasztaljuk ugyanis, hogy egyetemi könyvtárainknak ajándékozás útján való növekedése lényegesen felülmulja a vásárlásból eredő gyarapodását, pedig a tudományos kutatás szempontjából értékesebb az, mit könyvtáraink vesznek, míg az ajándékozás útján beérkezett irodalomnak csupán egy kis töredéke ilyen. Ha meggondoljuk azt, hogy a nemhasznos ajándékok nem csupán helyet foglalnak el s így a meglevő épület használati idejét csökkentik, hanem ezenfelül is könyvtári feldolgozásukkal az amúgy is kis létszámú tisztviselői kar munkáját lefoglalják, akkor minden tekintetben kívánatosnak mutatkozik, hogy megengedtessék könyvtárainknak az ajándékok szelekciója, vagyis hogy kiválaszthassák az ajándékozott anyagból a szükségeset és hasznosat és csupán azt vegyék állományukba, míg a feleslegeset, az úgynevezett holt anyagot duplumként kezelhessék. Tudományos könyvtárainknak is főtörekvése elsősorban ne állományuk növelése, hanem igénybevételük fokozása legyen. Épp ezért okoz súlyos meggondolást némely egyetemi könyvtárnak az a tapasztalata, hogy orvostudományi állományuk a többi szakokhoz képest lényege-

sen kisebb mértékben vétetik igénybe, vagyis éppen a legdrágábban vett könyveket és folyóiratokat használják legritkábban. Még évekkel ezelőtt a budapesti egyetemi könyvtár folyóiratosztályában vezetett nyilvántartásból megállapítottuk — a folyóiratok egyévi előfizetési árát osztva azok egyévi használati eseteivel —, hogy míg egy-egy orvostudományi folyóirat egyszeri használata 1 pengő költséget okozott a könyvtárnak, addig a többi szakokba tartozó folyóiratok egyszeri igénybevétele 3—4 fillérbe került. Ugyanitt az olvasóterem orvostudományi anyagának használata az egész forgalomnak nem is egész egy tizedét teszi ki. Legfőbb oka ennek az, hogy az orvoskari hallgatóságot éppen a könyvtár nyitvatartási ideje alatt előadások és gyakorlatok foglalják le, továbbá, hogy amennyiben egy-egy szabad órája lenne is, a könyvtárnak az orvoskari intézetektől való távolsága miatt ezt könyvtári olvasásra felhasználni nem tudja. E visszás állapotot megszüntetni csakis úgy lehet, ha az egyetemi könyvtárak orvostudományi anyagának nem tudománytörténeti részét, valamint a kurrens folyóiratokat az orvostudományi intézetek közelében helyeznénk el és ha az ezzel kapcsolatos olvasóterem az esti órákban is nyilvántartatnék. Ettől a gondolattól vezérelve adja át a budapesti egyetemi könyvtár a belső klinikai telepen levő orvoskari könyvtárnak 10 évi letétképen kurrens orvostudományi folyóiratait.

Fontossága miatt hagytam legutoljára az anyagiak kérdését. Egyetemi könyvtáraink fejlesztésére és gyarapítására az állami átalány és az ettől eltérő jellegű autonómbevételek, úgymint a hallgatóság részéről fizetett beiktatási járulék és könyvtári díj szolgál. Állami átalányuk azonban a költségvetésnek nem önálló tétele, hanem az elméleti és gyakorlati oktatás globális összegében foglaltatik. Ennek felosztása a gazdasági bizottságok joga, melyekben azonban a könyvtár képviselve nincs. Így megtörténhetik — amint erre volt is eset —, hogy ezen összeg szétosztásánál a könyvtár jelentőségének és hivatásának nem megfelelően részesül figyelemben. Kívánatos volna tehát, hogy a gazdasági bizottságokban az egyetemi könyvtár is képviselethez jusson, avagy, hogy az állami költségvetésben önálló tételként iktattassanak be az egyetemi könyvtárak. Ez utóbbi esetben felvetődik a kérdés az állami átalány összegszerűsége iránt. Útmutatóul

elsősorban a békebeli költségvetések szolgálhatnak, mely a budapesti egyetemi könyvtárnál 1914—15-ben 45.000, a kolozsvári könyvtárnál 23.000 korona volt. Ez összeg megközelítésére kellene törekednünk, annál is inkább, mert az autonómjövedelmek a hallgatóság létszámának csökkenése következtében állandó visszaesést mutatnak. Kétségtelen, hogy az ideális állapot az volna, ha nem lennénk ráutalva a hallgatóság részéről fizetett díjakra. Megnyugtató lehet egyrészt a külföldi egyetemi könyvtárak hasonló eljárása, amennyiben náluk már a mult század végén a mieinknél jelentősebb könyvtári díjak voltak rendszeresítve, másrészt annak tudata, hogy könyvtáraink a könyvtári díj sokszoros ellenértékét adják vissza a hallgatóságnak azzal, hogy a tanulmányaikhoz és kutatásaikhoz szükséges irodalmat rendelkezésükre bocsátják.

Ezekben voltam bátor röviden összefoglalni az egyetemi könyvtáraknál megoldásra váró feladatokat, mind pedig jelezni azok megoldási módját. Ez utóbbi tekintetben egyik legfőbb törekvésem az volt, hogy a reform — mint erre HÓMAN BÁLINT vallás- és közoktatásügyi miniszter úr Őexcellenciája megnyitóbeszédében rámutatott — evolúció legyen, vagyis a meglévőnek természetes továbbépítése. Különösen megszívlelendő szempont ez meglevő nagy gyüjteményeinknek — mint aminők az egyetemi könyvtárak is — reformjánál, mert ezek önmagukban is szerves egészet alkotnak, ahol minden erőszakos beavatkozás az egész szervezet funkciójának fennakadására vezet. Éppen ezért minden reform a könyvtárnál csakis a már meglevőnek módosításában, de nem feladásában állhat.

PASTEINER IVÁN.

A RÉGI EGYHÁZI KÖNYVTÁRAK.*

A népvándorlás idején és a középkor során egyházi és világi tudomány, szentírás, egyházi írók csakúgy, mint a klasszikus világ irodalmi emlékei, grammatika és csillagászat, ének és költészet egyként a monostorokban és káptalanokban találtak megértő művelőre, vagy legalább is megőrző menedékre. Az egyházi intézményekből kikerült kéziratok bizonyságai ennek.

Hazánkban is nemzeti művelődésünk kezdetén az egyházak, monostorok és káptalanok tartják becsben a művelődés nagy eszközét, a könyvet. Nemcsak Pannonhalma birtokol szent László korában 80 kódexet, más intézmények, így a pécsváradi monostor, a veszprémi káptalani iskola, az esztergomi káptalan stb. a könyv megszerettetésének tűzhelyei.

De most nem a középkor egyházi intézményei által fenntartott könyvkultúráról akarok beszélni, hanem arról, amit ezen könyvszeretet jelenkori formája a jelenkor tudósa számára adhat, Az egyháziak most sem tekintik a könyvgyüjtést korszerűtlen, elmellőzhető feladatnak, éppen ellenkezőleg! a jelenben egyre nagyobb fontosságot tulajdonítanak annak.

Bármennyire tanulságos lenne is egyes külföldi nagy egyházi könyvgyüjtemények ismertetése, számunkra mégis fontosabb az, hogy a közvetlen kezünk ügyébe eső hazai egyházi könytárakat ismerjük meg.

Csonka-Magyarországon található katolikus egyházi könyvtárak számát 105-re teszem. Nem foglalom ide a katolikus középiskolák tanári könyvtárait, hiszen ezek feladatukat a többi középiskolai tanári könyvtárakkal azonos célkitűzés szerint, azonos eszközök alkalmazásával igyekeznek teljesíteni. Csak azon, szerzetesrendi iskolák „tanári"-nak nevezett könyvtárait tekintem egyházi könyvtáraknak, amelyek inkább szerzetház-

* A m. könyvtárosok és levéltárosok országos kongresszusán 1936. október 3-án tartott felolvasás.

nak, mint a vele kapcsolatos iskolának könyvtárai. Nem tárgyalom az egyetemi teológiai intézmények könyvtárait sem.

A 105 katolikus egyházi könyvtár közül a XVII. századnál régibb időre viszi fel eredetét 4, a XVII. századra 15, a XVIII. században alapítottak 49, a XIX. században 19 könyvtárat, végül a XX. századból való 14, alapítási ideje ismeretlen kettőnek. Az összeállításból látjuk, hogy jelenlegi egyházi könyvtáraink nagyobb része az újabb kor alapítása. Nem kell a magyar történelem ismerőinek magyaráznom azt, miért nem maradtak fenn nagyobb számmal középkori egyházi könyvtáraink.

Az egyházi könyvtárak jelentőségének megállapítására nézzük tartalmuk szerint az azokban tartalmazott könyveket. A 105 katolikus egyházi könyvtár összesen 1,364.000 kötetet foglal magában. Vizsgálatunk megkönnyítése végett külön szólunk a tanítószerzetek központi könyvtárairól: hat ilyen könyvtár összesen 356.000 kötetet jelent; hasonlóképen külön tárgyaljuk az egyházmegyei és püspöki könyvtárakat: 8 ilyen könyvtárban 313.000 kötet könyvet találunk. Megjegyzem, hogy a 8 egyházmegyei és püspöki könyvtáron kívül több hasonló intézmény is van, de ezekről csak hiányos adatok álltak rendelkezésemre.

A könyvanyagból 695.000 kötet 91 könyvtár között oszlik meg. Az 1500 kötettől 20.000 kötetig terjedő kisebb egyházi könyvtárak természetesen sok teológiai anyagot tartalmaznak. De amellett jóformán minden könyvtár érdeklődik más tárgykörök iránt is. Történelem és szépirodalom majdnem minden könyvtárban található, filológiai kérdések irodalmát is gyüjtögetik. Egyébként általános irányú a könyvtárak jó egyharmadrésze. Speciális gyüjtési körökkel is találkozunk: az egyháztörténelem egyes korszakai, egyes szerzetesrendek története, az irgalmasrendiek könyvtáraiban pedig az orvostudomány és a gyógyszerészet talál szorgalmas gyüjtőkre. A könyvanyag jelentős része azonban skolasztikus filozófia mellett teológia, jórészt praktikus teológia: lelkipásztorkodástan és erkölcstan, hitszónoklat, hitoktatás, szertartástan stb.

Az elméleti hittudományt és általában a teológia minden ágának minden irodalmát a papnevelő-intézetek könyvtáraiban

találjuk. A tanítórendek központi könyvtárai is jelentékeny teológiai és filozófiai anyagot tartalmaznak. Ez az anyag általában magasabb szinten mozog, nemcsak a praktikus teológia, de a tulajdonképeni hittudomány, az átfogó és elvont kérdések irodalma, dogmatika, morális, aszkétika, szentírástudományok sok és legtöbbször válogatottan értékes művekkel vannak képviselve, épp úgy, mint több papnevelő-intézet gondozott könyvtárában. A tanítórendek hivatásának megfelelően a középiskolában előadni szokott tárgyak tudományos irodalma is többkevesebb teljességgel szerepel központi könyvtáraikban, bár a könyvtermelés óriás méretű felduzzadása arra szorította ezen könyvtárak legnagyobb részét, hogy egy vagy két szakirányba korlátozzák gyüjtésüket. Rendszerint arra a szakra esett a választás, amelyhez jó fundamentumot adott a már meglevő gyüjtés. Így például a ciszterciek zirci apátsági könyvtárának gyüjtési iránya teológia mellett magyar történelem és irodalomtörténet, vagy például az angolkisasszonyok egri könyvtára a „Rend lelki-könyvtára" nevet viseli. A legszerencsésebb helyzetben a pannonhalmi könyvtár van: ez tudta legjobban megőrizni és fejleszteni is egyetemes tudományos jellegét.

A könyvtárak külön csoportjába sorozott egyházmegyei, székesegyházi és püspöki könyvtárak anyagában is sok teológiai művet találunk, az egyháztörténeti művek is nagy szerepet játszanak, de emellett a tudomány minden ágára vonatkozó könyveket tartalmaznak. Ezen könyvtárak egyik főerőssége, de egyúttal főgyengesége is az a körülmény, hogy kialakulásukat, fejlődésüket egyes mecénásoknak köszönhetik, akik magánkönyvtáraikkal a megalapítói, vagy fejlesztői lettek. A könyvtárak nagymértékben való gyarapítói már századok óta az elhúnyt egyháziak könyvhagyatékai. Az egyes mecénásoktól függő vagy könyvhagyatékokból fejlődő könyvtár magán viseli a könyvkedvelő jótevő ízlését, gyüjtési irányát: azaz pompás szakgyüjteményekre tehet szert, viszont éppen a mecénásoktól való függése miatt már meglevő szakgyüjteményeit nem fejlesztheti tovább, újabb adományok és hagyatékok organikus fejlesztés helyett csak heterogénebbé teszik a könyvtár anyagát. Például az 1889-ben elhúnyt PAUER JÁNOS székesfehérvári püspök nagy és sikereket elérő gyüjtője volt az ősnyomtatványoknak, de

mivel halála után ezzel a gyüjtési körrel ott senki sem foglalkozott, ismeretlen maradt a gyüjtemény 45 éven át, míg a jelenlegi püspök figyelmét fel nem keltette.

Amint látjuk, a katolikus egyházi könyvtárak könyvanyagának igazán jelentékeny részét a teológiai könyvek teszik. Van-e ezeknek értékük a szorosan vett teológiai stúdiumon kívül? Nemcsak a nagyközönség, de a tudományos kérdésekkel foglalkozók egy része is osztja azt a felfogást, amelyet a GYÖRGY ALADÁR által szerkesztett 1885. évi magyar könyvtári statisztika lesajnálóan így fejez ki: „Kétségtelen mindamellett, hogy az egyházi könyvtárak jellege túlnyomólag középkorias. Túlnyomólag latin művek, ma már kevéssé olvasott egyházi munkák, a modern tudományok képviselőinek csaknem teljes hiánya: ezek a főbb vonások melyeket a tiszteskorú athosi vagy olaszországi kolostorok és a mi modernebb jellegű zárdáink könyvtárainál egyaránt feltalálunk, különösen, ha az utóbbiak sorából a tanítórendek könyvtárait kivesszük." A teológiai jellegű munkákról ma is sokan gondolják, hogy „kevéssé olvasottak" és ezek a szó lebecsülő értelmében „középkoriassá" teszik az egyházi könyvtárakat.

Nem akarom itt fejtegetni, hogy a teológia újabb fellendülése mennyi értéket, kincset fedezett fel „középkorias" írók elporosodott munkáiban. A teológiai műveknek sokkal univerzálisabb tudományos jelentőségük van. A teológia lényegénél fogva világnézettudomány, művelői a legrégibb multtól máig legelső feladatuknak tartják, hogy meghatározzák az ember helyét, célját a világmindenségben, állást foglaljanak a „honnan, hova?" nagy kérdésében, egyúttal kutassák a feleletet a „miként" kérdésére is a felismert cél felé vezető eszközök tanulmányozásával. A teológiának így szükségképen foglalkoznia kell a mindennapi élet problémáival is, szükségszerűen állást kell foglalnia szellemi áramlatokat, gazdasági behatásokat, politikai rendszereket illetően: röviden, az egész korszellem tükröződni fog a teológusok műveiben. Áll ez a teoretikus művekre éppúgy, mint az úgynevezett praktikus teológiát, erkölcstant, hitszónoklatot stb. tárgyaló művekre. A teológusok munkái jórészükben nagyszerű eszközei annak, hogy behatoljunk elmult korok gondolkozásmódjába, megismerjük annak a legnagyobb emberi problémákat illető

értékeléseit éppúgy, mint ahogy megismerjük a néplélek legkülönbözőbb megnyilvánulásait, a lélektani reagálások módjait az említett nagy problémákra: vagyis ezek a művek eszközei és forrásai a szellemtörténetnek. A teológiai irodalmat, néhány igen szerény kezdettől áttekintve, nem kutatta át senki ebből a szempontból. Bizonyos, hogy a feladat megoldása nehéz munkát jelent, mert a történészi iskolázottság mellett bőséges teológiai ismeretet is kíván, de hiszem, hogy a munka nagyon megérné a fáradságot. Ebben a munkában igen jó segítőink lehetnének a katolikus egyházi könyvtárak, a szellemiség történeti megnyilvánulásai iránt érdeklődőknek vidéken is, az ország minden részében megannyi alkalmat adnak a kutatásra. Mindenképen kívánatos volna, ha az egyházi könyvtárakat birtokló testületek is minél inkább ráeszmélnének erre a közvetlenül kezük ügyébe eső feladatra.

Az egyházi, főkép tanítórendi és egyházmegyei, püspöki könyvtárakban feltalálható nem teológiai tudományos könyvanyag jelentőségét viszont elsősorban abban látom, hogy sok szolgálatot tehetnek vidéken élő tanároknak, tudományos hajlamú embereknek. Nem annyira az új, friss könyvek jelentősek ebből a szempontból, hanem folyóiratoknak hatalmas régi sorozatai, amelyek a magánember számára a vidéken egyébként nem könnyen hozzáférhetők. Megemlítem még, hogy az egyházi könyvtárak sok ősnyomtatványt és régi magyar könyvet is őriznek. Nem áll Csonka-Magyarország 105 katolikus egyházi könyvtárából mindenünnét pontos adat rendelkezésemre, de talán nem tévedek, ha óvatos becsléssel az ősnyomtatványok számát 3200 kötetre, a rmk. számát 2000 darabra teszem. Ezeknek és mintegy 6500 kötet kéziratnak jelentőségét, tudományos hasznát nem kell tovább fejtegetnem. Ez az anyag országos vonatkozása mellett különösen értékes munkalehetőséget jelent a vidéki városokban élő kutatók számára.

Az egyházi könyvtárak anyagának a szakteológia és az általános tudományos munka szolgálatában való értékesítésénél igen fontos kérdés, mennyiben hozzáférhető ez az anyag. Az egyházmegyei és püspöki könyvtárak általában a tudományos közkönyvtárak mintájára a hozzájuk forduló közönségnek rendelkezésére állanak. A többi egyházi könyvtárakat ugyan első-

sorban azon testület tagjainak használatára szánták, amelyek a könyvtárakat fenntartják, de bármely komoly kutató mindenütt megértést és segítséget találhat a könyvtárak részéről.

A jóindulat mellett, amellyel tudományos munkára az egyházi könyvtárakat fenntartó testületeik rendelkezésre bocsátják, sokkal fontosabb kérdés az, hogy a könyvanyag mennyire van felhasználható állapotban, azaz áttekinthető-e, katalogizált-e? Ezen a téren megelégedéssel látjuk azt, hogy egyházi könyvtárainknak általában véve nemcsak van katalógusuk, hanem főként a nagyobb könyvtárakban jól használható katalógusok állanak rendelkezésre. Különben a katalogizálás körül is sok buzgalom tapasztalható. Elavult katalógusokat többhelyütt igyekeznek felfrissíteni, kisebb könyvtárak átrendezésekkel kapcsolatban új katalógusok készítésén fáradoznak. Az általában tapasztalható jóakarat mellett azonban nem mindenütt található megfelelő szakismeret: így elég sok munka nem hozza meg a maga teljes gyümölcsét. Szükséges volna bizony, hogy az egyházi könyvtárak éppen egyesületünk munkájába erőteljesen belekapcsolódva, *a könyvtárosok szakképzéséről nagyobb mértékben gondoskodnának.*

Egy szót még a katolikus könyvtárak gyarapodásáról. A mai nehéz gazdasági viszonyokat az egyházi könyvtárak különösképen érzik. Fenntartóik erejükhöz mérten igyekeznek ugyan a könyvtárak fejlesztéséről gondoskodni, de elég csekély összegek azok, amelyek erre a célra rendelkezésre állanak. Még eléggé elfogadhatóan gondoskodnak a tanítórendek mind központi, mind rendházi könyvtáraik szisztematikus fejlesztéséről.

Az egyházi könyvtárak jórésze elhúnyt egyháziak könyvhagyatékaiból is gyarapszik. Ezekben a hagyatékokban gyakran szép és értékes speciális gyüjteményeket találunk, persze elég sok könyv aztán csak a könyvtár duplum-állományát duzzasztja. A hagyatékokat sokhelyütt válogatás nélkül sorozták be a könyvtárak anyagába. Ezen a téren is tapasztalunk örvendetes változásokat: több egyházi könyvtár az ilymódon szerzett gyarapodást alaposan átrostálja és a fölösleges könyvanyagot más könyvtáraknak bocsátja közhasznú rendelkezésére, például a tanítórendek központi könyvtárai iskoláik könyvtárait gyarapítják az azokban felhasználható hagyatéki könyvanyaggal.

A könyvtárak gyarapításánál éppúgy, mint a könyvanyag hozzáférhetővé tételénél a könyvtárosok buzgalma mellett igen nagy szerepe van szakképzettségüknek. A könyvtárhoz értő könyvtáros nagyon sokat érhet el munkájával: szakértő fáradozását a könyvtárakat fenntartó testületek, de egyes könyvtárak mecénásai is a könyvtár ügye iránt fokozódó érdeklődéssel, de a könyvtár fejlesztésére szánt anyagi eszközök nagyobb mértékben való rendelkezésre bocsátásával is honorálják. Probatum est! Az egyházi könyvtárak tudományos értékesítése, anyaguk megismertetése, sokszor szinte felfedezése, organikus továbbfejlesztése a legnagyobb mértékben függ a könyvtárosok szakképzettségétől. Az ezen a téren mutatkozó hiányok pótlása kell, hogy a legsürgősebb feladata legyen az egyházi könyvtárak fenntartóinak. *

VARGA OTTÓ.

* A könyvtárakra vonatkozó számadatokat az 1930. évi könyvtári statisztikai felvétel szerint közöltük.

INDEX-KATALÓGUS, CÍMSZAVAS KATALÓGUS.*

A magyar könyvtárügyi terminológia bizonytalansága következtében tanácsosnak látszik referátumom címét lefordítani: a Schlagwort-, illetve a Stichwort-katalógusról kell beszélnem. Legyen szabad „megmagyarosítanom" őket s a továbbiakban a Schlagwort-katalógust index-katalógusnak, a Stichwort-katalógust pedig címszavas katalógusnak neveznem.

Az index-katalógus a reál-katalógusnak fiatalabb formája ugyan, mint a szisztematikus szakkatalógus, egyre növekvő népszerűsége azonban mintha kezdené elhomályosítani a szisztematikus szakkatalógus nimbuszát: az utóbbi évtizedekben meglehetősen sok hívet szerzett az a nézet, hogy a szisztematikus katalógus menthetetlenül kiöregedett s rövidesen teljesen ki fogja szorítani az index-katalógus. Ezért, ha ez utóbbi előnyeivel és hátrányaival tisztába akarunk jönni, legcélszerűbb a szisztematikus katalógussal vont párhuzamból kiindulnunk. Az index-katalógus hívei favoritjuknak következő érdemeire szoktak rámutatni: 1. Az index-katalógus nem szorítja Prokrustes-ágyba a könyvanyagot, amint ezt a szisztematikus katalógus teszi. Témákat, melyek tudományos rendszerbe csak nehezen és erőszakosan illeszthetők be, minden nehézség nélkül tud elhelyezni. Amíg például a szisztematikus katalógus az olyan (és hasonló) tárgyakat, mint a gyorsírás, röstelkedve dugdossa hol az írástörténet, hol a kereskedelmi, illetve üzleti organizáció, hol pedig a nem túlságosan sok szellemmel kieszelt „ügyességek" fiókjába, addig az index-katalógus számára ez a probléma nem is létezik, egyszerűen és fejtörés nélkül odakerül a cédula fejére a „gyorsírás" rendszó s a dolog el van intézve. Ebből a rugalmasságból önként

* A m. könyvtárosok és levéltárosok országos kongresszusán 1936. október 3-án tartott felolvasás.

adódik a második előny, tudniillik az, hogy az index-katalógus könnyebben alkalmazkodik a tudományoknak a katalógus felállításakor még előre nem látható fejlődéséhez, nehézség nélkül iktat be új diszciplinákat és témaköröket s így nem évül el oly gyorsan, mint a szisztematikus katalógus. A harmadik előny, hogy nem kénytelen egy-egy témát, illetve problémát annak különböző vonatkozásai szerint úgy szétdarabolni, szétszórni, mint a szisztematikus katalógus, amely például az öngyilkosság kérdését tárgyaló műveket, hol a teológiához, hol a büntetőjoghoz, hol a szociológiához, esetleg a pszichológiához, majd megint a statisztikához, vagy a közigazgatáshoz kénytelen beosztani s így nagyon megnehezíti az ugyanazon kérdés különböző oldalaira vonatkozó irodalom összegyüjtését. Az index-katalógusban mindez gyönyörűen együtt van, ha tetszik az „öngyilkosság" rendszó mellé még felvehetjük a mű szempontját is alrendszó formájában s így az olvasót nem csupán megkíméljük minden keresgélésétől és fejtöréstől, hanem még az illető tárgy egész problèmatikájába is bevezetjük. És ezzel már érintettük az index-katalógus negyedik s általában a legjelentősebbnek tartott érdemét is, tudniillik könnyű hozzáférhetőségét, melynek különösen a tudományos képzettséggel nem rendelkező könyvtárlátogatók számára van nagy értéke. Azt szokták mondani, hogy az index-katalógus használata nem feltételez több előképzettséget, mint az alfabetum ismeretét, a szisztematikus katalógus használójának viszont tisztába kell jönni azzal a szisztémával, amelyre a katalógus fel van építve s meg kell keresnie ebben az őt érdeklő kérdés helyét, — egy kellemetlen előmunkálat, amelyen a képzettségnélküli könyvtárlátogató esetleg mindjárt megfeneklik s melyet a tudományos képzettségű is szívesen elkerül, ha lehet. Már pedig, ha van a könyvtárnak index-katalógusa, akkor lehet.

Legalább is ezt állítják az index-katalógus hívei, akik szerint tehát ez a katalógustípus sokkal tökéletesebben oldja meg a reál-katalógus feladatait, mint a szisztematikus szakkatalógus. Nem kell azonban valami impozáns könyvtári gyakorlat ahhoz a felfedezéshez, hogy az érdemnek a könyvtárkezelés terén is két oldala szokott lenni. Ennek az igazságnak a demonstrálására nagyon alkalmasak az index-katalógus mellett szóló és az első pillantásra tényleg meggyőző fenti érvek. Vegyük sorra őket.

Az első érv feltétlenül helytálló, az index-katalógus tényleg minden nehézség és kényszer nélkül helyez el bármely témát és könyvet. De ennek az előnynek a gyakorlati értéke távolról sem olyan nagy, mint amilyennek látszik. A szisztematikus katalógus megszerkesztésénél a logikailag hibátlan tudományos szisztematika másodrendű fontosságú, a főkövetelmény a gyakorlati szempontból való alkalmasság, az igazodás a könyvtár speciális szükségleteihez. Mi nehézséget okozhat tehát a tudományok területén kívül eső materiák elhelyezése a szakrendszerben? Ha másképnem megy, nyitunk nekik külön szakokat, s ha erről a szakrendszer áttekintésében, illetve esetleg betűrendes mutatójában kellőképen tájékoztattuk a publikumot, teljesen kielégítően oldottuk meg a feladatot.

Az első érv tehát súlytalan. A második — az index-katalógusnak a szisztematikusnál könnyebb alkalmazkodása a tudományok fejlődéséhez — tarthatatlan. Miért lenne könnyebb egy újonnan kialakult tudományág, vagy újonnan felvetődött tudományos probléma számára új rendszót kreálni, mint új szakot, vagy alszakot? Legrosszabb esetben beiktatunk a szakjelzésbe egy további betűt, vagy számjegyet, ez semmibe sem kerül és pedantéria volna azt mondani, hogy említésreméltóan komplikálja a szakjelzést. A tudományok fejlődésének nyomon követése nem ezen a ponton, hanem csakis az átmenet áthidalásánál okoz a reál-katalógusnak nehézségeket. Amíg a lassan megszülető új tudományág el nem jutott a végleges fel- és elismeréshez, amíg egy új tudományos probléma végleges formát nem öltött és világosan el nem határolódott a környező kérdésektől, addig a könyvtáros természetesen nem tehet egyebet, mint azt, hogy jól-rosszúl beleszorítja reál-katalógusának régi keretei közé, akár szisztematikus, akár index-katalógus lett légyen ez a reál-katalógus. Amikor viszont új hajlékot alapít az új matériának, akkor revízió alá kell vennie az előzményeket. Az egyetlen megnyugtató megoldás, végigkutatni szisztematikus katalógus esetén mindazokat a szakokat, index-katalógus esetén pedig mindazokat a rendszavakat, amelyekről feltehető, hogy azelőtt került oda is az új szakba, illetve az új rendszó alá tartozó anyag s ezt *onnan* kiemelve áttelepíteni *ide*. Ez az eljárás azonban semmivel sem

lesz egyszerűbb, vagy gyorsabb index-katalógus, mint szisztematikus katalógus esetén.

Az index-katalógus mellett szóló harmadik és negyedik helyen említett érvek, tudniillik az egy és ugyanazon tárgyra, például az öngyilkosságra vonatkozó anyagnak együttmaradása és az index-katalógusnak könnyű, a „rendszer" előzetes tanulmányozását nem igénylő hozzáférhetősége, már sokkal súlyosabbak. Velük áll vagy bukik az index-katalógus fölénye a szisztematikus katalógus fölött. Mielőtt azonban efölött a két érv fölött kritikát mondanánk, vessünk egy pillantást az index-katalógus prakszisára.

Amint tudjuk, az index-katalógusban a címleírás élére rendszó, Schlagwort kerül, amely a könyv tartalmát az illető ország nyelvén találóan, szabatosan és kimerítően jellemzi, még pedig az általános szóhasználatból vett kifejezéssel, vagyis olyannal, amelyről feltehető, hogy az átlagos könyvtárlátogatónak is ez a szó fog eszébe ötleni, amikor ilyen tárgyú könyvet keres. Az index-katalógusban tehát, ellentétben a szisztematikus katalógussal, nincsen meg minden tárgynak a maga előre megállapított helye, amelyet a könyvtárosnak — miután kellőképen tisztába jött a kezében levő könyv tartalmával — csak meg kell keresnie. A Schlagwort megformulázásával a könyvtáros egyúttal afölött is dönt, hogy a cédula *hova* kerül a katalógusban. Erre azt lehetne válaszolni, hogy bizony ezt nem a könyvtáros dönti el, hanem a könyv tartalma, — ez éppúgy előre megszabja minden könyv helyét az index-katalógusban, mint a szisztematikus katalógusban. Ha egy könyv címe — azaz helyesebben tárgya — „világtörténet", akkor ez a könyv természetesen a „világtörténet" rendszót kapja, a helye tehát meg van határozva és a könyvtárosnak nincs módjában önkényeskedni.

Csakhogy a gyakorlatban alig akad könyv, amelynél a megoldás ilyen egyszerű és egyértelmű lenne. Az első nehézséget a szinonimák okozzák. Nyilvánvaló, hogy a „világtörténet", „egyetemes történet", „az emberiség története" címeket viselő munkákat, függetlenül ezektől az eltérő címformáktól, egy rendszó alatt kell egyesíteni, még pedig az alatt, amelyik a legáltalánosabban használt, amelyik az átlagos könyvtárlátogatónak először jut eszébe. A könyvtárosnak tehát minden ilyen esetben

választania kell, de persze mindig utána is kell néznie, hogy ő és elődei a multban a lehetséges megjelölések melyikét választották s bizonyos fokig alkalmazkodnia is kell a mult prakszisához. A nagy kérdés itt az, hogy a könyvtáros választása a lehetséges megoldások között mindig a legtalpraesettebbre fog-e esni?

Még egy további probléma is merül fel azonban a fenti példával kapcsolatban. Bizonyára akad könyvtáros, aki amellett kardoskodik, hogy a rendszó „történet, egyetemes" legyen, mert így a „történet, magyar", „történet, Kiskunhalas" címszó közelébe kerülhet, vagyis a történeti irodalom egy helyen gyűlik össze. A katalógus egysége érdekében ezt a vitás pontot persze el lehet intézni egy elvi döntéssel, amely például a fenti példában a „világtörténet" és „magyar történet" címszavak javára szólhat, azzal az indokolással, hogy a „történet" szó előrevetése a szisztematikus katalógus szempontját juttatná érvényre s hogy az index-katalógus feladata nem az, hogy a tudományágak szerint állítsa össze az anyagot, hanem az, hogy az egy tárgyra — tehát pl. az öngyilkosságra, Magyarországra, Kiskunhalasra — vonatkozó irodalmat gyüjtse össze egy helyen, tekintet nélkül a szempontra, amelyből az egyes munkák az illető tárggyal foglalkoznak. Persze a könyvtárlátogatót erről és a számtalan többi hasonló elvi döntésről tájékoztatni nem lehet, illetve még sokkal körülményesebb volna, mint szisztematikus katalógus esetén a szakrendszerről, s így az bizony a legkövetkezetesebben keresztülvitt elvek ellenére is gyakran fogja a katalógust következetlennek, kiismerhetetlennek találni. S emellett az elvi döntések értéke és érvényük határa is kérdéses. Azt a könyvet, mely a magyar kartelljoggal foglalkozik, a magyar történet analógiájára „*magyar* kartelljog" rendszó alá állítjuk? Nem valószínűbb, hogy az olvasók többsége „kartelljog" alatt fogja keresni?

Megengedjük, hogy ezek a nehézségek még aránylag könnyen eliminálhatók, ha a legkisebb kétely esetében rögtön lemondunk az elvileg tökéletes megoldás kereséséről és habozás nélkül a praktikus kompromisszum útjára lépünk, tudniillik az összes lehető rendszó alatt elhelyezzük a kérdéses munkát, illetve utalókat készítünk az elvileg helyesnek tartott rendszóra. De a gordiusi csomó nem mindig vágható ilyen könnyen ketté. Térjünk vissza mégegyszer a szinonimákra. Nem ritka eset, hogy az

általános szóhasználat egyes összetételekben az egyik, másokban megint egy másik szinonima megtartását követeli: ebadó, ebtenyésztés, ebtartási szabályrendelet, — de már: kutyafajták, kutyabetegségek. Az egy tárgyra vonatkozó irodalom tehát szétszóródik, ha csak nem lépünk utalókkal közbe; persze itt nem elég egy utaló ebről kutyára, hanem minden egyes előkerülő összetételről külön kell utalnunk. Az utalók tehát szaporodnak, a katalógus főérdeméből, könnyű kezelhetőségéből folyton veszít. Emellett bizony nagyon sok esetben eszébe sem fog jutni a könyvtárosnak a szinonima, azaz az utalókészítés szükségessége. Nem kívánhatjuk például a filológustól, hogy mielőtt egy cédulát a könyvcím alapján a „jelzálog" rendszóval ellátna, előbb utánanézzen a katalógusban, hogy nincs-e már egy csomó más hasonló munka „földhitel" rendszó alatt beosztva.

Nagy nehézségeket fog okozni speciális idegen fogalmak indexelése is. Nem kell messzire mennünk: nálunk sem a könyvtáros nem fogja tudni, hogy hova tegye, sem a könyvtárlátogató, hogy hol keresse az index-katalógusban azt a munkát, amelynek tárgya az index-katalógus. Ha „index-katalógus" vagy „tárgyi címkatalógus" vezérszó alá teszi, akkor mindenesetre ajánlatos lesz legalább a „Schlagwort-Katalog", „subject-catalogue" és a „catalogue analytique" rendszavakról, mint jóval közismertebbekről utalót készítenie erre, szóval a katalóguson belül még egy megfordított polyglott-szótárt is kell szerkesztenie.

Egy további súlyos hibáját az index-katalógusnak a következő példán szeretném demonstrálni. Az olvasó a skorpiókra vonatkozó irodalmat keresi, skorpió vezérszó alatt talál esetleg egy-két munkát s meg van botránkozva, hogy a könyvtár csak ily csekély anyag fölött rendelkezik. Nem mindegyik olvasó lesz oly szakképzett s amellett oly szívós, hogy utánanézzen először a fölmenő rokonoknak: a „pókok", „ízeltlábuak", „állattan" rendszavaknak, másodszor pedig a lemenőknek: a skorpiók 200 fajtája nevének, ahol esetleg mindenütt értékes anyagot kapna. Viszont nyilván a könyvtárostól sem lehet elvárni, hogy a „skorpió" vezérszónál utalókat készítsen a fentemlített 203 rendszóra. Vagyis az index-katalógus — ha hű marad alapelvéhez, amely szerint minden egyes munkát individuális rendszóval kell ellátnia — a szorosan összetartozó anyagot szükségszerűen

széjjelszórja az alfabetum egész hosszában, azért, mert ez az anyag a nagy összefoglaló és rendszerező munkáktól kezdve a monografiák hosszú skáláján keresztül, egészen a teljesen speciális részlettanulmányokig a különböző karakterű művek nagy tömegében van elhintve, amelyeket mind más és más individuális rendszó illet. Az index-katalógusok nagy része ezen a súlyos hibán úgy próbál segíteni, hogy összefoglaló rendszavak alatt nagyobb csoportokat alkot és ezekbe osztja be a szűkebb tárgykörű munkákat is, s azután a csoportokat szükség szerint szisztematikusan, vagy egy külön alfabetumba sorozott másod-, harmadrendű rendszavakra tagolja. Egészen hybrid megoldás, amely feladva az index-katalógus elveit és céljait, a szisztematikus katalógus eszközeivel dolgozik. Az ellentmondás persze meg is bosszúlja magát: ha egyszer elkezdjük a csoportképzést, hol van a megállás? Csak a háziskorpióról, mezeiskorpióról, sziklaskorpióról szóló részlettanulmányokat nyomjuk be a skorpió rendszó alá, vagy a skorpiókat is elsüllyesszük a pókfélék skatulyájába, vagy még tovább menjünk, esetleg egészen az „állattan" rendszóig? Közös bázist arra vonatkozólag, hogy a különböző tudományterületeken milyen fokig menjünk a tagolásban, illetve a kommasszálásban, nem lehet találni, mivel az egyes tudományágak szisztematikái alig mutatnak rokonságot egymással; de még ha lehetne is ilyen közös fokmérőt találni, az sem volna használható, hiszen a katalógus berendezésének alkalmazkodnia kell a könyvtár anyagához. Az elvszerűség tehát teljesen veszendőbe megy s az olvasó, aki lehetőleg kimerítően akar tájékozódni a könyvtárnak valamilyen kérdést illető anyagáról, tanácstalanul áll a katalógus előtt. Még sokkal tanácstalanabbul, mint azt a fenti példa alapján gondolnók; a zoológiának aránylag stabil szisztematikájához foghatót a legtöbb tudományágban, különösen azonban a szellemtudományokban, nem találunk; a skatulyák sorrendje, egymás alá és fölé rendelése igen gyakran iskola, vagy egyén kérdése.

Vonjuk le a konzekvenciákat. A fentemlített harmadik és negyedik érv — szóval az index-katalógus mellett felhozott döntő érvek — tarthatatlanok. Az index-katalógus sem arra nem képes, hogy egy helyre vonja össze az ugyanarra a tárgyra vonatkozó egész anyagot, sem arra, hogy az eseteknek legalább

nagyobbik részében könnyebben és egyszerűbben vezessen el a keresett könyvekhez, mint a szisztematikus katalógus. Az a kívánság, hogy az „összetartozó" egy helyen vonassék össze, különben is semmitmondó; ha azt értjük alatta, hogy *minden* könyvtárlátogató egyhelyütt találja meg az őt érdeklő kérdésre vonatkozó egész anyagát a köyvtárnak, akkor teljesen abszurd. A tudományos és nemtudományos irodalom egész területét a szempontok légiói a vonatkozások, kapcsolatok olyan sűrű hálójával borítják el, melyet sem katalógusban, sem másképen regisztrálni nem lehet. A kérdés tehát csak az, hogy melyik katalógus bont meg kevesebb és kevésbbé lényeges kapcsolatot, összetartozást és melyik teszi ezt következetesebben és elvszerűbben. Kétségtelenül a szisztematikus, mert ez szempontok szerint tagol és egyesít, míg az index-katalógus a tagolást véletlenül és önkényesen csinálja. Viszont igaz, hogy aki a gyógynövénytermesztést, vagy a fotografálást illetően keres tájékoztatást, vagy minden további szempont nélkül éppen csak szeretne valamit olvasni a harmincéves háborúról, vagy a Himalájáról, az az index-katalógusban fejtörés és előtanulmány nélkül boldogul. Ez azonban csak a népkönyvtáraknál döntő előny; a tudományos könyvtárak látogatóinak nagy többsége nem csak ennyit vár a katalógustól; ezeknek magasabb szükségleteit, kimerítő tájékoztatásra irányuló igényét a szisztematikus katalógus megbízhatóbban és kétségtelenül gyorsabban s egyszerűbben elégíti ki, mint az index-katalógus.

A publikum szempontja után legyen szabad érintenem a könyvtáros, illetve a könyvtári adminisztráció szempontját is: egyszerűbb, gyorsabb-e az index-katalógus készítése, mint a szisztematikusé? A válasz feltétlenül tagadó. Ha a szakkatalógus vezetője tisztába jött az előtte fekvő könyv tartalmával, akkor a munka nehezén már túl van, — megkeresni azt a szakot, illetve szakokat, amelyekbe a könyv belevág, már nem oly nehéz. Az index-katalógusnál csak ekkor kezdődik a munka nehezebbik része: megtalálni a jellemző rendszót, idegen fogalmak jellemzésére megfelelő kifejezést találni saját nyelvén, utánajárni annak, hogy az illető tárgy milyen rendszó alatt szerepelt már a katalógusban és hogy milyen utalások válnak szükségessé, szakcsoportokkal dolgozó index-katalógus esetén megkeresni azt az át-

fogó fogalmat, amely alá a munka besorozandó, — mindez lényegesen megnehezíti és lassítja a dolgát.

Természetesen, ha egy könyvtár annyira jól szituált, hogy megengedheti magának azt a luxust, hogy a szisztematikus katalógus mellett még egy katalógust készítsen, amely talán még több intelligenciát és föltétlenül több munkát föltételez, mint az előbbi, — akkor egyetlen érvet sem lehet felhozni az index-katalógus felállítása ellen. A szisztematikus katalógus mellett az index-katalógus kitűnő szolgálatokat tehet, — kétségtelenül jobbakat, mint a szisztematikus katalógushoz készült rendszó-regiszter, amely csak utalás s így csak kerülő úton vezet a célhoz. Ha azonban választani kell a szisztematikus és az index-katalógus között, a választás véleményünk szerint csak az előbbire eshetik.

Korlátozott anyagi erők mellett is van azonban egy közvetítő megoldás, amely — különösen a katalóguscédulák mechanikus sokszorosítása esetén — említésreméltó munkatöbblettel nem jár s emellett mégis biztosítja az index-katalógus előnyeinek jórészét. Ez a gyakorlati szempontból kitűnő és mégis meglepően ritkán alkalmazott megoldás a Stichwort-katalógus, vagy mondjuk címszavas reál-katalógus. Hogy ennek sincsen magyar neve, az nem meglepő, hiszen egész Magyarországon csak egy ilyen katalógusról tudok: a pécsi egyetemi könyvtár Stichwort-katalógusáról, melyet hat évvel ezelőtt FITZ JÓZSEF állíttatott fel a könyvtárnak általa végrehajtott újjászervezése kapcsán.

A címszavas katalógus szigorúan a címhez, helyesebben a címleíráshoz tartja magát s a címnek, szükség esetén az alcímnek és a címleírás egyéb részeinek — mint a kiadó intézmény neve, részek címei — minden jellemző szavát kiveti külön vezérszóként.

Hátrányai az index-katalógussal szemben, hogy azok a címek, melyek nem jelzik precízen a könyv tartalmát, elsikkadnak benne. Az ilyen könyvek azonban csak igen kis százalékát teszik az anyagnak. Másik hátránya, hogy a könyvek nyelve szerint szétszórja az összetartozó anyagot; azonban ha megfelelő szisztematikus katalógus mellett áll a címszavas katalógus, akkor ennek a hátránynak sincs nagy súlya.

Ettől a két ponttól eltekintve a címszavas katalógus kitűnően ellátja az index-katalógus dolgát. Ami a fő, használata éppoly egyszerű, mint az utóbbié, sőt még egyszerűbb, mert ez a katalógus biztosan elkerüli mindazokat a csökevényes szisztematizálásra csábító kísértéseket, melyeknek az index-katalógus csak a legritkább esetben tud ellentállni. Ezért azután a publikum kisebb igényű része előszeretettel fogja használni a címszavas katalógust, — de még a nagyobbigényűek s a könyvtáros is előnyben fogja részesíteni a szisztematikus katalógus fölött olyan esetekben, amikor egyszerűbb, illetve teljességet nem igénylő tájékoztatásra van szüksége. Emellett olyan előnyei is vannak, melyekkel az indexkatalógus nem dicsekedhetik; így elsősorban az, hogy rögtöni útbaigazítást ad abban a nagyon is gyakori esetben, ha a kereső a szerző nevét nem, csupán a mű címét tudja. Ez az előny a szépirodalmi anyagnál is kitűnően érvényre jut, — tehát annál az anyagnál, amely az index-katalógusban alig helyezhető el célszerűen. Legfőbb előnyét már említettük: nem okoz említésre méltó munkatöbbletet, a szakozó tisztviselő érezhető újabb megterhelés nélkül, jóformán mechanikusan elláthatja főmunkája mellett.

Röviden úgy formulázhatjuk meg a két katalógus-típus egymáshoz való viszonyát, hogy a címszavas katalógus az index-katalógus szolgálatainak legalább 80%-át ellátja annak a munkaáldozatnak 20%-a fejében, amit az index-katalógus igényel. Egyedüli reál-katalógusnak — legalább is a tudományos könyvtárak számára — éppoly kevéssé kielégítő, mint az index-katalógus. Szisztematikus katalógus mellett azonban kétségtelenül megfelelőbb, mint az index-katalógus, — még pedig egyszerűen azért, mert a könyvtári adminisztrációban az ökonómiai szempontnak, az eredmény-áldozat-relációnak éppoly döntő súlya van, mint bármely más adminisztrációban.

DOMANOVSZKY ÁKOS.

NAGYVÁROSI NÉPKÖNYVTÁRAK.*

A falusi népkönyvtár feladata és szerepköre gyökeresen más és lényegesen egyszerűbb, mint nagyvárosi népkönyvtáré. A szinte országosan egyrétű, magán a hely színén meg éppen jól ismerhető olvasóközönség olvasmánnyal táplálása és szellemi vezetése — művelése — alig kérdéses és csaknem egy alapelv szerint történhetik. Nem úgy a nagyvárosban. A lakosság rétegződése itt igen összetett, a műveltség szintje különböző, az igények rendkívül változatosak. A nagyváros polgárát minden áramlat, minden válság — akár szellemi, akár társadalmi — közvetlenebbül éri. A tájékoztatás, az elirányítás a roppant zűrzavarban, amit a nagyváros kulturális életének egésze mutat, — finom és összetett lélektani feladat. S nem kétséges, hogy a nagyvárosi népkönyvtár célja és rendeltetése elsősorban ez. Mindannyian tudjuk, hogy a nagyvárosi ember hajlama, diszpozíciója a művelődésre kitűnő. Alig ismer technikai nehézségeket, kíváncsisága — fölajzottsága — határtalan, szomja kielégíthetetlen. Nyitva áll minden előtt. Kritikai érzéke azonban teljesen fejletlen. S így válogatás nélkül be is fogad — el is olvas — mindent, amit a véletlen, helyesebben a nagyon is számító élelmesség tömegével vet eléje. Ez a tisztára szellemi kérdés így, sajna, a nagyvárosban egészen elvesztette ilyetén jellegét s merőben gazdasági kérdéssé értéktelenedett. A tömegtermelés és nyomában a tömegfogyasztás egyáltalán nem látszik tudatában lenni annak a nagy emberi értéknek, mely ilyenmód veszendőbe megy az olcsóságok e nagy piacán. A modern irodalom-nagyipar, noha termelvénye szellemi fogyasztásra van szánva, csodálatoskép nem művelődési vagy szellemi értékek előállításával foglalkozik. Nem is törekszik erre. Az az iparcikk, mely műhelyéből kikerül s mely esetünkben a „könyv" előkelő és nagymultú

* A m. könyvtárosok és levéltárosok országos kongresszusán 1936. október 3-án tartott felolvasás.

címét s külsejét viseli, — bitorolja! — híg pótanyagoknál egyebet alig tartalmaz. Egészen távolesett nagy őseitől. Elfajzott, méltatlan utód. A tapasztalatlan és tájékozatlan — ítélet nélküli — olvasó, akiben a nyomtatott betűnek valami ősi tisztelete él, naív és egyforma hittel nyúl minden után, ami könyv s amiből táplálékot remél. És kapja ezt! Kap ez után. Mert ez tolakszik és nagy hangon kínálkozik. Előttünk, könyvtárosok előtt nem titok, hogy a nagyvárosi embernek merő szórakoztatására szánt ez az álirodalmi termelés, mind számszerűen, mind mennyiségre óriási. (Egy-egy kiadás itt, komoly könyvnél szinte elképzelhetetlen 8—10.000-es példányszámot jelent!)

„Olyan ember, akinek erkölcsi jogosultsága volna könyvek nyomtatására, természetesen mindenkor igen kevés akad", — mondja *Paul Ernst*, a nemrég elhúnyt kiváló német költő és gondolkozó s megállapítása fájdalmasan s fokozottan áll a mi korunkra is.

A jelen szemszögéből — a műveltség szempontjából — ennek az irodalomnak (a detektívregénynek s az álromantikus filléres érzelgőskének, egyszóval ennek a magasabbrendű nagyvárosi ponyvának) haszna vajmi csekély. De kára annál több!

Történelmi távlatból tekintve, még föl kell vetnünk a kérdést: mi marandandót, mi időállót alkotott ez a literatúra, virágzásának immár jó néhány évtizede alatt? Mi értéket, többletet jelentett az emberiség, a nemzet számára? — Bizonnyal semmit! Pillanatnyi izgalmat, életfelejtést, alkalmat az élettől menekülésre adott csupán s néhány elgyötört, rossz órát. S e ponton, bizonyos tekintetben életellenes is ez az irodalom!

Egy 1848-ban névtelenül megjelent s a „Könyvolvasásról" szóló magyar könyvben ezeket a ma is érvényes és időszerű szavakat olvassuk:

„A csupa olvasás, anélkül, hogy általa valakinek helyes oktatást vagy erkölcsi jobbulást nyerni törekedő igaz, eltökélett szándéka legyen, valósággal nem egyéb l e l k i h e n y é l é s-nél; minthogy ilyenkor a lélek, midőn mellette csak idegen észképzeteket hágy elosontani, magát valóban szenvedőleg viseli; és ha ezen észképzetekből semmit sem tud vagy akar magánál föntartani, az egész olvasás nála csak annyit ér, mint egy álomlátás, mely hamar elenyészik."

Legyünk tisztában vele, hogy a lélek életében, a szellem síkján sem történhetik semmiféle visszaélés büntetlenül. És semmi sem nyomtalan! Minden hatás visszahatást szül. Minden hatás s így az olvasmány hatása is eltörülhetetlen nyomot hágy. Ezért minden hatás — minden olvasás — nevelés is egyúttal. Jóra vagy rosszra nevelés, de nevelés. A könyvtáros és főként a népkönyvtáros, ki könyveket bocsát ki az életbe, mindig s múlhatatlanul, szükségkép nevelő. Tőle függ, rajta áll: jóra vagy rosszra nevel-e?

Nem kétséges, hogy a népkönyvtárnak minden körülmény között csak jót kell adnia. Értelme és létjoga ez! Könyvei közül a silányat, az álat, az alacsonyrendűt, az efemer-értékűt, — értékelni kell tudnia! — az ártalmasat eleve ki kell rekesztenie. A modern nagyvárosi ember, a felületes-ízlésű s örömű, a szétesett, az izgaloméhes, az emberségétől eltávolodott, a kollektívum eszméletlen életét élő tömegember készséges kiszolgálásához neki semmi köze. Az ő szerepe sokkal hálátlanabb. Neki, még a maradiság vádjával megbélyegezve is — ó, hányszor éri is ez a vád! — konzervatívnak kell lennie. Mert valóban konzervál is. Értékeket őriz. A nagy kótyavetyében is őrzi az emberiség örök szellemi és esztétikai értékeit. Olyan ő is, mint a Gondolat s a befelé-fordulás jó magányából kilépő pap, ki szószékéről nem árulhat egy gyékényen a krajcáros kalmárral, bármi jól megy is annak sora. A Szellem diadalmas boltíveinek homályában nem űzérkedhetik vásári portékával. S ha tenné mégis, bizony-bizony megérdemelné a korbáccsal kiűzetést!

A talminak, az álnak, a selejtesnek, az irodalom alatti irodalomnak, a könnyű betűnek ilyen roppant mértékű elterjedése idején, a modern életben, korunkban önkéntelenül is fölvetődik a kérdés, nem szükségkép reménytelen-e, hiábavaló-e annak a magasabb nevelő és művelő célokat néző közkönyvtárnak szerepe, mely a kor korcs ízlésével szembehelyezkedik s mint a jónak, a szépnek, a magasabbrendűnek, az elárvult — az elárult — Gondolatnak, a valódi irodalomnak magányos szigete kíván megállni az áradatban? Még ha reménytelen is — szükséges! De nem is reménytelen. A közkönyvtárakba tódulást nem lehet csak gazdasági okokkal magyarázni. A könnyű kíváncsiság s az izgaloméhség mellett a szép, a jó után való vágy is

örök az emberben. A közönség megérzi azt az egészséges, tiszta levegőt, mely a közkönyvtárból feléje árad. Észreveszi, hogy az ő kedvelt s az üzleti életben bizonyára igen tiszteletreméltó irodalmát ott egyáltalán nem becsülik. Megütődik ezen s észbe kap. S rákap a jóra is. S ez már az első lépés. Idegeinek eddigi foglalkoztatása — ajzása vagy zsongítása — után elkezdi immár szellemét is művelni. Ha ezek után megmarad a könyvtárban, — a könyvtárnak máris nyert ügye van. Egy lelket újra elhalászott a valódi műveltségnek. De még a nagyvárosi életnek ez a burjána, a ponyvairodalom, magában hordja végzetét. Máris túlvirágzott. Mindenáron változatosságot kell adnia; újat, egyre újat; de skálája végtelen kicsiny lévén — mert nem maga a végtelen élet, hanem annak csupán egy kis szegmentuma —, elérkezett lehetősége határaihoz. Deklinációja közel. Közönsége lassan mégis ráún. A megtelés, a jóllakottság, a csömör lesz ennek az irodalomnak halála. S a könyvtár örök és változhatatlan értékeivel készen várja ezt a percet. S várja a meglévő mellé megtérő közönségét is.

A nagyvárosi népkönyvtárak könyvforgalmában, mint a tapasztalat mutatja, a szépirodalmi könyvek olvasása van túlsúlyban. Nálunk, a fővárosban, több év átlagát vizsgálva, mintegy 75 százalék. Az ismeretterjesztő irodalom olvasottságát — a külföld példája is ezt mutatja — alig lehet 25 százaléknál feljebb szorítani. De nem is hiba ez. Az irodalmi ízlés nevelését bízvást tekinthetjük a közműveltség tengelyének. A jó szépirodalom olvasását az eszmélkedés, a gondolkozás kezdetének. Nyugati kulturánkban a szellem legnagyobb és legszebb értékei évszázadok óta szépirodalmi alakban jelentkeznek. A Géniusszal való együttlét és társalkodás mindenkor üdülés és haszon mindenki számára. Szélesedés, tágulás, fölemelkedés. S a modern ember számára még egy: kibontása, kiemelése a kollektívumból, elszigetelése a többitől, a Gondolat, a jó magány zárkózottságába és védettségébe. Visszahelyezése abba az állapotba, melyben a lélek a legotthonosabb: az egyedülvalóság gazdag arisztokratizmusába. „Minél jobban elfoglalják a jelen szegényes érdekei az emberek lelkét s éppen mert szegényesek, földhöz is nyomják, — annál parancsolóbb a szükség magasabb, általánosabb érdekek által fölszabadítani azokat e nyomástól,

oly valami által, ami tisztára emberi s ezért nincs alávetve az idő hullámzásainak; s ekkép a megosztott politikai világot ismét a Szép és az Igaz zászlaja alatt egyesíteni", — mondja Schiller „Die Horen" bejelentőjében.

A mai nagyvárosi élet lázas ütemében sorvadó, kopó esztétikai élet-érzést a jó szépirodalom olvasása erősítheti meg újra az emberben. S vezetheti a köznap gyötrő egyformasága, a napnapi munka robotja után magasabb élet-szférába. S a megbolygatott, az egyensúlyavesztett kedélynek szinte a vallásos élménnyel rokon föloldódás és megnyugvás mélységét, békéjét, harmóniáját adja meg.

A jó szépirodalom olvasása az olvasót emberségében rázza meg. Emberségére rázza föl. „A művészet nem a gondtalan élet fényűzése vagy a henyeség édes mulatsága, hanem hatalmas befolyású erő, melynek céljai komolyak, bár eszközei gyönyörködtetők. Testvére a vallásnak és segítségével a nagy világ-cél átszövődik a való életbe", — mondja Goethe.

Hogy a nagyvárosi népkönyvtár itt vázolt hivatását — a jól- és jót-olvastatást — teljesíthesse, természetesen nem elégedhetik meg a mechanikus könyv-osztó szerv szerepével. Nem érheti be azzal, hogy a nagyvárosi ember számára a rengeteg egyéb kusza betű mellé ráadásul még betűt adjon. Neki lényegesen más könyvet kell adnia. Újra föl kell ébresztenie az olvasó ban az olvasásnak az utóbbi időben oly sikeresen elrombolt tiszta szellemi gyönyörét. És, ami oly mélyre szállt alá benne korunkban: a műalkotás tiszteletét, megbecsülését és szeretetét. Bennünk, könyvtárosokban, minden kételytől menten él a hit a kultúra szükségességében. Meggyőződésünk, hogy a kultúra az életet szebbé, szélesebbé, tágabbá, szabadabbá s az embert jobbá, emberebbé teszi s visszaadja neki, nagy devalválódása, tervszerű devalvációja idején, magasabb rendeltetése tudatát; visszaadja őt önmagának.

A nagyvárosi közönségnek széles rétegei használják a népkönyvtárak gondosan válogatott könyvanyagát s veszik igénybe a könyvtárak eligazító, irányító, tájékoztató tanácsait. De addig, míg a közönség egyetemében hitté nem erősödik az a tudat, hogy a közkönyvtárban, melyet a közület tart fönn nagy áldozatokkal és hozzáértő szakemberek vezetnek, a maga tiszta javát

tálalja föl s ott magává épülhet, a nagyvárosi élet roppant őrlése közepette, — a népkönyvtár célja elérve nincs. A könyvtári gondolat terjedését, a bizalom és a hit növekedését a könyvtárak irányában úgy érhetjük el legbiztosabban, ha a megkezdett és jónak megismert útról le nem térünk. A gondosság a válogatásban, a hozzáértés, a felelősségtudat s a magasabb szemlélet azok a tényezők, melyek a nagyvárosi közkönyvtár fönnállását indokolják. A közönség végre is meg fogja érezni a művelődés e közintézeteiből feléje áradó jónak, egésznek, szellemileg egészségesnek bőséges sugárzását. S azt is, hogy a közkönyvtár ellensúlya az álnak és tiszta forrása az igaznak s a valódi műveltségnek.

DRESCHER PÁL.

A PÉCSI PÜSPÖKI KÖNYVTÁR FESTETT KÉZIRATAI ÉS ŐSNYOMTATVÁNYAI.

A Pécsi Püspöki Könyvtár festett kézirat- és ősnyomtatványgyüjteménye szám szerint nem jelentős. A könyvtárban mindössze három kódexet és két ősnyomtatványt találunk miniatúrákkal és festett ornamentikával, de ezek mindegyike hosszabb tanulmányozást érdemel.

A festett kódexek között időrendben első helyen egy kisméretű francia származású Biblia[1] (No. 1851/689. 16°) áll. A rendkívül fínom, gazdagon díszített kódex a XIII. század elején készülhetett és a párizsi iskola remek, apró gyöngybetűivel íródott. A kódex a Magyarországon őrzött korai francia Bibliák között a legkorábbinak tekinthető, vagy legalább is egyidőben készülhetett a Budapesti Egyetemi Könyvtár tulajdonában lévő, Sárospatakról származott francia Bibliával[2] (Cod. Lat. 45. 4°), de díszítéseit sokkal kiválóbb mester készítette. A pécsi kis Bibliában 112 kis iniciálét találunk, amelyek közül csupán hat figurális ábrázolású, a többi növényornamensekkel, továbbá emberfejű drôleriekkal díszített. A figurális iniciálék sorában az első lap szövegkezdő F betűjében a megszokott, könyvetmásoló szürkekámzsás szerzetest találjuk. Ennek motívuma megismétlődik a Máté-evangélium kezdeténél, ahol a miniátor Máté apostolt glóriás, könyvetmásoló szerzetes gyanánt ábrázolja. Ezenkívül a lantot pengető Dávid királyt, továbbá Krisztus feltámadásának a sablontól eltérő ábrázolását találjuk az iniciálékban. A feltámadó Krisztustól jobbra és balra egy-egy szárnynélküli angyal a töviskoronát tartja. Végül a 4.a lap szövegkezdő I ini-

[1] Könyvkiállítási Emlék, 1882, 105 l., 265. sz.

[2] BERKOVITS ILONA: A Budapesti Egyetemi Könyvtár festett kéziratainak egy csoportja. Magyar Könyvszemle, 1931. évf., 2—3. l.

ciáléjában, egész kis méretekben, a Genezis pompás ábrázolását találjuk. Váltakozó kék és rózsaszín alapon, hét kis ovális medaillonban ábrázolja a miniátor a Genezis apró jeleneteit, amelyeket négyszögletű keretbe illesztett Kálvária-jelenet zár le. A Genesis jeleneteinek a Kálvária-jelenettel való lezáródása — ez a később oly általánossá vált ábrázolási mód — e korban még meglehetősen ritka. A XIII. századeleji francia bibliákban még alig találkozunk a Genezist befejező Kálvária-jelenettel. Így a Budapesti Egyetemi Könyvtárnak előbb említett Bibliájában sem fordul elő. Itt megszokottan az első emberpár teremtésével fejeződik be a Genezis. A pécsi kis Biblia miniátorára jellemző, hogy ornamentális díszítést nem alkalmaz és aranyat egyáltalán nem használ. Ezzel szemben az Egyetemi Könyvtár Bibliájában találkozunk némi lapszéli díszítéssel, mindjárt a 3.a lapon a Genezist tartalmazó I iniciálénál. Aranyat is találunk; a Genezis jelenetei arany alapra vannak festve. A pécsi Bibliában a Genezis jelenetei, az Úr ismétlődő alakja sokkal változatosabb, mint a budapestiben. Viszont mindkét kódexben, az I iniciálében levő Genezis jelenetei két ellentétesen haladó hullámvonal kereszteződésétől alkotott ovális medaillonokba vannak beillesztve.

A XIII. században készült, Magyarországon lévő francia Bibliák közül a fentebb említetteken kívül még a következőket ismertetjük: a Kalocsai Érseki Könyvtárban lévő Biblia (Cod. Lat. Mss. 82. 4°), a Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtárában levő nyolcadrétű Biblia (Cod. Lat. 37) és negyedrétű Biblia (Cod. Lat. 32) és végül a Budapesti Egyetemi Könyvtárban levő Biblia (Cod. Lat. 18).

A Kalocsai Érseki Könyvtár tulajdonában levő Bibliát[1] — miként a kolofónból kitűnik[2] — JÁNOS scriptor másolta IX. vagy SZENT LAJOS idejében (1226—1270) Párizsban. A kódex az 1250-es években készült a XIII. századi párizsi bibliák tipikus modorában. A szöveg kéthasábos. A Genezis ábrázolásán kívül számtalan aranyalapú növényi, vagy groteszk állatdíszítésű kis

[1] Könyvkiállítási Emlék. 106. l. 273. sz. — Egyházművészet Országos Kiállításának Katalógusa. Budapest, 1930. 149. l.

[2] „Bibliam theodoricho regnan te paris ludovicho si non subsannes scripsit bene friso iohs" — majd valamivel lejebb — „Bibliam dirco regnana Paris Luduwico si non subsannes sep."

iniciálét találunk a kódexben. Az 1. a. lap szövegkezdő F iniciáléja aranyalapon könyvetmásoló szerzetest ábrázol. A kódex 3. b. lapján a Genezis tipikus ábrázolása foglal helyet. Aranyalapon, egymás alatt kis, szabályos körökbe illeszkedik a teremtés hét jelenete, amelyek közül a legutolsó az első emberpár teremtését adja. A Kálvária itt is hiányzik. A medaillonok kerete váltakozva piros- és kékszínű, míg az Úr hol kék ruhát és rózsaszín köpenyt, hol pedig megfordítva, rózsaszín ruhát s kék köpenyt visel. Az apró jelenetek kidolgozása igen fínom. Az Úr alakja még nem a megnyúlt, gótikus figura, hanem mint a fentebb említett Bibliákban is, teste zömök, feje az alakhoz viszonyítva nagy, keze kicsiny. Az Úr alakja és beállítása még nehézkesebb, a ruharedők érzékeltetése gyenge, a mozdulatok merevek, esetlenek. De a kompozíció gazdagabb, mint a fentebb említett két Bibliában. A teremtés napjainak különböző eseményeit érzékelteti. A többi kis iniciálében madarat, levéldíszítést, drôleriet, többek között egy emberfelsőtestű, nyilazó kentaurt találunk, míg a lapszéldíszítést szörnyállatok, többek között egy hosszú, megnyúlt testű kutya alkotják.

Csak röviden emlékezünk meg a Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtárában lévő kis, nyolcadrétű francia származású Bibliáról[1] (Cod. Lat. 37), amely fínom pergamenlapon, apró gyöngyírással szintén a XIII. század közepén készült. A kódexnek két iniciáléját kivágták, egyik a 3. a. lapon a Genesis kezdeténél — valószínűleg a Genesist ábrázolta —, a másik a 323. b. lapon, amely szintén figurális lehetett. A kódex egyetlen megmaradt figurális iniciáléja a szöveg F kezdőbetűjében a hagyományos könyvet másoló barát, fekete kámzsában. Ezenkívül a kódexben, számtalan kalligrafikus iniciálé között még öt növényi díszítésű iniciálét találunk.

A Széchényi Könyvtár másik francia, negyedrétű Bibliája[2] (Cod. Lat. 32) a legdíszesebb a Magyarországon található XIII. századi francia bibliák között. A JANKOVICH MIKLÓS gyüjteményéből származó kódex a pompásabb kiállítású és gazdagabban

[1] HOFFMANN EDITH: A Nemzeti Múzeum Széchényi-Könyvtárának illuminált kéziratai. Budapest, 1928. 25. l. (Az Orsz. Széchenyi Könyvtár Tudományos Kiadványai. I.)

[2] HOFFMANN E.: Id. m. u. o.

díszített francia Bibliák modorában készült, a század második felében. A kódexet a Genezisen kívül 65 növényi jellegű, továbbá 57 figurális kezdőbetű díszíti s az utóbbiak témájukban és ábrázolásukban a leggazdagabb francia Bibliák stílusát követik, annak ellenére, hogy a kódex kivitele jóval szerényebb. Aranyalapozás egyáltalán nincs a kódexben. Az első lapon a Bibliákban leggyakrabban előforduló, másolóbarátot ábrázoló F iniciálét itt a kódex egyetlen kalligrafikus iniciáléja pótolja. A Genezis kezdetének I iniciáléjában, miként a kalocsai Bibliában is, hét kerek medaillonban találjuk a teremtés napjainak egyes jeleneteit. Ezek kerete, szintén váltakozva piros-, kék- vagy zöldszínű. A medaillonok azonban nem közvetlenül egymás alatt vannak elhelyezve — miként a kalocsai Bibliánál —, hanem nyugodt lendületű, szabályosan ismétlődő levélornamentika választja el őket egymástól. A medaillonokban a miniátor nem követi pontosan a teremtés sorrendjét, hanem attól önkényesen eltér. A halak és a vizek teremtését elhagyja. A harmadik és negyedik medaillonban némi eltéréssel ugyanazt a jelenetet, a növények teremtését, az ötödikben pedig az állatok teremtését ábrázolja. A Genezis jeleneteit nem az első emberpár teremtése fejezi be — ez a hatodik medaillonban látható —, hanem a megpihenő Úr alakja. A Kálvária-jelenet itt is hiányzik. A miniátor még annyiban is eltér az általánosabb ábrázolástól, hogy az első emberpár teremtését kivéve az Úr mindenütt csupán félalakban jelenik meg, továbbá a sablónos, kerek földgömböt egyáltalán nem alkalmazza attributumként. A Genezis jelenetei mellett az I iniciálé díszítését az alsó lapszélen nagyszárnyú sárkány egészíti ki, amelynek farka nyugodt, román levélornamentikában végződik. A figurális díszítésű iniciálék alapja sötétkék vagy sötétrózsaszín, s nem fínom hálózattal, hanem apró, hármas csoportba osztott fehér pontokkal van díszítve. A figurális kezdőbetűkben az általános ikonográfiai ábrázolásokat — Mózes, Áron, Judit és Holofernes, Eszter, Jób, Dávid, Jeremiás, Habakuk, Jesse fája stb. — találjuk. A díszítések e bősége ellenére a kódex nem elsőrangú mester alkotása. Az alakok kidolgozása kissé nyers. A mozdulatok merevek. a redők nehézkesek, az arckifejezés keményebb. A miniátor általában az élénk színeket kedveli és szívesen alkalmazza a francia miniatúrafestészetben ritkábban használt zöld és piros színeket.

Élesen rajzolt formák, nagy szemek, kemény arcél festése jellemzi továbbá. A régieskedő mester stílusában a századeleji miniált kódexekhez igazodik, még nem érinti a XIII. századvégi francia gótikának és Honoré miniátor művészetének könnyed, nyugtalan lehellete.

A Széchényi Könyvtár e kódexéhez kapcsolódik rokonstílusával a Budapesti Egyetemi Könyvtár francia Bibliája[1] (Cod. Lat. 18), amely szintén még a XIII. század végén készült. A kódex a II. ABDUL HAMID szultántól ajándékozott Corvinákkal együtt került haza. Hogy Corvina volt-e, arranézve semmi nyom, adat nem maradt fent a kódexben. Valószínűbb, hogy nem MÁTYÁS király könyvtárából, hanem egy budai kolostorból jutott a törökök tulajdonába, bár a kódex fínom kiállításánál fogva méltán illeszkedhetett volna MÁTYÁS király könyvtárába. Ha Corvina lenne, bizonyára MÁTYÁS címere díszítené. Másrészt kolostori eredetére mutat tárgya. Tudjuk, hogy a töröktől elfoglalt Budavárában több kolostor volt. A kódex rendkívül megrongált állapotban maradt fenn. A fínom és vékony pergamenlapok legnagyobbrészt teljesen tönkrementek, míg a kis iniciálék csodálatosképen teljes épségükben maradtak meg. A törökök a kódexet díszes bőrkötésbe újrakötötték, minek következtében az amúgyis tönkrement lapok még fokozottabban megrongálódtak. A kötésnél a kódexet körülvágták, amiáltal a szöveg megcsonkult és a fejezeteket jelölő címek teljesen eltűntek. A szétesett lapokat és íveket a legnagyobb összevisszaságban fűzték össze. Mindenekelőtt saját könyveik mintájára, a kódex lapjait fordított sorrendben kötötték be. Vagyis a kódex hátulról kezdődik, balról jobbra kell lapoznunk. Az ép ívek lapjait azonban nem változtatták meg, ennek következtében az egyes íveken belül a lapok rendes sorrendben, jobbról balra következnek egymás után. Jobbról balra lapozva, a kódex a névsorral kezdődik, amit az Apocalypsis követ, majd Szent Pál levelei s az Evangéliumok következnek, míg hátul Mózes, Józsua könyvei, majd Jób, Dániel, a Próféták-könyve sorakozik. Néhol az egyes ívek sorrendjét is fölcserélték. Így például Mózes halála után Józsua halála következik. Hátul-

[1] Említi CSONTOSI JÁNOS: A Konstantinápolyból érkezett Corvinák bibliográfiai ismertetése. Magyar Könyvszemle, 1887. 21 l.

ról az első iniciálé a zsidók egyiptomi kivonulását ábrázolja. A Genezis ábrázolása hiányzik. 75 figurális iniciálé díszíti a Bibliát. Feltűnő, hogy növényi díszítésű iniciálék nem fordulnak benne elő, kalligrafikus iniciálék helyettesítik. Lapszéli ornamentális díszítés is minimális, csak néhol, az iniciálék meghosszabbított szárain fordul itt-ott elő, egész csekély mértékben. Drôleriekkal sem találkozunk. Aranyat csak az iniciálék vékony keretében alkalmaz a miniátor, akinek színei meglepően élénkek és tiszták. Az általánosabb sötétkékkel szemben élénkkéket használ és a rózsaszín is frissebb, élénkebb a megszokottnál. Az iniciálék alapja nincs a francia tipikus vékony hálózattal átszőve, hanem miként a Széchényi Könyvtár Bibliájában (Cod. Lat. 32.) úgy itt is hármasával elhelyezett fehér pontok ékesítik, amelyek között kis, piros pontok tűnnek elő. Az alakok még itt sem gótikusak, bár már vékonyabbak és a ruharedővetés is könnyedebb. A fejek még aránytalanul nagyok, nagyok a szemek is és az arcél kemény. A karcsúbb figurák tartása azért már kecsesebb, kidolgozásuk finomabb. A kódexben a XIII. századi francia bibliák kialakult ikonográfiai sémáit találjuk, amelyek csak néhol térnek el. Általában az ábrázolások egy-két variációja váltakozik a különböző témájú iniciálékban. A sablóntól eltérő a Frigytábla átadásának ábrázolása. Míg a francia Bibliákban általában Jehova a miniatúra jobb felső sarkában, felhők között jelenik meg, olyképen, hogy csak felsőteste vagy feje látszik, addig itt Mózes mellett áll, teljes alakban, jobbjával áldást oszt, balkezében könyvet tart. Ugyancsak ritkább ábrázolását találjuk Eszter királynénak is. A két részre osztott iniciálében felül Eszter a király előtt térdel, míg az alsó felében a felakasztott Hámán látható.[1] RUTH könyvének kezdő iniciáléja pedig eltér a megszokott ábrázolástól azáltal, hogy Noémi nem két, hanem egy gyereket vezet kézenfogva.

A XIV. század első felében készült nagy, folióalakú francia származású Biblia[2] (AA. III. 13. 2°) a Pécsi Püspöki könyvtár leg-

[1] Hasonló ábrázolást lásd: SWARZENSKI G.—SCHILLING R.: Die illuminierten Handschriften und Einzelminiaturen des Mittelalters und der Renaissance in Frankfurter Besitz. Frankfurt a. M. 1929. Taf. XXVI.

[2] Könyvkiállítási Emlék. 105. l. 269. sz. — Egyházműv. Orsz. Kiáll. Kat. 149 l. A Bibliát német származásúnak mondja.

szebb kódexe. A könyvtábla belső borítékán olvasható bejegyzés szerint a kódex 1384-ben ANTAL hainburgi plébános tulajdonában volt.[1] A kódex valószínűleg 1482-ben került Magyarországra, amikor MÁTYÁS király visszafoglalta Ausztriától a határszélen fekvő Hainburgot. Az igen gazdagon díszített kódexben 144 iniciálét találunk, amelyek közül 81 figurális, míg 64 növényi ornamentikájú. Ezenkívül a 4. b. lapon a két írott hasáb között középen a Genezis pompás ábrázolását látjuk. A figurális iniciálék piros vagy kék alapját fekete, fehér, kék, illetve piros hálózat borítja, míg a Genezis jeleneteinél a miniátor gazdag, de egyben régieskedő aranyalapot alkalmaz. A figurális iniciálék jelenetei megfelelnek a korabeli bibliák ikonográfiai ábrázolásainak. Mózes a Sinai-hegyen, a Frigytábla átadása, Judit és Holofernes, Jób, Dávid király lanttal, majd harangokkal, Jónás a delfinnel, Habakuk, Dániel az oroszlánokkal, Hóseás próféta és a kurtizán stb. A Jesse tájának ábrázolása is kialakult típusnak felel meg.[2] De emellett érdekes és ritkább ikonográfiai ábrázolásokkal is találkozunk. Így a 189. a. lapon az „együgyű" (insipiens) egész felöltözötten beleharap a kezében tartott gömbbe s feje, lába, botja, vörös nagy pontokkal van teleszórva.[3] Ritka továbbá az angyal mellett térdeplő Lukács evangélista ábrázolása, az Angyali üdvözlet kialakult ábrázolási módjában,Máté és az Angyal, Jeremiás és a lángokat hányó kancsó, Ezekiel próféta az evangelista szimbolumokkal. De a legsikerültebb és leggazdagabb a Genezis ábrázolása. A keretül szolgáló, párhuzamosan haladó vonalak nem ovális vagy kerek medaillonokat, hanem ferde négyszögeket alkotnak. Az első három jelenetben az Úr oldalnézetben van ábrázolva kis földgömbbel, a negyedik jelenetben könyvvel, az ötödikben halakkal, a hatodik jelenet az első emberpár teremtését, a hetedik a megpihenő Urat ábrázolja. Végül a Kálvária-jelenet fejezi be a Genezist.

A kódex figurális iniciáléi mindvégig egy stílusban készül-

[1] Hanc bibliam ego Anthonius plebanus in Haymburg comparaui die Satturni xv. mens. Octobr. anno dni MCCCLXXX-quarto.

[2] V. ö. SWARZENSKI—SCHILLING: Id. m. Taf. XXVI.

[3] Hasonló ábrázolást lásd: VITZTHUM GEORG: Die Pariser Miniaturmalerei. Leipzig, Quelle—Meyer, 1907. Taf. XXVI. Psalter von Bourbourg. London, British Mus. 30.045.

tek. Az arcok kicsit megnyúltak, profiljuk groteszk, a gesztusok nehézkesek, szögletesek. Az ornamentális díszítés elenyészően csekély, nem a párizsi iskola fleuronné levelei, hanem tüskés csipkézetű gótikus indák. A kódex rokonságot mutat a XIII. századvégi és XIV. századi párizsi munkákkal. Így elsősorban a *Sainte Chapelle*-i *Evangeliarum*-mal[1] (Paris. Bibl. Nat. Lat. 17.326.), nem annyira a miniatúrák felépítésében, mint inkább a figurák típusának rokonsága által. Rokonjegyeket ismerünk fel még a XIV. századi párizsi miniatúrafestészet egyik legkiválóbb alkotásával, V. KÁROLY *Bibliájá*-val[2] (Bible Latine de Charles V. Paris, Bibl. de l'Arsenal. 590.), bár a pécsi kódex kidolgozása korántsem olyan fínom. Rokon továbbá a *genfi Bibliá*-val[3] (Genf, Bibl. publ. Cod. Lat. 6. a.).

A párizsi iskola e termékeivel való rokonság miatt azonban nem szabad a pécsi kódexet párizsi származásúnak tekinteni. A pécsi Biblia az északfrancia miniatúrafestészet terméke. Az északfrancia, közelebbről a normand miniatúrafestészet a párizsi iskola hatása alatt virágzott, de érintkezett az angol miniatúrafestészettel is és ennek erős hatása folytán a párizsi fínom vonalak keményebbé váltak. A pécsi Bibliánál főleg a keményebb rajz, az arcok plasztikusabb kidolgozása, a ruharedők nyugodt, szélesebb esése bizonyítja elsősorban az északfrancia miniatúrafestészethez való tartozását. De pontos analógiákat is találunk az északfrancia miniatúrafestészetben. Így az északfrancia származású *stuttgarti nagy Biblia*[4] (Stuttgart. Kgl. Bibl. Fol. 14.) és a pécsi kódex Genezis ábrázolása rokon, különösképen a Kálvária jelenetében, ahol Krisztus, Mária és János beállítása csaknem azonos. De mindkét Kálvária-jelenet kiváló francia miniátorok azonos témájú nagyobbméretű ábrázolásait követi.[5] A pécsi Biblia az északfrancia kódexek közül a St. Bertinből származó s

[1] Lásd MARTIN, HENRY: La miniature francaise du XIIIe au XVe siècle. Paris et Bruxelles, 1924. G. van Oest. Pl. 4—7.

[2] MARTIN: Id. m. Pl. 21—22.

[3] VITZTHUM: Id. m. Taf. XII.

[4] VITZTHUM: Id. m. Taf. XXII.

[5] Pl. La Somme de Roi. (Paris, Bibl. de l'Ars. 6329), Missel de l'abbaye de Corbé (Bibl. d'Amiens. No. 157), Missel de l'abbaye de St. Vaast d'Arras (Bibl. d'Arras No. 448).

A Pécsi Püspöki Könyvtár AA. III. 13. jelzetű Bibliájának a Genezist ábrázoló kezdőbetűje. (4. b. lap.)

1

2

3

4

1. A Pécsi Püspöki Könyvtár AA. III. 13. jelzetű Bibliájának a Frigytábla átadását ábrázoló kezdőbetűje. (44. b. lap.)
2. A Saint-Omeri Városi Könyvtár No 5. jelzetű Bibliájának Kálvária jelenetét ábrázoló kezdőbetűje. (267. a. lap.)
3. A Saint-Omeri Városi Könyvtár No 5. jelzetű Bibliájának Könyvmásolót ábrázoló kezdőbetűje. (172. b. lap.)
4. A Pécsi Püspöki Könyvtár AA. III. 13. jelzetű Bibliájának Szent Pált ábrázoló kezdőbetűje. (374. a. lap.)

most Saint-Omerben levő Bibliával[1] rokon (Bibl. de la Ville Nr. 5.), elsősorban a témák feldolgozásában, a figurák elhelyezésében s kidolgozásában és az arctípusok csaknem azonos voltában. Nem egy mester készítette a két kódexet, de a pécsi Biblia mestere mindenesetre a st. omeri kódex miniátorának köréhez tartozott. Közel azonos ábrázolásokat találunk a két kódexben. Így a pécsi kódex Genezisében látható Kálvária és a st. omeri kódex Kálváriát ábrázoló iniciáléja. A keresztrefeszített Krisztus alakja mindkét képen pontosan megegyezik, nemcsak a dúshajú, lehajtott glóriás főben és a kissé elhajló törzsben, hanem Krisztus alsó testén lévő kendő redővetésében is.[2] A pécsi kódex Krisztusának testét a st. omeri kódextől eltérően vércseppek borítják. A két kódexben azonos ikonográfiai ábrázolásokat is találunk. Többek között a st. omeri kódexben is megtaláljuk a szárnyas angyal előtt térdeplő Máté és Lukács ábrázolását.[3] A két kódex között azonban nagy eltérés is mutatkozik és pedig az ornamentális és a lapszéli díszítések között. A st. omeri kódex rendkívül gazdag a lapszéleken alkalmazott bibliai, genre- és groteszk-jelenetekben. (Izsák föláldozása, nyilazó, szarvasra vadászó, lantot pergető drôleriek, gereblyét tartó nő stb:) A pécsi kódexben viszont egyáltalán nem találhatók ily ábrázolások, amiáltal a kódex komolyabb, ünnepélyesebb jellegű. Eltérő a két kódexnél továbbá az iniciálék alapozása. Amíg a pécsi Bibliában az iniciálék alapját fínom hálózat díszíti, addig a st. omeri Biblia iniciáléjainak egyszerű, egyszínű az alapjuk. A pécsi későbbi, mint a st. omeri kódex, amely mintaképül szolgálhatott a pécsi Biblia miniátorának.

A pécsi nagy Bibliával párhuzamosan foglalkozunk a Magyarországon lévő francia származású Bibliák legpompásabb darabjával, a Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtárában lévő

[1] VITZTHUM: Id. m. 145—146. ll.

[2] Rokon vele a Missel de Rouen (Bibl. de Rouen No. 277) Kálvária jelenetének Krisztus ábrázolása.

[3] A st. omeri kódexről Vitzthum többek közt a következőket mondja: „... Ich kenne keine Bibel in dieser Zeit die so ausgestattet wäre: Das Streben, Geschichten darzustellen, die Art wie die alttestamentlichen Bücher dazu ausgenutzt werden, und das Festhalten an bestimmten ikonografischen Typen ist sehr bedeutsam..."

Cod. Lat. 96 jelzetű Bibliával.[1] Ez, a JANKOVICH MIKLÓS gyűjteményéből származó folióalakú Biblia a pécsi Bibliánál korábbi, a XIV. század legelején készülhetett. A gazdagon díszített Biblia 83 figurális és 82 ornamentális díszítésű iniciálét tartalmaz, amelyeket elsőrendű, a párizsi miniatúraiskolához kapcsolódó miniátor készített. A kódex első és utolsó lapján, továbbá a 236. a. lapon a szöveg tintájától eltérő fekete tintával, a 441. a. lapon pedig piros tintával írott XIV. századi bejegyzés olvasható,[2] amely szerint POZSONYI MIKLÓS bécsi lakos 1399-ben a gemniki kolostornak hagyományozta a kódexet.

A Biblia első lapjának F betűjében a szokásos könyvet másoló szerzetes foglal helyet. Az F betű szára lehúzódik az alsó lapszélig. A díszítés között alul és felül kicsi, pajzsottartó figurákat látunk, továbbá egy vadászt, ki fehér kutyától űzött nyúl felé röpíti nyilát. A 4. a. lapon találjuk a Genezis fínom, kifejező ábrázolását. A jeleneteket magában foglaló I betű felső szélén ugyancsak megtaláljuk a kutya elől menekülő nyúlra nyilazó vadász ábrázolását. A vadásztól balra szétvetett lábakkal egész kicsiny „insipiens" áll, jobbkezében tartott kenyérbe harapva, míg baljában a bunkót tartja. Az I betű alul a francia miniatúrafestészetre annyira jellemző nyugodtan kanyargó indákból hirtelen mereven elágazó tüskésszélű ornamentikával fejeződik be. A Genezis jelenetei ovális medaillonokba illeszkednek. A medaillonok közvetlenül egymás alatt sorakoznak az I iniciálé fínom hálózattal díszített sötétkék alapján. A Genezis első két jelenete a földgömböt tartó Atyaistent ábrázolja. Az ezt követő három jelenet a halak, növényzet és állatok megteremtését, a hatodik jelenet az első emberpár megteremtését ábrázolja, míg a hetedikben a megpihenő Úr alakja látható. Alatta szélesebb keretben, erőteljes hangsúlyt kap a Kálvária finoman megkomponált jelenete.

A kódex díszítéseit elsőrendű párizsi miniátor készítette. A két *Sainte Chapelle*-i *Evangeliarium* (Paris. Bibl. Nat. Lat. 17.326. és Lat. 8892.) és SZÉP FÜLÖP *Breviáriuma* (Paris. Bibl.

[1] FEJÉR GY.: Tud. Gyüjt. 1817. Könyvkiáll.-Eml. 105. sz.. Tört. és Irod. Kiáll. 1902. — HOFFMANN E.: Id. m. 25. l.

[2] Hec biblia e. dom. Troni bte maie vginis in Gemnico testata p Nycolau de Presburg cive wienense MCCCXCIX, VIII. kl. novebris.

Nat. Lat.) szolgálhattak mintaképül.[1] Az alakok megnyúltak, fínomak, az arckifejezések lágyak. A Kálvária ábrázolása külön figyelmet érdemel. Sablónos, de mégis érezzük rajta mesterének erőteljesebb művészi törekvését. Megkapó Máriának gótikus lendületű alakja és riadt gesztusa. Ezzel szemben János figurája egész nyugodt és a kereszten függő Krisztus alakja is nyugodt, harmonikus, szemben az általánosabb összecsukló testű ábrázolásokkal. Mária riadt alakja rokon az 1297 előtt a Châlons sur Marne-i S. Etienne számára készült *Bréviarium* és *Missalé* (Paris. Bibl. de l'Arsenal. No. 595)[2] egész lapot betöltő Kálvária jelenetének Máriájával.

A Pécsi Püspöki Könyvtár kódexei közül legvégül egy kisméretű olasz származású Imakönyvet (I. X. 26. 12°) kell megemlítenünk, amelyet 1838-ban REVICZKY ÁDÁM ajándékozott SZEPESY IGNÁC püspöknek.

E kódex a GIOVANNINO DE'GRASSI művészetében gyökerező és franco-flamand hatásokat befogadó XV. századvégi milánói miniatúraiskola terméke. A kódexben összesen négy egész lapot keretelő ornamentikát és négy díszes figurális kezdőbetűt találunk. A kódex többi lapjaira is ornamentális díszítés volt szánva, s így a szöveget mindenütt széles, üres lapkeret övezi. Az 1. a. lapot számtalan kis aranytallérral telehintett gazdag ornamentika kereteli. Az alsó lapszéldíszítésben középen foglal helyet a kódex ismeretlen tulajdonosának két kis putto által tartott címere: zöld alapon fehér harántpólya, ebben három nefelejts formájú piros virág. A lap felső szélét díszítő ornamentikában egy hátratekintő nyúl s egy színestollú madár van beillesztve. E lap szövegkezdő D iniciáléjában, fodros felhős kék ég alatt a kis Jézust tartó Madonna ábrázolását találjuk. Mária arca nem az idealizált XV. századi olasz szépségideált követi, hanem realisztikus, komoly kifejezésű, VINCENSO FOPPA művészetének hatását árulja el. A Kisded is komoly. Elálló fülek, nagy kezek jellemzik a miniátor formaképzését. A kódex többi ornamentális díszítésében sok aranyozást, kicsiny, „szakállas" aranytallérokat, apró, cirádás

[1] MARTIN: Id. m. Pl. 4—7, 8—9, 18—19.

[2] MARTIN, HENRY: Les Peintres de Manuscrits et la miniature en France. Paris, Henri Laurens. 29 l. Fig. 10.

díszeket, naturalisztikusabb virágokat, puttókat, baglyot, kuporgó nyulat találunk. A művészi iniciálékban a XV. századi északolasz festészet realisztikus modorában készült csontvázfigura, zöldes, hullaszínű, sebtől vérző fájdalmas Krisztus és fodrosfelhős ég alatt glóriás, őszszakállú, szenvedő arckifejezésű férfi (Dávid király?) van ábrázolva. Az iniciálék kerete arany. A kódexben élénkkék, rózsaszín, zöld és sárga színeket alkalmazott a miniátor, s piros szín csak a címer virágain fordul elő.

A Pécsi Püspöki Könyvtár két színezett ősnyomtatványa közül az egyik JOHANN BÄEMLER kétkötetes, folióalakú pergamen *Bibliája* (A. A. 10—11), amely 1466-ban készült Strassbourgban, HEINRICH EGGESTEIN nyomdájában.[1] Az ősnyomtatvány első kötete sokkal gazdagabb a másodiknál. Az első kötet első lapját minden oldalról ornamentika kereteli, amely a megszokott, hegyes, strassbourgi levelekből áll. Alul a díszítés között, egy-egy medaillonban tiarás pápa és fehérsüveges főpap látható. A lap külső, felső szélén virágkehelyből kiemelkedő, gitározó, szárnyas angyal mellképét találjuk. A díszítés levelei közül ezenkívül egy majom s egy madár bukkan elő. Érdekes e lap növényi díszítésű kezdőbetűje, amely francia stílusú iniciálé elnagyolt másolata. Gazdag az ősnyomtatvány 4. a. lapja is. A lap felső és alsó szélén alkalmazott ornamentika a lap oldalaira is elágazik, sőt a két nyomtatott hasábot is középen végigvezetett ornamentika választja el egymástól. Alul, a lap alsó, külső szélén az ornamentikában egy vadember bunkójával egy nyelvét kiöltő oroszlán felé sujt. E lapon találjuk továbbá a kétkötetes Biblia egyetlen önálló miniatúráját, amely piros keretben, sötétkék, halványabbkék virágokkal díszített alapon, zöld mezőn Ádám és Éva bűnbeesését ábrázolja. Középen a piros almákkal megrakott zöld fára koronás, emberarcú kígyó csavarodik. A szőke, hosszúhajú Éva kezében piros almát tart, Ádám szétvetett lábbal áll s jobbkezével az almára mutat. E miniatúra korabeli fametszetet követ, és pedig ALBERT PFISTER *Biblia pauperum*-ának azonos tárgyú metszetét[2] vette mintaképül a miniátor, aki némi

[1] HAIN: 3037. Gesammtkatalog der Wiegendrucke: 4. köt. 4205. Rubrikátorjegyzés 1466 május 24.

[2] SCHRAMM, ALBERT: Der Bilderschmuck der Frühdrucke, I. Bd. Die Drucke von Albrecht Pfister in Bamberg. Leipzig, 1922. Taf. 28. Abb. 196.

változtatásokat eszközölt. Ádám mutató mozdulatát nem találjuk a metszeten, viszont Éva a metszeten keresztbelépő lábbal áll, míg a miniatúrán összetett lábbal. Tulajdonképen a miniatúra és a korai metszet[1] is régebbi miniatúrákban kialakult ábrázolást követ. PFISTER az első német nyomdász, aki már 1460-ban metszetekkel díszíti nyomtatványait,[2] PFISTER háromszor adta ki a *Biblia pauperum*-ot. 1462-ben jelenik meg az első, rövidebb német kiadás, amelyet 34 fametszet díszít,[3] ezt követi 1463-ban ugyanezen munka latinnyelvű kiadása,[4] majd pedig 1464-ben jelenik meg a második német bővített kiadás, amelynek kiállítása az előbbieknél jóval gazdagabb, 44 fametszet díszíti.[5] A pécsi BÄEMLER ősnyomtatvány első kötetében az eddig említett díszítéseken kívül még számos aranyozott alapú iniciálét találunk, amelyekből lapszéleket díszítő növényi ornamentika ágazodik el. Az ősnyomtatvány második kötetének első lapját ugyancsak minden oldalról növényi ornamentika kereteli, amelynek alsó, külső sarkában szökdelő szarvas, míg középen két vadember látható. Ezenkívül még számos lapszélt díszítő ornamentikával ellátott, aranyozott alapú iniciálé szerepel benne. Az ornamentikát itt is, miként az első kötetben, strassbourgi stílű, elnyujtott tölgyfalevelek és virágmotívumok alkotják.

A Pécsi Püspöki Könyvtár másik színezett ősnyomtatványa az 1499-ben, Velencében készült pergamen *Pécsi Missalé*[6] (V. V. 8.). A Missaléban az 1. a. lapon és 113. lapon

[1] E fametszet későbbi változatát lásd GÜNTHER ZAINER 1473-ban, Augsburgban készült „Speculum humanae salvationis" c. nyomtatványában. HAIN. 1020. SCHRAMM: Id. m. 2. Bd. Taf. 44. Abb. 354.

[2] ZEDLER: Die Bamberger Pfisterdrucke u. die 36 zeilige Bibel. Veröffentl. d. Gutenberg Gesellsch. X. XI.

[3] HAIN: 4176.

[4] HAIN: 3177.

[5] PELLECHET: 2387. SCHRAMM: Id. m. I. Bd. 67. l.

[6] Missale Quinqueecclesiense. PANZER: III. köt. 466. l. 2548. HAIN: 11.355, KNAUZ: 23—25. ll. SZABÓ KÁROLY—HELLEBRANT ÁRPÁD: Régi Magyar Könyvtár, III. köt. 52. Könyvkiáll. Eml. 138. l., 57. sz. Pécs-Baranyamegyei Múzeum-Egyesület Értesítője, 1911. évf., 90—91. ll. SZENTKIRÁLYI ISTVÁN: Missale Quinqueecclesiense és 91—95. ll. SZŐNYI OTTÓ: Missale Quinqueecclesiense. GULYÁS PÁL: A könyvnyomtatás Magyarországon a XV. és XVI. században. Budapest, 1931, 28. l.

a XV. századvégi velencei miniatúrafestészet stílusában készült ornamentális díszítést, és az 1. a. lapon és 105. a. lapon festett iniciálét találunk. Az 1. a. lap szövegkezdő A iniciáléjában, valódi arany keretben, zöld alapon arannyal árnyékolt vörös ruhában a térdeplő, imádkozó Dávid király (korona nélkül) finom kidolgozású alakja látható, a 105. a. lapon pedig egy vörös alapú, arany S kezdőbetű. Ezenkívül még 8 színezett fametszet-inicialét[1] és 3 színezetlen fametszet-iniciálét[2] találunk az ősnyomtatványban.

SZABÓ KÁROLY öt *Pécsi Missalét* említ: a Pécsi Püspöki Könyvtár pergamen példányát, a Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtárának pergamen és papiros példányát, a Pannonhalmi Könyvtár pergamen példányát és végül az Esztergomi Székesegyház pergamen példányát.[3] Ezzel szemben ma csak négy ismeretes, az Esztergomi Székesegyház pergamen példánya nem található. Viszont a Nemzeti Múzeum pergamen példánya (Inc. 1051) az Esztergomi Székesegyházból származik, amint az a nyomtatvány kézírásos bejegyzéseiből kitűnik.[4] A Pécsi Püspöki Könyvtár pergamen példánya Kassáról származik, míg a Nemzeti Múzeum papiros példánya (Inc. 1049) KLIMÓ GYÖRGY pécsi püspök ex librisét viseli.[5]

A Pécsi Püspöki Könyvtár pergamen példányát összevetve a Nemzeti Múzeum pergamen példányával, megállapíthatjuk, hogy az ornamentális díszítések csaknem azonosak, eltérés csupán az egyes virágmotívumokban, továbbá a színek fölcserélődésében mutatkozik. A metszetek színezése is egyforma, azonosak a színezett és színezetlen metszetek. Továbbá a Nemzeti Múzeum pergamen példányán is az I. a. lapot és 113. a. lapot díszíti az aranytallérokkal teleszórt, gazdag ornamentika. Teljesen egyforma a két festett iniciálé is. A Nemzeti Múzeum

[1] 11. a., 113. a., 121. a., 135. a., 139. b., 144. a., 144. b., 166. a. lapokon.

[2] 9. b., 18. a., 205. b. lapokon.

[3] SZABÓ—HELLEBRANT: Id. m. u. o.

[4] HORVÁTH IGNÁC: A Magyar Nemzeti Múzeumi Könyvtár ősnyomtatványainak jegyzéke. Magyar Könyvszemle. 1894. évf., 171. l. E pergamenpéldány kötésének négy sarokveretén W. K. monogram látható.

[5] Georg Klimó Eppus Quinque Ecclesien 1769.

papiros példánya színezetlen, hiányzik az ornamentális díszítés, de ezáltal hiányzik a két festett iniciálé is, amelyeknek helye így üresen maradt. A Pécsi Püspöki Könyvtár pergamen példányában és a Nemzeti Múzeum papiros példányában megvan a JOHANNIS PAEP mesterjegyét tartalmazó címlap, amely a Nemzeti Múzeum pergamen példányából (Inc. 1051) és a Pannonhalmi Könyvtár pergamen példányából[1] hiányzik. Ezzel szemben a Pécsi Püspöki Könyvtár pergamen példányából és a Nemzeti Múzeum papiros példányából (Inc. 1049) hiányzik a nyomtatvány legszebb dísze, a 112. b. lapot teljesen betöltő Kálváriajelenetet ábrázoló fametszet.[2]

BERKOVITS ILONA.

[1] RÉCSEY VIKTOR: Ősnyomtatványok és régi magyar könyvek a Pannonhalmi Könyvtárban. 66. l.

[2] A metszetet közli: DUC DE RIVOLI: Les Missels imp. a Venise. Paris, 1896.

NOSCE TE IPSUM.

— Kép és motívum világirodalmi vándorútjához. —

A nürnbergi Germanisches Museum rézmetszetgyüjteményének van egy érdekes, ritka darabja.[1] A tizennyolcadik század első negyedéből származik. Főalakja groteszk, meseszerű madár: félig gólya, félig strucc, pöfékelő emberarccal, gólyafejjel. A gólya csőre az ember orrát fogja. Fölírása: *Zupf dich selbst bey deiner Nasen.* Alatta magyarázó vers arról, hogy aki mindenkit kinevet s túlozza mások hibáit, jobban tenné, ha a maga orrát fogná, azaz magábaszállna. Két mellékjelenet egy-egy szólásmondást „dramatizál" (söpörjön mindenki a maga ajtaja előtt; más szemében meglátjuk a szálkát, pedig a magunkéban ott a gerenda).

W. FRAENGER a „gesunkenes Kulturgut" problémakörébe utalja, magában véve szinte érthetetlen allegóriának tartja ezt a rézmetszetet s az antik gemmaművészetben keresi a mintáját.[2] E szerint legközelebb áll hozzá a Silenos-lárvás kakast ábrázoló, mágikus vonatkozású, varázsrontó és áldásthozó gemma. A német művész eredeti ötlettel gólyává változtatta a gemma kakasát, Silenos lárvájából modern emberarcot formált és ezzel az egészet a mágia síkjából átültette a moralizáló allegóriáéba. Csakugyan nem nehéz felfedezni a Silenos-gemma és a rézmetszet kapcsolatát. E kapcsolat mellett szól, hogy a tizenhetedik-tizennyolcadik század fordulóján valóságos gemmadivat uralkodik

[1] Reprodukciója W. FRAENGER tanulmányában: *Deutsche Vorlagen zu russischen Volksbilderbogen des 18. Jahrhunderts* (Jahrbuch für historische Volkskunde, II. Berlin, 1926, 144 l.).

[2] FRAENGER, Deutsche Vorlagen stb. 128 l.

Európában.[1] FRAENGER föltevése és magyarázata mégis erőltetett és bajosan igazolható. Sem a gemmaelemek összeforrasztása és modernizálása, sem allegórikus „átültetése" nem származhatik tizennyolcadik századi művésztől. Mindennek jóval régebben kellett végbemennie. És éppen ezen a ponton kapcsolódik bele a kérdésbe tizenhetedik századi irodalmunk.

A Nemzeti Múzeum Széchényi-könyvtárában találtam egy XVII. századvégi (1689) egyleveles, képes nyomtatványt. Fametszete a német rézmetszet párja: madárcsőrű és madártestű embert ábrázol. Verses része is megfelel a németnek. Az első pillantásra nyilvánvaló, hogy mind a ketten közös tipológiai családba tartoznak, csakhogy a magyar kép archaikusabb, művészi kiképzésében stilizáltabb, vagy helyesebben irreálisabb, allegórikus vonatkozásaiban viszont átlátszóbb, érthetőbb. A madár szakállas arca is közelebb áll a Silenos-lárvához. Ha az évszám nem mutatná is, akkor is lerí róla, hogy jóval megelőzi a németet. S aztán ott van a latin fölírás: Nosce te ipsum . . . , ez tüstént útba igazít, hol keressük a képötlet forrásvidékét.

„Gnothi se auton" — „Nosce te ipsum", — az antik hagyomány hol KLEITONnak, hol THALESnek tulajdonítja ezt a mondást; bizonyos, hogy minden szemlélődés kezdete, az éntudatra, a maga autonómiájának tudatára ébredő ember első megnyilatkozása. A filozofálásra ösztönző, extenzív termékeny ámulat intenzív megfelelője. Joggal került Apollo delphoi templomának bejárata fölé, de bizonyára régibb Apollónál magánál. Otthonos minden égbolt alatt, alkalmazkodik minden éghajlathoz. Jelmondata SOKRATESnek, csakúgy, mint DESCARTESnek, KANTnak vagy KIERKEGAARDnak, SCHOPENHAUERnek. E mondat elemi ereje adhatta a tollat az első önéletrajz- és vallomásíró kezébe. Persze, ahány lélektani helyzet vagy filozófiai álláspont, annyiféle eredményhez vezet következetes alkalmazása: misztikus önmegsemmisüléshez, aszketikus lemondáshoz, stoikus gőghöz, pietista síráshoz, megértő humanizmushoz. (Meglepő, hogy hosszú századok alatt mindössze GOETHE, a legnagyobb ön-

[1] A gemma-irodalomhoz l. FURTWÄNGLER: *Die antiken Gemmen.* I—III. Berlin u. Leipzig, 1900.

Wer selber weder Storch noch Strauß,
Vil närrischer sicht als andre auß.
Doch jederman weist auß zülachen
Die kleine fehler groß zu machen.

Der jedem kan die mängel tragen
Vnd allen Leuthen Fleck anschlagen.
Der mag nur seine Federn rüpfen
Vnd selbst sich bey der Nasen züpfen.

NOSCE TE IPSVM

AZ ki máſt csúfolſz, ide jár!
Meg-tanit téged ez madár.
Orrával orrat ſzoritya,
Mi hiával vólna, láttya.
Felebarátod ne csúfoly,
Tsak a' mi igaz aztat ſzóly.
Egéſz világot meg-tenkints,
Az kit minden ſzeretne, nints.
Attyámfia, akar ki vagy!
Te barátodnak békét hagy.
Végy példájul ez madarat
És bötsületed meg-marad
Hogy ha néked ez Tanuság
Nem jó, öſsön-meg a Kórság!
Holtat, és a' ki nincs jelen,
Ne csúfoly, mert az ſzemtelen.
Valaki ollyat ſzereti
Mivelni főlét eleiti.
Ha okos vagy ezt meg-tekints:
Minden dolgot jóra fordits.

Végy

Nyomtatatott 1689. Eſztendőben.

ismerő, hárítja el magától azzal, hogy megoldhatatlan feladatot ró az emberre.) Csakhamar elhagyja eredetének irodalmi-filozófiai vidékét s akadálytalanul kerül le a szociológiailag-szellemileg mélyebben élő rétegekhez. A „nép" elfogadja, változtatnia, könnyítenie sem kell a tartalmán, annyira magától értetődik. De nem hagyja meg elvont bölcseségnek, mindig konkrét követelménynek érzi, akárcsak egyéb mondásait és szólásait. A „Nosce te ipsum" a középkoron kezdve mind a mai napig a legtöbbet idézett, mindenki számára hozzáférhető közhely. A nagy „Tükrök", „Udvari iskolák" és „Kalaúzok" nem győzik lelkére kötni olvasóiknak. Történetének mégis az a legérdekesebb mozzanata, amikor emblématikus jelmondattá válik a renaissance első diadalmas évtizedeiben.[1]

A renaissance legforradalmibb lépése abban áll, hogy isteni alkotó rangjára emeli az isten képmására teremtett, de passzivitásra ítélt embert. Az embléma szűk helyen, egyetlen formán belül — (jelmondat, kép, magyarázó próza vagy vers) — örökíti meg ezt a rangemelést és száz meg száz allegórikus vonatkozással szövi át az új földi-emberi színjátékot. A maga antropológiai képzeletének szolgálatába állít régi hagyományt, új felfedezést, antik filozófiát és modern természettudományt, humanista költészetet, megújított művészetet: valóságos „Gesamtkunstwerk" kicsinyben. (A barokk idején Isten aztán újra helyet cserél az emberrel a vonatkozások nagy koordinátarendszerében.)

Valamennyi emblémaforma között a leggazdagabb, szellem-

[1] Az embléma-irodalomhoz: PIERIO VALERIANO: *Hieroglyphica.* Basileae, 1556; NIC. CAUSSINUS: *Polyhistor symbolicus, electorum symbolorum et parabolarum historicarum stromata XII. libros complectens.* Coloniae Agrippinae 1623; P. CLAUDE MENESTRIER: *La philosophie des images.* Paris, 1682: P. VERNEUIL: *Dictionnaire des symboles, emblèmes et attributs.* Paris, 1897; K. GIEHLOW: *Die Hieroglyphenkunde des Humanismus in der Allegorie der Renaissance.* (Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen des allerhöchsten Kaiserhauses, XXXII. Heft 1.) Wien u. Leipzig, 1915; L. v. VOLKMANN: *Die Bilderschriften der Renaissance.* Leipzig, 1923; W. BENJAMIN: *Ursprung des deutschen Trauerspiels.* Berlin, 1928, 166 ll. — H. ROSENFELD: *Das deutsche Bildgedicht.* (Palaestra, 199.) Leipzig, 1935, 46 ll. — V. ö. DÉZSI LAJOS: *Magyar irod. hatás Shakespeare költészetében.* Irodalomtörténet, 1929, 235. ll.

történeti szempontból a legizgalmasabb a „hieroglifikus". Kiinduló pontjául természetesen nem a régi ismeretlen és századokig megfejtetlen egyiptomi hieroglif-rendszer szolgál, hanem a Kr. e. II. vagy IV. századból származó alexandriai ál-hieroglyphika. Ezt a Horapollo nevét viselő, allegórikus szimbólikus rejtvény- és képírást jól ismerik az antik írók. A tizenötödik században Firenzébe kerül a Horapollo kézirata. FASANINI (1527), de még inkább W. PIRCKHEIMER latin fordítása, utánzások révén csakhamar európai közkinccsé válik. Nagy és ismert humanisták foglalkoznak a megfejtésével. Szembeállítják a betűírással. A betűírás csak a maga időpontjának szól, a képírás viszont minden időnek, időfeletti és halhatatlan, az isteni eszme, a minden homályt eloszlató bölcseség képviselője (MARSILIUS FICINUS, PIERIO VALERIANO), a költészet (DELBENNE-OPITZ), minden idők rejtett teológiájának, szellemi elitjének titkos ősnyelve. Ott látni a renaissance és barokk síremlékein, szobrain, diadalívein. Az olasz ANDR. ALCIATUS kialakítja végső formáját, a magyar SAMBUCUS klasszicizálja, PAOLO GIOVIO megírja elméletét (egyik szerény visszhangja a magyar LACKNER KRISTÓF). Virágkora a tizenhetedik század közepére esik. Művelői költők, filozófusok, filológusok, világhíres és ismeretlen nevek hordozói, akik mintegy nemzetfeletti nyelven érintkeznek egymással. A misztikusok, kiliaszták, pánszofok, rózsakeresztesek, költői akadémiák és rendek e nyelv révén egyetlen rejtélyes vagy rejtélyeket sejtető képeskönyvvé varázsolják a „kis" és „nagy világot". Az intellektuális józanokosság kora aztán csak az elvont allegóriát tartja meg az egészből, titokzatos háttér híján: az ő emblémája erkölcsi iskola, megfejthető, szórakoztató rejtvény, „rebus".

Ebből a gazdag, ma még beláthatatlan és kiaknázatlan irodalomból szakadt ki a mi emberarcú emblémánk. Már az antik és gótikus hagyomány ismeri, a renaissance és barokk gyakorlat elég sűrűn alkalmazza az állati-emberi testrészekből összeszerkesztett csodalényeket, groteszk szörnyetegeket, főleg az ezzel együttjáró kimeríthetetlen szimbolikus, allegórikus lehetőségek kedvéért. Innen már csak egy lépés a magyar „Nosce te ipsum"-hoz, amely éppen félreismerhetetlen európai vonatkozásainál fogva többet jelent puszta ízléstörténeti furcsaságnál. „Lesüly-

lyedt" kultúrtermék, de minden elemében megőrizte szellemi őshazájának, antik-modern eredetének jegyeit. Formatörténeti szempontból az a külön jelentősége, hogy tudtunkkal az egyetemes emblémairodalomnak egyetlen magyarnyelvű emléke a tizenhetedik században, hacsak nem sorozzuk ide a *„Tyukodi tartományban támadott, Galliából származandó új prófétá"*-t (Kassa, 1624). Ezenkívül szerény, zárt területen bepillantást enged a kevéssé ismert magyar tömegízlés történetébe, abba az irodalom alatti és irodalom mögötti világba, ahol a népkönyvek, naptárak „Toldalék"-jai képviselik a „magasabbrendű" szellemet.

Valószínűleg felvidéki nyomda terméke. Vásárokon, búcsúkon terjesztették. Külön érdekessége a vers: nyilvánvalóan fordítás, még pedig az ismeretlen német eredetihez gépiesen ragaszkodó, helyenként az érthetetlenségig idegenszerű fordítás. Néha úgy hat, mintha nem is magyar ember munkája volna (Felebarátod ne csúfolj... Valaki ollyat szereti Mivelni fölét eleiti stb.). Versjellegét csak a ritmus menti meg.

TURÓCZI-TROSTLER JÓZSEF.

VERSEGHY FERENCNEK EGY ISMERETLEN KÉZIRATÁRÓL.

Kevés irodalmi emlék bujdosott a kutatók elől oly sokáig, mint VERSEGHY FERENCnek *„A Parnassus Hegyén zengedező Magyar Músának szózati: mellyeket egybe szedte egy Hazafi tulajdon mulatságára 1781 Esztendőben"* című kézirata. VERSEGHY-kutatók[1] ugyan megemlítik, de a kéziratot senkisem látta.

Ez a becses kézirat, mely kétségkívül VERSEGHYnek eredeti kézírása,[2] egy székesfehérvári magánkönyvtárból került a Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi-könyvtárába. A nyolcvanas években még dr. PAUER JÁNOS székesfehérvári püspök és akadémiai tag tulajdonában volt. Az ő engedélyével ismertette dr. OMPOLYI[3] (Mátray Ernő) a *„Magyar Korona"* című napilapban, egy évvel később BOGISICH MIHÁLY[4] akadémiai székfoglalójában megemlíti, sőt közöl belőle néhány dallamot is.

A negyedrétalakú, félbőrbe kötött kéziratos munka VERSEGHYnek tetszetős írásával 200 lapot foglal magában. Az első lapon olvasható: P. EUGENII VERSEGY O. S. P. P. E. (Ordinis Sancti Pauli Primi Eremitae). A szent Pál-rendet, melynek VERSEGHY is tagja volt, a kézirat keltétől három évre, 1784-ben

[1] SÁGHY FERENC: V. F. maradványai és élete. 1825. — CSÁSZÁR E.: V. F. élete és művei. 1903. — MAJOR ERVIN: V. mint dal- és zeneszerző, 1925. — U. a. Újabb adatok V. költői és zeneszerzői működéséhez. — GÁLOS REZSŐ: A magyar műdal kezdete a XVIII. sz.-ban. Irod.-tört. Kl. 1932, 1933.

[2] Ezt a kéziratot a Széchényi-könyvtárban levő eredeti Verseghy-kéziratokkal hasonlítottuk össze. Az eredetiséghez tehát kétség nem férhet.

[3] DR. OMPOLYI: Egy irodalmi becsű kéziratról. „Magyar Korona", 1880 nov. 21. IV. évf., 218. sz.

[4] BOGISICH MIHÁLY: Magyar egyházi énekek a XVIII. sz.-ból. Ért. a nyelv- és széptud.-ok köréből. 1881. IX. 11.

József császár feloszlatta. VERSEGHY tehát 24 éves volt (szül. 1757), mikor ezt a művét megírta. Eredeti szerzeménye kevés benne, inkább idegenből szedegette össze azokat a dallamokat, melyek tetszését megnyerték. E dalok alá írta a korabeli költők (pl. FALUDI) és főleg németből fordított (helyesebben általa átírt) költemények sorait.

A 2. oldalon különben részletesen beszámol a tartalomról. „*A Részeknek és Toldalékoknak Mútató Táblája: 1sö Rész találtatik pagin. 5ta. — Descriptiók. 2dik Rész p. 37. — Poeták Historiáiból. 3dik Rész p. 69. — Ajtatos Enekek. 4dik Rész p. 93. — Külömbfélék. 1sö Toldalék p. 125. — Idegen nyelveken. 2dik Toldalék p. 145. — Újjdon-újjak.*"

Érdekes az előszó is, melyet egész terjedelmében ide iktatunk:

> „Kegyes Olvasó! Talán külömbféle szerzések zürzavarjának mondod e könyvet, ha abba ször-szál-hasigatók módjára tekintesz? Sem rend, sem éppen szorgalmatos kézzel válogatott munkák, sött némellykor el-vetett, és már egisz világ elött meg-avúlt Eneketskék fognak minden bizonnyal szemedbe tünni, ha azt legkissebb betütskére szükségtelenül ki-fogod mereszteni: De, ha ellenben múnkámnak tárgyát meg-halgatod, talán bocsánatot önkint adsz minden fogyatkozásoknak. Némellyeket vagy a magyar nyelvnek gyakorlásáért, vagy a régi vers-szerzőknél találkozó külömbféle indulatoknak magyarázásáért magam szerzettem; másoknak szerzéseit nem másképp, mint magam verseit bé-irtam, mert a fel-jedzésre érdemessebbeknek tartottam, mint tulajdonimat. Mindenekröl közönségessen szólván: sokat egy két szebb versért, vagy ékes és a vers-szerzöknél szokott szóllásért tsonkittás nélkül knöyvembe helyheztettem azért, hogy a hárfámhoz, kaptsoltatni szokott éneklésemmel a külömbféle száj-izeknek külömbféle szerzésekkel elmém fáradsága nélkül kedveskedhessek. Elly! és midön vagy tulajdon, vagy mások múlatságáért fáradozom, meg-ne itilly!"

Minthogy VERSEGHY életrajzírói a „*Parnassus*"-t ezideig nem ismerték, ez a kézirat igen értékes forrásmunkája nemcsak a magyar rokokó-költészetnek, hanem kuriózum a magyar zenetörténet számára is.

VERSEGHYnél különben is óvatosnak kell lenni. Költészetére jellemző, hogy sokszor idegen költők műveit magyarra átdolgozta és sajátjaként adta ki. Ha a jelen kéziratos gyüjteményben előforduló dalokat mint eredeti szerzeményeket jelzi

is, nem bizonyos, hogy valóban tőle erednek és az irodalomtörténészek feladata, hogy e dallamok származását kiderítse.[1]

VERSEGHY a kézirat 4. oldalán közli az „*Elsö Részbe foglalt Enekeknek Mútató Tábláját*". Tizenkét megzenésített verset közöl. A dallamok szoprán-kulcsban vannak írva és sokszor két, sőt több versnek ugyanaz a dallama van. VERSEGHY írásaiban vallotta, hogy a szöveg és a zene közül ez utóbbi a fontosabb, tehát „sokkal tanátsosabb verseket áriára, mint áriát versekre szerezni". Természetes, hogy ezáltal a dallam ritmusára erőszakolt verslábak sántítottak és bizony szegényes hangzású dallamok születtek. Ezt az elméletét a „*Parnassus*" 18. lapján gyakorlatban is jelzi: „Áriák, mellyekre az Elsö, Második, Harmadik, Ötödik, Hetedik, és Nyoltzadik Énekeket tulajdon notájokon kivül lehet énekelni".

A következő, 9. számú „*Hajnal*" című éneknél ezt a jegyzetet olvassuk: „Ezen notára lehet énekelni minden 12 lábu, és négy soru verseket, mellyek a Magyarba éppen közönségessek".

Az I. rész után hat üres lap következik, majd a II. rész mutatótáblája 11 dallamot közöl, „mellybe a régi vers-szerzöktül fel jedzett némelly történetek foglaltatnak". Ezek a következők: 1. *Orfeus*, 2. *Piramus*, 3. *Thizbe*, 4. *Atalanta*, 5. *Ariadne*, 6. *Oenone*, 7. *Penelope*, 8. *Amor és a Halál*, 9. *Amor és a Méhek*, 10. *Venus Vulkán ellen*, 11. *Neptunus Medúza ellen*.

Az itt felsorolt történeteket OVIDIUS *Metamorphosis*-ából merítette és minden dallama alatt jelzi a fabulák számát. Sajátjául csak az 5—11. számú dallamokat ismeri el és kézjegyével („Ver. munkája") látja el.

Hét üres lap után a III. rész következik, „mellybe a Világ mulandóságárúl, és más Ajtatos Enekek foglaltatnak". Ezt a részt ismertette BOGISICH MIHÁLY és VERSEGHYnek négy eredeti dallamát is közli értekezésében.

A mutatótábla ugyan 11 éneket sorol fel, voltaképen még hat énekkel van megtoldva. Ezek: 1. Világ álhatatlansága, 2. Világ múlandósága, 3. Világ tsalárdsága, 4. Sors-választás, 5. Világtól vég-bútsú, 6. Töredelmes szív, 7. Remete, 8. Holo-

[1] MAJOR ERVIN idézett művében felsorolja V. F. hiteles dallamait, de ezt a kéziratot nem ismeri. E sorok írója hívta fel rá figyelmét.

fernes és Júdit, 9. Kristushoz Sz. indulat, 10. Bünöshöz intés, 11. Istenhöz Reménség, és Szeretet, 12. A világtól el-váló Léleknek tusakodási, 13. A Lélek kegyelmet ohajt, 14. A szentekröl, 15. Az Oltári Szentségröl, 16. Nézd Jézus, 17. Oh! Kik meg világ tengerének, 18. Áldunk téged.

Ezek a dalok a rokokó-stílusra jellemző tánc-ritmusok, egy szótagra több, összekötött hangok és futamokból állanak és ezáltal a dallamoknak nyugtalan mozgást kölcsönöznek. Természetes tehát, hogy a szövegekben foglalt ájtatos hangulatot a zeneművek nem mutatják.

Három üres lap után a IV. rész vegyestartalmú világi dalokat tartalmaz. A sorrend ilyen: 1. Rágalmazó nép, 2. Mostani világ, 3. Remete, 4. Gyanúságnak terhe, 5. Eger Barkótzitól bútsúzik, 6. Nádasdi marsja, 7. Nádasdi koporsó-verse, 8. Fillis Demófoon ellen, 9. Demófoon felel Fillisnek, 10. Themis, és Fortúna, 11. Félelem, és Gyanúság, 12. Anyai Sziv Róma várossa ellen, 13. Reménységnek tsalárdsága, 14. Apollo Dafnishoz, 15. Dafne felel Apollónak, 16. Rósa nimfa, 17. Ki-adó vers.

Mint említettük, VERSEGHY a vers prozódiájával nem igen törődött. Erre vall a 100. lapon egyik jegyzete: „Phillis Panaszi Demophoon ellen. Nótáját lásd. pag. 18. az elsö Részben akár Nro 1. akár Nro 2. ugy mindazonáltal, hogy akármellik nótának 2dik részében az 5dik és 6dik Tactus kétszereztessen."

A 112—122. lapig üres lapok után két toldalék csatlakozik a IV. részhez. Az első toldalék „melly magában némelly külömbféle nyelveken lévő szerzéseket foglal", vegyesen tartalmaz ájtatos és pajkos szövegű dalokat. Az első szám „Töredelmes szív", görög vers, a 2. (Világ múlandósága), 3., 4., 5., 6., 7. és 8. számok latinnyelvű versek (Meg-Váltónk szenvedése, Ájtatos indulat, Töredelmes szív, Remete, Anyai Szív Róma ellen, Kisdedek komédiájára), míg 9—16. számok németszövegű dallamok, köztük néhány pornográftartalmú vers. Ez utóbbiak diákdalok lehetnek, de nincs kizárva, hogy VERSEGHYnek saját szabadszájú verselése.

A II. toldalék ismét magyar versekből áll, „melly ujjdonn ujj Ariákat, és azokra szerzéseket foglal". Az egyes dalok címei: 1. Egy irigy beszédre rövid felelet, 2. Intés Rósához, 3. Helena

álmodozik Parissal, 4. Apollo és Dafne, 5. Apollónak panaszi Dafne futása ellen.

Az énekek basszus kísérettel vannak ellátva és idegen zeneszerzők tollából erednek.

A 162—200. lapig ismét üres lapok következnek. Ezek az üres lapok bizonyítékai annak, hogy VERSEGHY bővíteni akarta gyüjteményét. Úgy látszik, küzdelmes élete és egyéb elfoglaltsága teljesen eltérítették ettől, sőt legnagyobb ellenségének, KAZINCZY FERENCnek gyűlölete irodalmi működésére is bénítólag hatott.

VERSEGHY abban a korban élt, melyben a magyar műzene még gyermekkorát sem élte. Az akkori „gáláns" irodalmi műveltség nem kívánt senkitől mélyebb gondolkodást és megelégedett azzal az általános műveltséggel, mely bátorságot adott arra, hogy a zeneművészethez is hozzászóljon. VERSEGHY tudott hárfán és zongorán játszani. Az idegen művészeti szellem hatása alatt zeneirodalmi munkásságot is fejtett ki, noha *„Rövid értekezések a Musikáról VI énekkel"* című írása nem sokat lendített a magyar zenetudományon. Ami benne eredeti, azt is idegen szerzőktől vette át,[1] ami pedig az övé, az bizony dilettáns munka. A magyar népi zenétől távol áll, sőt lenézi; szidja a cigányokat, de arra nem gondol, hogy a nép körében szállongó dallamok a magyar műzenének alapját képezhetik.

Mindazonáltal VERSEGHYnek írásaiban megnyilatkozó nyugatias műveltsége és vitatkozásaiban felbukkanó eszméi nem múltak el nyomtalanul és a XVIII. századnak ez az értékes és nyugtalan vérű alakja megérdemli, hogy a magyar zeneművészet történetében megfelelő helyet foglaljon el.

LAVOTTA REZSŐ.

[1] SULZER J. G. Allg. Theorie der schönen Künste, 1775.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A mai francia könyvtárosképzés.

A Párizsban 1924-ben az American Library Association kezdeményezésére és igazgatása alatt kialakult École des bibliothécaires célkitűzéseiről és munkaprogrammjáról kimerítő tájékoztatást olvastunk e hasábokon.[1] Az amerikai szellemű, modern könyvtárosiskola nem tudta legyőzni a fennállása elé tornyosuló (elsősorban anyagi természetű) nehézségeket és az 1929 év őszén kezdődő iskolai évben már ki sem nyitotta kapuit.

Az utána következett pár év az előkészítő tárgyalások időszaka volt egy igazán francia, nemzeti, egységes, a mult tapasztalatait és a jelen követelményeit magában egyesítő könyvtárostanfolyam számára. E tárgyalások eredményeképen MARIO ROUSTAN akkori kultuszminiszter 1932. február 22. kelt rendeletében szabályozta és új alapokra fektette a francia könyvtárosképzés vajudó kérdését a hivatalos könyvtárosképesítés bevezetésével.

Az 1932. év tehát fontos és bizonyos fokig korszakos jelentőségű évszám. Ugyanis az újonnan megállapított Diplôme technique de bibliothécaire megszerzése kötelező felvételi feltétel lett a könyvtári tudományos tisztviselők alkalmazásánál, természetesen az egyes könyvtárak szabályzata által eddig is megkövetelt egyéb tudományos címeken felül. Más szóval állami, városi és egyetemi könyvtár tisztviselője csak e diploma birtokosa lehet.[2] A diploma megszerzése szigorú vizsgához van kötve, a vizsgálatra megkövetelt tananyagot pedig a jelöltek részint elméleti előadásokon, részint kötelező könyvtári gyakornoki szolgálat útján sajátítják el.

[1] L. DR. BISZTRAY GYULA: A modern könyvtárosképzés és a párizsi École des Bibliothécaires. Magyar Könyvszemle, 1929 jan.—jún. 15—24. ll.

[2] Idevonatkozó miniszteri rendeletek: a Diplôme de bibliothécaire kötelezővé tétele az állami könyvtárakban, 1932 febr. 22 és módosítása, 1933 jún. 19, az állami támogatást élvező városi könyvtárakban, 1933 ápr. 29 és jún. 23, az egyetemi könyvtárakban, 1933 nov. 29. L. még: Notice sur le Diplôme technique de bibliothécaire, Paris, 1936, 3. l.

I. Elméleti előadások.

Az elméleti tanfolyam egyéves. Az előadások az École Nationale des Chartes épületében, részben a nagymultú intézet tantervének keretein belül folynak és felölelik a könyvtártan három nagy stúdiumát: *a)* a bibliográfiát, *b)* a bibliológiát és *c)* a bibliothökonómiát.

a) *Bibliográfia.* A hároméves École des Chartes első évfolyama I. félévének heti 1 órás kollégiuma (nov. 1-től márc. 1-ig, összesen 16 óra). 1. Bibliográfiák bibliográfiája. 2. Általános és 3. Nemzeti bibliográfiák. 4. Speciális tudományok bibliográfiája francia és a nagyobb idegen nyelveken (történelem, földrajz, irodalom, nyelvészet, jogtudomány, természettudományok).

b) *Bibliológia.* Az École des Chartes első évfolyama II. félévének heti 1 órás kollégiuma (március 1-től július 1-ig összesen 16 óra). 1. Kézirattörténet és kézirattudomány. 2. Könyvnyomtatás és a nyomtatott könyv története, ősnyomtatványok. 3. A tipográfia technikája, a nyomdászat elemei. 4. A könyvkészítés technikája, formátumok stb. 5. A könyv konstitutív részei: cím, bibliográfiai adatok stb. megállapítása, számozás, copyright, a tulajdonjog stb. 6. Illusztráció, fajai, története. 7. A kiadási formák: kötet, rész, sorozat, gyüjtemény stb. 8. A könyvkötés technikája, története.

Az előadásokat az École des Chartes e különleges kettős tanszékének tanára M. CHARLES SAMARAN tartja, a legnagyobb tudományos felkészültséggel és részletességgel, gazdag szemléltető anyag felhasználásával, modern technikai apparátussal. Az óriási anyag folytán, a kis óraszámtól is korlátozva inkább forrásközlő jellegű és utólagos elmélyedő magánmunkát kíván.

c) *Bibliothökonómia.* Ugyanazon épületben, de az Intézet tantervétől függetlenül egész éven át heti egymást követő 2 órában. Előadói a párizsi és vidéki könyvtári élet egyes kiválóságai, mint meghívott előadó szakférfiak. Egyes előadások: a városi könyvtárak, az egyetemi könyvtárak, a népkönyvtárak, a dokumentációs könyvtárak, a külföld nagy könyvtárai. Több hétre terjedő és a könyv kezelését és feldolgozását tárgyaló előadássorozatok: a könyvtárak elhelyezése, építése és bútorozási problémái; a könyvtári anyag növelése; a könyvanyag osztályozása, a katalógusok fajai, a könyvek megőrzése; a katalogizálás fajai, története, technikája; a könyvkölcsönzés és könyvtári szolgálat.

Az előadások az előző két csoport túlságosan elméleti és tudományos feldolgozásával szemben gyakorlatiasabbak, életszerűbbek, a könyvtárosi pálya minden apró gyakorlati részletkérdésére is kiterjednek. Az egyes tárgykörök elsőrendű francia szakértői elmélyedő ala-

posséggal, teljes részletességgel, technikai segédeszközökkel, vetítéssel, bemutatásokkal valóban széleskörű tudást nyujtanak.

II. A könyvtári gyakorlat.

Az elméleti oktatás éve alatt minden hallgató választhat a miniszteri rendeletben kijelölt 33 könyvtár közül egyet vagy többet, hol kötelezőleg legalább három hónapra terjedő gyakorlati szolgálatot végez.[1] Számos előírt melléklettel bíró folyamodvány beadása után a választott könyvtár igazgatósága a jelöltet a könyvtár kebelében rendszeresített gyakorlati tanfolyamra felveszi s neki a gyakorlati idő letelével szorgalmát és képességeit minősítő bizonyítványt állít ki.[2] E sorok írója a párizsi Bibliothèque Nationale-ban nyolchónapos gyakornoki időt töltött, hol a gyakornokok az összes osztályokban meghatározott idő alatt azok életét, feladatait, nehézségeit megfelelő irányítás mellett megismerik, a munka rendes menetében részt vesznek, ezenfelül külön elméleti, de főleg gyakorlati feladatokat végeznek. E gyakorlati szolgálat a legjobban a Bibliothèque Nationale-ban és a Bibliothèque de la Sorbonne-on van megszervezve, ahol a technikai ismereteken kívül különösen súlyt helyeznek a referenc és a dokumentációs szolgálatra, a sajátos könyvtárosi hivatás kifejlesztésére és öntudatosítására, a személyzettel és a közönséggel szemben tanusítandó fellépés és bánásmód elsajátítására.[3]

A tanfolyam és a gyakornoki idő július 1-ével zárul. Minden év következő őszén (november második hétfőjével kezdődőleg), a jelentkezők a közoktatásügyi miniszter által minden évben külön kijelölt vizsgabizottság előtt vizsgálatot tehetnek, mely a képesítő Diplôme de bibliothécairet a sikerrel vizsgázottaknak kiszolgáltatja. A jelentkezés írásban, nemre és korra való tekintet nélkül, de legalább francia vagy ezzel egyértékűnek minősített idegen érettségi s a sikeres gyakornoki működést igazoló bizonyítvány csatolásával történik. A bizottság 12 tagból áll, kik nem lehetnek a tanfolyamon előadó tanárok. A vizsga írásbeli és szóbeli részből áll és különösen az utóbbi nagyon szigorú.[4] Az írásbeli a három előadott elméleti tárgykörből vett egy-egy bibliográfiai, bibliológiai és bibliothökonómiai tétel kidolgozásából és egy gyakorlati, katalogizálási feladat megoldásából áll.[5] A vizsgá-

[1] A gyakornoki időt szabályozó miniszteri rendeletek: 1932 jún. 6, 1934 jan. 26 és nov. 13.

[2] Csak legalább érettségizettek jelentkezhetnek; idegeneknek a hazájukban szerzett oklevelükre francia államérvényességet kell szerezniük.

[3] L. S. DUPUY—BRIET: L'activité bibliographique et documentaire à la Bibliothèque Nationale. Paris, 1933. 16. ll.

[4] 1933-ban 73-ból elbukott 27, 1934-ben 57-ből 22, 1935-ben 53-ból 28.

[5] Szemléltetés kedvéért közöljük az 1933. évi vizsga írásbeli tételeit:

lat a Franciaországban szokásos versenyvizsga. A diplomát nyertek minősítésük szerinti rendbe sorozódnak és az egyes könyvtárakban évente üresedő helyeket rögtön elfoglalják, minősítésük sorrendjében.[1]

Mint az összes könyvtárosképző-tanfolyamokon, a hallgatók itt is túlnyomó számban nők. Az École des Chartes megfelelő évfolyamának hallgatói a harmadik studium, a speciális könyvtártani előadásokra nem teljes számban járnak s a vizsgára sem mind jelentkeznek, de ezek természetszerűleg az elsők közé nyomulnak. Az ő részükre a gyakorlati idő csak 2 kötelező hónap. Idegenek az előadásokat csak rövidebb-hosszabb ideig, töredékesen látogatják. A sok módszertani és általános szempontú hasznos tapasztalat mellett ugyanis maga a tanfolyam óriási anyagával, jellegéből kifolyólag teljesen nemzeti, francia viszonyokra vonatkozó (különösen a bibliográfiai és könyvtörténeti rész). A teljes tanfolyamot az 1935—36. tanévben 4 idegen végezte el. Teljesség kedvéért meg kell még említenünk, hogy az Institut Catholique az 1935—36. tanévben először rendezett az államérvényes vizsgára előkészítő tanfolyamon kívül és azt némileg kiegészítő külön könyvtárosi tanfolyamot. A tanterv elég nagy óraszámmal különösen a népkönyvtárak szempontjait tartja szem előtt. Igazgatója M. GABRIEL HENRIOT, a városi könyvtárak főigazgatója, a Francia Könyvtárosok Egyesületének volt elnöke. Tanítványainak száma 12 volt, kik év végén oklevelet is nyertek, mely azonban semmire sem képesít.

Miután az 1935. év folyamán már a negyedik tanfolyam kapta meg az 1932-ben bevezetett egységes új rendszer szerint kiképzését s az utóbbi négy évben elhelyezett ifjú könyvtárosok már mind e diploma birtokosai, bírálatot is mondhatunk már az új francia könyvtárosképzés felett. Az új rendszernek eléggé sohasem hangoztatható előnye a könyvtárosi képesítés behozatala és a hivatalbalépést megelőző könyvtárosi szakképzettség hangsúlyozása a kiképzés egységesítésével. A tanfolyamon állandóan kidomborodott annak inkább tájékoztató és irányító, semmint teljes anyagot közlő célkitűzése. Nem adhatunk teljesen igazat a HUREPOIX álnéven bíráló és cikkeivel a

1. Mely bibliográfiákat ismer Pasteur, Michelet és Flaubert életére s műveire vonatkozólag? 2. A francia könyv története a XVI. században. 3. Az állam befolyása a városi könyvtárak szervezetére. Katalogizálási feladat: szerzői és tárgyi katalóguscédulák készítése egy francia anonym műről, egy francia különnyomatról, egy sorozatos mű egyik darabjáról, egy XVI. századi latin műről, egy német és egy angol könyvről.

[1] *A tisztviselőket egyévi ideiglenes szolgálat után véglegesítik.* Fizetésük a városi könyvtáraknál évi 19.000—49.000 frank, az egyetemi könyvtáraknál vidéken 16.000—42.000, Párizsban 19.000—62.000 frank.

francia könyvtárosi életben nagy port felvert kritikusnak,[1] ki az École des Chartes-ot túlzott és egyoldalúan tudományos szelleme és tanítási módszerei miatt eleve alkalmatlannak találja a mai könyvtáros képzés szellemi irányítására és azt a Sorbonne és az egyetemi könyvtár részére követeli. Nem mintha e nagymultú, de korántsem multba merevedett intézet a mi védelmünkre szorulna, de le kell szögeznünk, hogy a bibliográfiai tanszék európai hírű tanárának előadásai a tárgyilagos könyvtári szakférfiak szemében is kritikán felül állanak és a modern praktikus követelményeknek is a legnagyobb mértékben megfelelnek. Legfeljebb a már BISZTRAY idézett cikkében is felpanaszolt heti 1 órát keveseljük; a kis óraszámba zsúfolt anyag eddig is túlságosan tömötté tette az előadásokat. Ami az egész tanfolyam szellemét illeti, megítélésünk szerint valóban van bizonyos enyhe fölény a sokkal szélesebb és sokoldalúbb tudományos alapkiképzéssel bíró chartistek részéről a csak könyvtárosoknak készülő jelöltekkel szemben, bár ez a speciálisan könyvtártani gyakorlati előadások során elenyészik. Ez utóbbi előadásoknak talán egyetlen szépséghibája a különböző és egymástól független előadókkal magyarázható ismételgetések. Ellenben tapasztalataink alapján rá kell mutatnunk egy sokkal nagyobb és érezhetőbb hiányra: az alapos elméleti oktatásban részesült jelöltek gyakorlatilag csak a gyakornoki szolgálatuk helyéül választott egy-két könyvtárat ismerik, ha azt alaposan is. Az eddig évente szokásos 2 közös könyvtárlátogatáson és az Illustration bobigny-i nagy telepére való tanulságos kiránduláson kívül a tanfolyamot rendszeresen látogató hallgatók számára intézményesen kellene a vezetőségnek biztosítania minél több párizsi könyvtár meglátogatásának és tanulmányozásának lehetőségét, hogy ezzel a még nem tökéletesen kifejlődött tanfolyam a francia könyvtárosképzés teljesen mintaszerű és időt álló szervének bizonyuljon.

HODINKA LÁSZLÓ.

A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete első rendes közgyűlése kapcsán 1936. október 2-től 4-ig tartotta Budapesten első országos kongresszusát. A kongresszus üléseit október 2-án a rendes évi közgyűlés vezette be s október 4-én délelőtt a könyvtári és levéltári szakosztályok közös záróülése zárta le. A könyvtári szakosztály két alkalommal ülésezett DR. NYIREŐ ISTVÁN alelnök elnöklése alatt. A két kongresszusi ülésen összesen 12 előadás hangzott el. NYIREŐ ISTVÁN a kongresszus feladatait ismertette. M. BUDAY JÚLIA

[1] Bulletin du bibliophile, 1930—31; 6—13., 52—56., 197—204., 532—536. ll.

a központi katalógusokról, GORIUPP ALISZ a katalógusok sokszorítás-problémáiról, WITZMANN GYULA a könyvtár és a tizedesosztályozás viszonyáról, DOMANOVSZKY ÁKOS a tárgyi címkatalógusról, GLASER LAJOS a térképkatalogizálásról tartott a katalóguskérdések megvitatása során előadást. A második ülésen, melynek tárgya a könyvtárnak, a közönséghez és a tudományos élethez való viszonya volt, szintén hat előadás hangzott el: VARGA OTTÓÉ, a régi egyházi könyvtáraknak a tudományos kutatás szolgálatában vitt szerepéről, VARGA ZSIGMONDÉ a régi protestáns főiskolai könyvtárak jelentőségéről, KELÉNYI B. OTTÓÉ a könyvtárnak a várostörténeti kutatás szolgálatába állításáról, TRÓCSÁNYI GYÖRGYÉ a parlamenti könyvtárakról, DRESCHLER PÁLÉ a nagyvárosi népkönyvtárakról és BISZTRAY GYULÁÉ a falusi népkönyvtárakról. Az előadásokat követő vita folyamán, melynek vitarendezője ASZTALOS MIKLÓS volt, hozzászóltak az előadásokhoz PUSKÁS ENDRE, ASZTALOS MIKLÓS, MÁTÉ KÁROLY, KEMÉNY GYÖRGY, KÁPLÁNY GÉZA, FITZ JÓZSEF, JOÓ TIBOR, NYIREŐ ÉVA, WINIS NÁNDORNÉ, GARDA SAMU, DÁRDAI-ÁBRIÁNI DEZSŐ, TRÓCSÁNYI GYÖRGY, TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.

A kongresszus közös záróülésén, mely előkelő közönség jelenlétében díszes és ünnepélyes külsőségek között folyt le, három előadás hangzott el. PASTEINER IVÁN a magyar könyvtárpolitika útjait és feladatait ismertette, HERZOG JÓZSEF annak a kérdését fejtegette, hogy mi tartozik a levéltárba és mi a könyvtárba, DÁVID ANTAL a könyvtárosok és levéltárosok testületi érdekeit foglalta össze.

A könyvtári szakosztály üléseivel egyidejűleg a levéltári szakosztály szintén ülésezett s három ülésén összesen nyolc előadás hangzott el. A. M.

Könyvtárosképző-tanfolyam. A Magyar Könyvtárosok Egyesületének 1936. október 2-án tartott közgyűlése egyhangúan elhatározta, hogy a magyar könyvtárügy előbbrevitele érdekében még az új egyesületi év folyamán könyvtárosképző-tanfolyamot fog rendezni s a tanfolyam tartását a jövőben rendszeresíteni fogja. A közgyűlést követő kongresszuson megalakult könyvtári szakosztály ideiglenes intézőbizottsága november 16-i ülésén foglalkozott először a megrendezendő tanfolyam kérdésével. A tanfolyam szervezeti szabályzatát, tan- és vizsgarendjét DR. FITZ JÓZSEF, az egyesület elnöke dolgozta ki s miután azt a december hó 10-én tartott, az intézőbizottságtól delegált szűkebbkörű bizottságnak ülése örömmel tette magáévá, az ugyanazon nap délutánján tartott szakosztályi ülés a tanfolyamnak 1937. február 1-ével kezdődő megtartását egyhangúan határozattá emelte és az elnök által kidolgozott szabályzatokat külön köszönete kifejezése mellett elfogadta. Ezt követően megalakult a tanfolyam

rendezésében résztvevő budapesti közkönyvtárak igazgatóiból a tanfolyam vezetősége. A tanfolyam fölötti felügyeletet PASTEINER IVÁN, a közgyüjtemények országos főfelügyelője vállalta el, a tanfolyam ügyvezető igazgatója pedig GULYÁS PÁL ny. múzeumigazgató, egyetemi c. rk. tanár lett. A február 1. és március 23. közt tartandó tanfolyamon 99 elméleti és 125 gyakorlati órán 14 tárgykörből nyernek a jelentkező hallgatók szakoktatást. A legszélesebb nyilvánosságúnak tervezett tanfolyam első előadása február 1-én délben 1 órakor volt a Magyar Nemzeti Múzeum Állattárának Baross-utca 13. szám alatti előadótermében. A tanfolyam felkért előadói FITZ JÓZSEF, DÁVID ANTAL, M. BUDAY JÚLIA, GORIUPP ALISZ, ASZTALOS MIKLÓS, WITZMANN GYULA, GULYÁS PÁL, GERGELY REZSŐ, MÁTÉ KÁROLY, KNER IMRE, LESKÓ BÉLA, HALÁSZ GÁBOR és TRÓCSÁNYI ZOLTÁN. A gyakorlatok az Orsz. Széchényi Könyvtárban, az Egyetemi Könyvtárban, az Orsz. Bibliográfiai Központban, a Fővárosi Könyvtárban és a Technológiai Könyvtárban történnek s a gyakorlatok vezetőit az egyes intézmények igazgatói jelölik ki. A tanfolyam hallgatói szakszerű vezetés mellett megtekintik még a Magyar Tudományos Akadémia, a m. kir. Statisztikai Hivatal, az Országgyűlés, a Fővárosi Pedagógiai Szeminárium és a Technológiai Múzeum könyvtárát, valamint egy könyvkiadó és nyomdai üzemet is. A. M.

A Magyar Bibliofilek Szövetségének megalakulása. Folyó évi január hó 23-án tartotta alakuló közgyűlését a *Magyar Bibliofilek Szövetsége*. BISZTRAY FARKAS FERENC, mint az Előkészítő Bizottság szószólója, ismertette röviden az egyesület célkitűzéseit. Céljuk — amint mondotta — elsőrendű, szépkiállítású s egyben belsőleg, tartalmilag is értékes, a külsőt feltétlenül megérdemlő könyvek forgalombahozása; nem tömegek megnyerése, hanem kiválasztottak ízlésének igazán jó és szép könyvek élményével való kielégítése.

A megalakulás kimondása és az alapszabályok elfogadása után a tisztikar megválasztására került a sor, mely a következőképen alakult meg: elnök: UGRON GÁBOR v. b. t. t., a Magyar Irodalmi és Művészeti Tanács elnöke, társelnökök: BETHLEN MARGIT grófnő író, DR. FITZ JÓZSEF az Orsz. Széchényi Könyvtár főigazgatója, alelnökök: GERGELY REZSŐ a Magyar Könyvkereskedők Egyesületének elnöke, DR. BRÓDY LÁSZLÓ a Hungária Hírlapnyomda vezérigazgatója, DORMÁNDY LÁSZLÓ a Pantheon Irodalmi Intézet vezérigazgatója, ügyvezető alelnök: BISZTRAY FARKAS FERENC, titkár: DR. GYŐRY JÁNOS, jegyzők: DR. ASZTALOS MIKLÓS és DR. JAJCZAY JÁNOS, háznagyok: DR. MIHALIK SÁNDOR és REITER LÁSZLÓ, pénztáros: DR. FALUHELYI ISTVÁN, ellenőrök: HUBAY ILONKA, DR. ORTUTAY GYULA és DR.

VOITH PÁL, ügyész: DR. BEER JÁNOS, művészeti előadók: DR. GENTHON ISTVÁN és DR. KAMPIS ANTAL. Intézőbizottság: ügyvezető, titkár, ügyész és a választmányból delegált két tag: KAESZ GYULA és KNER ALBERT.

A tervezett évi négy kiadvány elseje, Cs. SZABÓ LÁSZLÓnak: Egy gondolat bánt engemet című, FÁY DEZSŐ által illusztrált elbeszélése, már meg is jelent. Nem térhetünk ki ehelyütt a mű tartalmi méltatására; külseje szerint nemes, kifinomult bibliofil-ízlésre vall.

Mindazok, akik a könyvet becsülik, érdeklődéssel néznek a Szövetség működése és második kiadványa elé. (Hír szerint SZABÓ LŐRINC Repülő-ciklusa, vagy MÁRAI SÁNDOR elbeszélése következik.)

JÉKELY ZOLTÁN.

Külföldi könyvtárosok tanulmányútja Magyarországon. — 1936-ban négy ismert külföldi vezetőkönyvtáros látogatta meg a magyar könyvtárakat. Húsvét táján 10 napig nálunk tartózkodott JOHN D. COWLEY, a londoni egyetemi könyvtárosiskola igazgatója, ki az angol könyvtárosegyesület megbízásából tanulmányozta a magyar könyvtárügyet Budapesten, Sopronban, Debrecenben és Pannonhalmán. Érdekes volt tapasztalatairól beszélgetni vele. Leginkább az Orsz. Széchényi-Könyvtár adrémaüzeme ragadta meg a figyelmét. Az adréma, melyet Angliában nem ismernek, nézete szerint a legidőtakarítóbb és nagy lehetőségeket nyujtó sokszorosítóeszköz. Csodálkozott, hogy a magyar könyvtárak egy részében még a helypazarló multszázadi nagyalakú katalógus cédulaalakot használják. A magyar könyvtárak közt leginkább a Fővárosi Könyvtár nyerte meg tetszését. Tapasztalatairól cikkben számolt be, melyet Folyóiratszemlénkben ismertetünk. — Húsvét után itt járt DR. H. PRAESENT a lipcsei Deutsche Büchereitól. Az adrémát középnagyságú könyvtárakban a legjobb sokszorosítóeszköznek tartja, de nagy könyvtárak (évi 50.000 kötetnél nagyobb gyarapodással bíró könyvtárak) csak a „Titeldruck"-kal boldogulhatnak. — A Szellemi Együttműködés Nemzetközi Bizottságának budapesti ülésezésein résztvett DR. I. COLLIJN, a svéd állami könyvtárak főigazgatója és a Könyvtárosegyesületek Nemzetközi Szövetségének tb. elnöke, valamint DR. T. P. SEVENSMA, a Nemzetek Szövetsége genfi Könyvtárának igazgatója és a Könyvtárosegyesületek Nemzetközi Szövetségének főtitkára. A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete ebéden látta vendégül a két nagynevű könyvtárost s könyvtárosaink a velük való érintkezésben sokat nyertek, főként rendszeres csereforgalom létesítésével. COLLINJ dr.-tól a csere révén az Orsz. Széchényi Könyvtár két magyarvonatkozású ősnyomtatványt kapott, melyek egyike eddig teljesen ismeretlen volt, másikából eddig csak egyetlen példányt ismertek. —.—

Irodalomtörténeti kiállítások a Nemzeti Múzeum Országos Széchényi-könyvtárában. Az Országos Széchényi-Könyvtár olvasótermében vezető folyosóján 1935 óta rendez alulírt irodalomtörténeti jellegű kiállításokat. A BATSÁNYI JÁNOS-, KISFALUDY SÁNDOR- és MADÁCH-könyvtáraknak kiállításáról részletes beszámolót a Könyvtári Szemle (I. évf., 135. l.) közölt. A JUSTH ZSIGMOND-könyvtárának anyaga aránylag kevés volt s ezért a kiállító a tárlókban összegyüjtötte még a fiatalon elhúnyt íróra vonatkozó korabeli irodalmat is. Ugyanebben az évben még a GRÓF SZÉCHÉNYI ISTVÁN- és KOSSUTH LAJOS-könyvtárának értékesebb és jellemzőbb darabjait tettük a látogatók tanulságára közszemlére a tárlókban. Előbbi könyvtárának különösen gazdag (külföldi és hazai) nemzetgazdasági és romantikus irodalmi (BYRON, HUGO, VÖRÖSMARTY) termékeiből lehetett bőven válogatni. Könyvtárának azonban főbecse: a teljes Széchényi István-irodalom, a legnagyobb magyar minden munkájának első kiadása. Ezek között is a legértékesebb a Kelet Népe 1841-es editio princepsének Crescentiához szóló dedikációja. Kossuth-könyvtára nem ilyen homogéngyüjtés eredménye: értékben is mögötte áll a Széchenyiének. Inkább csak nagy íróink Kossuthnak szóló dedikációi az értékesek és megható dokumentumok benne.

Az elmult évben három kiállítást rendeztünk. Nem tartozik ugyan az irodalomtörténet keretébe, de nem követünk el határsértést, ha az *exlibris*-kiállítást is az „irodalomtörténetiek" között könyveljük el. Elsősorban a két superexlibrist kell kiemeljük: a VIZEKI-TALLIÁN-családét és a nagy magyar historikus, ISTVÁNFFY MIKLÓS könyvtárának ritka példányát. A régi magyar exlibrisek közül említsük még meg: az alapító SZÉCHÉNYI FERENCét, APPONYI SÁNDORét, HORVÁT ISTVÁNét, CHORINSZKY IGNÁCét, a CSEKONICS- és PUKY-családokéit. Az újabbak közül a *Nemzeti Múzeum* olvasótermének exlibrisét, a SZEMLÉR MIHÁLYét, a kiállítás legszebb darabját BENCZUR GYULA sajátmaga készítette exlibrisét, a KOSZKOL, CONRÁD GYULA, FÁY DEZSŐ, VADÁSZ ENDRE, GÁBORJÁNI SZABÓ KÁLMÁN, HARANGHY, DIVÉKY, GARA ARNOLD, HELBING, JASCHIK, KOZMA LAJOS és VÉRTES MARCELL exlibriseit. Egy teljes tárlót BUDAY GYÖRGY szélesskálájú és érdekes lapjainak szenteltünk. A modern exlibrisek közül kiemelkedtek még DOMANOVSZKY SÁNDOR és CSÁSZÁR ELEMÉR könyvtárának exlibrisei. A tematikus lapokból érdekesek voltak a világháborús, az irredenta, a Göre Gábor és a jezsuita darabok. Ki volt állítva még a rengeteg külföldi exlibris között a berlini Preussische Staatsbibliotheké és BAYROS egypár magyarvonatkozású gyönyörű képe.

A következő a magyar írók és költők dedikációi-

nak és autogrammjainak a kiállítása volt. Ezek közül a legérdekesebbeket emeljük ki: ilyen Martinovics Ignác Memoires Philosophiques, ou la nature devoilée-jának (1788) dedikációja „Á Monsieur Etienne le Comte d'Illésházy". A kiállított értékes munkák között szerepelt Csokonainak egyetlen példányban megmaradt költeménykötete: A szépség ereje a bajnoki szivenn, melyet a költő a következő verses prózai ajánlással adott át Lillának „Elfelejthetetlen Angyalom! Vedd ezt a kis könyvet azzal a szívvel, amilyennel ajánlom s emlékezz meg írójáról, aki miattad siet a halálhoz, akit Te hidegebben fogadsz, mint sem érdemlené. Élj vigan! — Csokonai." A dedikált példányok között szerepelt Vörösmarty ajánlása Fáyhoz, Arany János Fraknói Vilmoshoz. Itt láthattuk Kazinczy, Jókai, Reviczky (Justh Zsigmondhoz), Petelei, Vajda János, Kiss József, Endrődi Sándor, Ady Endre és Mikszáth dedikációit, utóbbi A jó palócokat „Az Ország-Világnak szíves ismertetésül" küldte. Ki voltak még állítva Gárdonyi Géza sajátkezű jegyzetei az Isten rabjai első kiadásához és ugyancsak Gárdonyinak kedvesen dedikált Áprilise „Szinnyei bácsinak", a Magyar Írók halhatatlan Szinnyei Józsefének, akinek Komócsy József a Szerelem Könyve című divatos versfüzérét a következő verses dedikációval küldte meg:

„Könyvek között töltöd egész élted;
Minden vércsepp benned betűvé lett.
Ha szívedben egy üres lap lenne,
Adj nekem is egy kis helyet benne! . . ."

Legutóbbi kiállításunkat a magyar klasszikusok első kiadásai-nak szenteltük. A Zrinyiász-tól Ady Új verseiig: ennek a háromszáz évnek legértékesebb irodalomtörténeti jelentőségű kiadásaiból válogattuk össze a 100 legfontosabb munkát. Balassa Bálint Istenes versei, Báróczi, Bessenyei, Csokonai, Berzsenyi, Dugonics, Révai Miklós, Kazinczy, Szentjóbi Szabó, Gvadányi, Fazekas Mihály, Katona József, Petőfi, Vörösmarty, Arany, Tompa, Vajda János, Kemény, Eötvös, Jókai, Gyulai, Reviczky, Mikszáth, Beöthy, Gárdonyi és végül Ady Endre műveinek első, illetve ha az nem volt második kiadásai.

Kozocsa Sándor.

Két régi magyar nyomdász halálának ideje. — Csáktornyai János debreceni nyomdász mh. 1595. nov. 25. (Id. Szathmári Baka Péter naptári följegyzései szerint, melyeknek másolata megvan a debreceni egyetem egyháztörténelmi szemináriumának könyvtárában.) — Heltai Gáspár ifj. kolozsvári nyomdász mh. 1628. október 10. (Enyedi György „Explicationes locorum . . ." című művének Ráth-könyvtári példányában följegyezve.) Zoványi Jenő.

Goethe mint könyvtárhasználó. Mikor GOETHE 1775-ben Weimarba került, a hercegi könyvtár egyike volt Németország legjobb, legnagyobb könyvtárainak. Annak az óriási tudás- és ismerettömegnek, amit hosszú élete alatt magába gyüjtött, jelentős részét ez a könyvtár szolgáltatta. Ötvenhét esztendei weimari tartózkodása alatt sűrűn használta a hercegi könyvtárt, melynek keletkezése a XVI. századba nyúlik vissza. Hogy a német GOETHE-kutatásnak kezére járjon, a könyvtár mai vezetősége egykori kölcsönjegyzékek alapján hatalmas könyvben adta ki a GOETHE által kölcsönvett könyvek időrendi jegyzékét.[1] A jegyzék felületes szemlélete is arról győz meg, hogy ez a hihetetlenül sokoldalú szellem szüntelen tevékenységben és fáradhatatlan tanulásban és olvasásban igyekezett fölépíteni „léte piramisát". A könyvtáros számára a kölcsönvett könyveknek ez a jegyzéke lényegesen többet jelent merő könyvcímeknél. Az alkotónak, a költőnek és a tudósnak egész élete munkája úgyszólván nyomon kísérhető ebben a jegyzékben. Itt látjuk, milyen behatóan foglalkozott élete második felében Faustja anyagával, nyomait látjuk a Reineke Fuchs, az Achilleis, a Benvenuto Cellini, a Költészet és valóság tárgyaival való foglalkozásnak. Keleti tanulmányaiból a Nyugat-keleti diván nőtt ki később. Sűrűn használ kosztűmkönyveket, melyek színházi intendánsi működésével függtek össze s melyekre, mint az udvari ünnepélyek s álarcos mulatságok rendezőjének volt szüksége. A kölcsönjegyzékekben legsűrűbben a színtannal találkozunk. Utolsó kölcsönvett könyve is, egy héttel halála előtt, e tárgykörbe vág. A könyvek visszaadásában a könyvtárügyeknek sok időn át főfelügyelője s ez az egyébként rendszerető szellem nem tanusított mindenkor túlzott pontosságot. Gyakran évekig voltak kint nála könyvtári könyvek. Különösen olyan könyveket tartott magánál hosszabb ideig, melyeket sűrűn szeretett nézegetni. ECKERMANN-nal való beszélgetéseiből látjuk, milyen kedve telt mindig metszetek nézegetésében. Neki magának is volt jelentős metszetgyüjteménye és mindig volt nála a hercegi könyvtárból is néhány metszet-théka és metszetes könyv. „Ne múljék nap, hogy valami szépet ne lássak!" — ez volt jelmondata s szelleme és esztétikus életszemlélete frisseségét nem szűnt meg tudatosan ápolni egész életében. A weimari könyvtár mellett sűrűn használta még a jénai és a göttingai egyetemi könyvtárakat. D. P.

[1] GOETHE, als Benutzer der Weimarer Bibliothek. Ein Verzeichnis der von ihm entliehenen Werke. Bearb. v. Elise von Keudell. Hg. v. Prof. dr. Werner Deetjen. Weimar: Hermann Böhlaus Nachf. 1931. XIII, 391 p.

HALOTTAINK

A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének első évzáró közgyűlésén az elnöki beszámoló máris három könyvtáros-halott emléke előtt áldozott. Az 1935—36-os esztendőben a halál fájdalmas aratást végzett a magyar könyvtárosok kisszámú társadalmában. A magyar könyvtári élet három kimagasló alakját veszítettük el közel egymásután sorainkból, akik mindannyian lelkes hívei és eredményes előmozdítói voltak Egyesületünk törekvéseinek is. ERDÉLYI PÁL, JAKUBOVICH EMIL, BIBÓ ISTVÁN neve összeforrt azokkal a törekvésekkel, amelyek többévi munka után végre életrehívták Egyesületünket. JAKUBOVICH EMIL éveken át volt lelkes és szorgalmas tagja annak a szűkkörű bizottságnak, mely az Egyesület alapításának gondolatát felvetette, ápolta és eljuttatta a megvalósuláshoz. ERDÉLYI PÁL, aki a magyar könyvtáros-társadalom egyik Nesztora volt, az Egyesület alakuló közgyűlésén viselte a korelnök tisztjét s mint maga mondta: könyvtáros-életének egyik legszebb eredményének tartja, hogy ő mondhatja ki az Egyesület megalakulását. BIBÓ ISTVÁN tagja volt Egyesületünk választmányának s bár távol élt a fővárostól, Egyesületünk kibontakozó munkáját mindig nagy és megértő figyelemmel kísérte. Váratlan haláluk nagy veszteséget jelent fiatal Egyesületünk számára, mert áldozatos készségük, odaadó munkásságuk tovább is nagy támogatást jelentett volna az Egyesület megerősödése szempontjából.

ERDÉLYI PÁL DR. 1864. február 12-én született Sárospatakon s fia volt Erdélyi Jánosnak, a mult század 40-es, 50-es éveiben oly nagy szerepet játszó tudósnak és írónak. A szülői házból hozta magával a magyar kultúra ügyének azt az alázatos megbecsülését, amelylyel aztán egész életén át a magyar művelődés, közelebbről a magyar könyvtárügy szolgálatában állt. 1886. júliusában állt a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi-Könyvtárának szolgálatába, ahol közel másfél évtizeden át dolgozott. Ebben az időben, különösen 1892. előtt, belső munkatársa volt a Magyar Könyvszemlének. Fiatal szakirodalmunk sokat köszönhetett mindig értékes és érdekes tanulmányainak. 1900. augusztusában lett a kolozsvári Tudományegyetem könyvtárának igazgatója, s az maradt mindaddig, mígnem az Erdélyt megszálló idegen hatalom erőszakkal el nem mozdította a könyvtár éléről. Az alatt a közel két évtized alatt, míg az egyetemi könyvtár élén állt, fáradhatatlan lelkesedéssel és nagy hozzáértéssel, valamint különösen értékes szervezőkészséggel a kolozsvári egyetemi könyvtárból mintaképül szolgálható intézményt teremtett. Az 1910-es évek-

ben elkészült új könyvtárépület a maga idejében úgyszólván páratlanul állt a kontinensen s a modernül fölszerelt épületben őrzött nagybecsű anyag tiszteletreméltóan gyorsan és megértő körülmények között állt a királyhágóntúli országrész legszélesebb olvasóközönségének rendelkezésére. ERDÉLYI PÁLnak fájdalmas emberi sors jutott osztályrészül akkor, amidőn az idegen hatalom kényszere folytán egy élet teremtő munkájának gyümölcsétől fosztatott meg s kényszerült arra, hogy vándorbotot véve kezébe, új otthon után nézzen. Teremtő, szervező és alkotó könyvtáros volt s ilynemű munkája mellett mindíg tudott időt szakítani arra, hogy behatóan és eredményesen művelje közelebbi szaktudományát, a magyar irodalom történetét. Halála egyaránt fájdalmas veszteség mind a magyar könyvtárügynek, mind a magyar tudománynak. Egyesületünk és a Magyar Könyvszemle belső kapcsolatai folytán különös kegyelettel fogja el nem múló emlékét őrizni.

JAKUBOVICH EMIL DR. 1883-ban született a győrmegyei Aszszonyfán. Bár az egyetemen a jogi karra iratkozott be, a történettudomány iránt érzett meleg érdeklődése az árpádkori történelem és a magyar nyelvtörténet tanulmányozása felé irányította. Elmélyülő tudományos hajlamának engedve lépett még mint szigorló jogász a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi-Könyvtárának szolgálatába s annak élete utolsó pillanatáig rajongó s a könyvtár anyagában mélyen elmerülő tisztviselője volt. Szolgálatának legnagyobb részét a könyvtár levéltári osztályában töltötte, ahol a becsülettel elvégzett hivatalos munka mellett elmélyíthette és kiszélesíthette köztörténeti és nyelvtörténeti ismeretanyagát. Már évek óta élén állt az időközben az Országos Levéltár épületébe költöztetett Levéltári Osztálynak, amidőn 1932. tavaszán az Országos Széchényi-Könyvtár igazgatója lett. Igazgatói működése alatt különös gonddal gazdagította a könyvtár kézirattári anyagát s ő szerezte meg többek közt a Teleki-kódexet, a Nicholsburgi rovásírásos ábécét és a Telegdi-féle Rudimenta legrégebbi ismert kéziratát, az úgynevezett Ernst-kódexet s ő kezdeményezte még az úgynevezett Admonti-kódex megszerzését is. A békekötés óta nagy energiával foglalkozott a bécsi közgyüjteményekben levő magyar kódexanyag visszaszerzésének kérdésével s könyvtári élete legnagyobb eredményének azt a pillanatot érezte, amelyben a velencei egyezmény értelmében a magyar mult számunkra oly felbecsülhetetlen értékű kódexemlékei végre elfoglalhatták helyüket az Országos Széchényi-Könyvtár tárlóiban. Az új Magyar Nemzeti Múzeum-i törvény végrehajtása folytán 1934. őszén az Országos Levéltár diplomatikai osztályának vezetésével bízatott meg, itt fejtette ki eredményes működését tragikus váratlansággal bekövetkezett

haláláig. JAKUBOVICH EMIL tudományos munkálkodása folyamán majdnem mindig közvetlen kapcsolatban maradt azzal az anyaggal, amellyel mint tisztviselő is foglalkozott. Ennek következtében az Országos Széchényi-Könyvtár anyagának tudományos feldolgozása és közlése nagyon sokat köszönhet neki. A magyar nyelvemlékeknek, azok íróinak, az Anonymus-kérdésnek, a Képes Krónikához kapcsolódó kérdéseknek, a rovásírás hiteles emlékeinek mélyen szántó búvárlatai alapján írt kiváló tanulmányainak egyrésze a Magyar Könyvszemle hasábjain látott napvilágot s így JAKUBOVICH EMILnek és folyóiratunknak belső kapcsolata örökké maradandó értékekkel gazdagította tudományos köztudatunkat, hisz JAKUBOVICH munkássága nélkül árpádkori művelődéstörténeti képünkben hatalmas hézagok tátonganának. A könyvtárnak rajongó hitű szolgálója, a tudománynak alapvető eredményeket nyujtó művelője volt s így méltán borította fájdalmas halála mély gyászba az Országos Széchényi-Könyvtárat éppúgy, mint a magyar történettudomány és nyelvtudomány művelőinek táborát. De JAKUBOVICH ezenkívül ragaszkodó barát, mélyen érző szívű ember, példaszerűen jó kolléga volt s így emlékét még azok is változatlan kegyelettel fogják megőrizni, akik véle csak mint emberrel kerültek összeköttetésbe.

BIBÓ ISTVÁN DR.-t 1935. szeptember 10-én, 58 éves korában ragadta el körünkből a halál. Egy évtizedig állt az ideiglenesen Szegeden elhelyezett m. kir. Ferenc József-Tudományegyetem könyvtárának élén, hová egy kultúrpolitikai és közigazgatási tapasztalatokban gazdag hivatali pálya megfutása után került. Az ideiglenesen új otthonra lelt, de minden egykori anyagi felszerelését elveszített egyetem könyvtárának újra való megszervezésében és megteremtésében nagy szerep jutott BIBÓ ISTVÁN fáradhatatlan szervezőkészségének. Mint egyetemi könyvtári igazgató kezdett foglalkozni irodalmilag is könyvtárpolitikai, könyvtárracionalizálási kérdésekkel. Emellett azonban széleskörű érdeklődésének megfelelően tovább is foglalkozott azokkal a filozófiai és etnológiai tudományos problémákkal, amelyeknek eredményes és általánosan megbecsült munkása volt. Különösen nagy érdeme, hogy minden energiáját belevetve, hathatósan előmozdította az Alföld-kutató mozgalom tudományos megszervezését, melynek a tudományos eredményeken túlmenő gyakorlati, szociálpolitikai, gazdaságpolitikai, tanyahigiéniai stb. eredményei a maguk teljességében még csak a jövőben fognak megnyilatkozni: példát mutató bizonyságául annak, hogy az emberi véges életben elvetett becsületes munkának magjából az egykori ember fizikai elenyészése után is teremnek a köz számára gyümölcsök. Az erdélyi hegyek közül került az Alföld végtelen rónájára s rövid évtizedes szegedi munkálkodásával

eltörölhetetlenül bevéste nevét arra a márványtáblára, melyre az Alföld nagy barátainak és munkásainak neve vésetik fel. Korai elmúlása súlyos veszteség a szélesebb értelemben vett köznek éppúgy, mint a magyar könyvtáros-társadalom számára is, s kegyeletes emlékezésünk nem hervadó koszorúját helyezzük BIBÓ ISTVÁNnak sírjára.

ASZTALOS MIKLÓS.

ISMERTETÉSEK

A román Bibliotheca Bibliologica.

Ioachim Crăciun: O *stiinţă nouă, Bibliologia în învăţământul universitar din România.* (Új tudomány, a könyvtan a romániai egyetemi oktatásban.) Kolozsvár, 1933, 8°, 26 l. *Bibliotheca Bibliologica* sorozat 1. száma.

A szerzőnek, aki a kolozsvári egyetemen a könyvtan megbízott előadója s egyúttal a Bibliologiai Könyvtár c. tanulmánysorozat szerkesztője, ez a munkája eredetileg mint az egyetemi oktatásba újonnan bevezetett könyvtani előadások megnyitása hangzott el. Fontossága abban áll, hogy vázlatos, de a fontos kérdésekre kiterjedő képet nyujt a romániai könyvtudomány mai állásáról és hiányosságairól. Leszögezi, hogy a könyvvel való tudományos foglalkozás tulajdonképen még a kezdet kezdetén áll az egész országban s bár a bukaresti Levéltárosi és Paleográfiai Iskola már 1925-ben megszervezte könyvtártudományi előadássorozatát, a közönség szélesebb rétegei, sőt maga az egyetemi hallgatóság sem vett még tudomást erről az új tudományágról, pedig ez a nyugati kultúrállamokról nem is beszélve, az összes Romániával szomszédos országokban már be van vezetve az egyetemi oktatásba. Annál inkább ideje, hogy Romániában is sor kerüljön erre, mivel a könyvvel való bánás nem csupán könyvtárosi szaktudás dolga, hanem tulajdonképen mindenféle tudományos munkának előfeltétele és technikája.

Könyvtörténet szempontjából Macarie barát XVI. századi szláv könyvnyomdájától Iorga könyvkiadói és nyomdászati működéséig a román nyomdatörténetben még kiáltó hézagok tátonganak, amit csak hosszas kutatás tudhat majd pótolni. Hasonlóképen komoly kívánalmakat hagy hátra a román bibliográfia mai helyzete is. Elsősorban az egységes módszer hiányzik, ami még a meglevő jószándékú, de gyakran elhibázott munkák értékét is kérdésessé teszi. Bár Vasilie Popp 1838-i első román könyvészeti művétől egészen a Bianu-Hodos-féle nevezetes régi román könyvészetig hosszú sora jelent meg a különféle bibliográfiáknak, mégis olyan tennivalók várnak még elvégzésre, mint

a kurrens román könyvészet, melynek hiányát SCHNEIDER méltán veti Európában egyedül a román tudományosság szemére. De nincsenek a külön tudományágaknak sem bibliográfiai, s amire a legnagyobb szükség lenne, a román bio-bibliográfia sem készült még el. Erre az utóbbira nézve, mint követendő példát, a SZINNYEI 14 kötetes Magyar Írókját állítja a román kutatók elé. A legsürgősebben megoldandó feladatoknak az International Bibliography of Historical Sciences-t követő módszer bevezetését és egy egyetemi bibliográfiai intézet felállítását tartja, mely utóbbiban a diákok és a vezető professzorok közös munkájaként megszülethetnek a várva-várt szakbibliográfiák. A szorosabb értelemben vett könyvtártudományban a történeti kutatás nagy részét IORGA már elvégezte. A mai óromániai könyvtárak kivétel nélkül a XIX. századból származnak. A CANTACUZINO-, BRÂNCOVEANU-, MAVROCORDAT-fejedelmi könyvtárak éppúgy, mint URECHE, COSTIN historikusok régi könyvtárai ma már nem állnak fenn. A mai Románia területén egyedül Erdélyben vannak többszázados multra visszatekintő könyvtárak, melyek azonban kevesebb román érdekkel bírnak, minthogy magyar és szász intézmények birtokában vannak. Hasonlóképen az egyetlen igazán korszerű könyvtárépület is Erdélyben, Kolozsvárt van, még a régi magyar egyetem építménye. A gyakorlati könyvtártudományban is sok tennivaló vár munkás kezekre. Eltekintve attól, hogy a könyvtárak kezelését, a közönség zavartalan kiszolgálását a mai szakképzettség nélküli könyvtárosgeneráció nem képes kifogástalanul elvégezni, a közkönyvtárakra vonatkozó törvények sem állnak a kor színvonalán. Míg például Németországban egyetlen olyan könyvtár van, amelyik a törvényes kötelespéldányok megőrzésével foglalkozik, addig Romániában 10 intézményre hárul ez a feladat, amelynek természetesen elsősorban anyagi feltételek hiánya miatt nem tudhatnak eleget tenni. Könyvtárosképző-tanfolyamok, új kötelespéldánytörvény, modern könyvtárépületek és számtalan más elvégeznivaló van még ezen a téren. A román tudomány akadálytalan fejlődését csak a kellő színvonalon megszervezett könyvtárkultúra biztosíthatja — fejezi be a szerző tanulságos írásművét.

Carol Göllner: *Anul revoluţionar 1848 în principatele române. O contribuţie bibliografică.* (Az 1848-as forradalmi év a román fejedelemségekben. Bibliográfiai adalékok.) *Bibliotheca Bibliologica*, 2-ik szám. Kolozsvár, 1934, 8°, 18. l.

Az 1848-i forradalmi események az egész Dunavölgyét lázba hozták. A két román fejedelemségben csak úgy mint Magyarországon, Csehországban, Lengyelországban és másutt a francia szabadságeszmék terjesztői csak az alkalmas pillanatot várták a megmozduláshoz és ez

a pillanat a párizsi események hatása alatt 1848 elején elkövetkezett. A román forradalmak közelről sem voltak olyan nagy horderejűek, mint a magyar szabadságharc; előkészület, anyagi és politikai támasz hiányában a török és orosz hatalmak csakhamar elfojtották őket, de ezen rövid idő alatt is alkalom került a magyar és román nemzeti mozgalmak különféle kapcsolódásaira. KOSSUTH levelezése BĂLCESCUval, a havaselvi forradalmi bizottság békítőkísérletei a magyarság és az erdélyi románok között, majd később a román emigráció sűrű kapcsolatai magyarokkal, mind olyan momentumok, amelyek természetszerűleg közelről érdeklik a magyar kutatókat is. GÖLLNER munkájában találunk nem egy könyvcímet ezekre a kérdésekre vonatkozólag is. De nem hallgathatjuk el, hogy ez a bibliográfia, minthogy eredetileg egy részletkérdés könyvészete volt és a szerző csak utóbb egészítette ki bővebb szempontok szerint, úgylátszik a kiegészítés egyoldalúsága miatt, különösen magyar vonatkozásokban meglehetősen hiányos. A rövid előszóban a könyvészet összeállítója maga sem tisztázza elég világosan célját, hogy tudniillik teljes bibliográfiát akar-e adni, vagy csak kiegészíteni már meglevő, de általa sajnos, nem idézett munkát? Amennyiben az utóbbi volt célja, értékes adalékokat szolgáltatott a kérdés irodalmához, ha azonban az előbbi, munkája további kiegészítésre vár.

Ioachim Craciun: *Activitatea stiinţifică la Universitatea Regele Ferdinand I din Cluj în primul deceniu. 1920—1930.* (Tudományos munkásság a kolozsvári I. Ferdinánd király-egyetemen az első évtizedben.) *Bibliotheca Bibliologica,* 3. sz. Kolozsvár, 1936. 8°, 322 l.

Terjedelmes bibliográfiában közli a szerző a kolozsvári egyetem tanárainak és egész tanszemélyzetének tízévi tudományos munkásságát. Ezek szerint az említett idő alatt az egyetemi szerzők tollából 5166 kisebb-nagyobb publikáció látott napvilágot, az egyetemi tanárok 46 folyóiratot szerkesztettek, 1837 munka ezek közül nem román nyelven jelent meg. A fakultások közül az orvosi és a bölcsészeti vezetnek, amennyiben az előbbinek különösen külföldi publikációi majdnem elérik az ezres számot. Magyar szempontból elsősorban érdekes az egyetem keretén belül még működő, illetve a tíz év alatt működött magyar tanárok, munkavezetők, asszisztensek műveinek felsorolása, itt elsősorban BOTH ERNŐ, BUDAY ÁRPÁD, DIENES-GÖTZ IRÉN, ELEKES MIKLÓS, FERENCZI SÁNDOR, FERENCZI MIKLÓS, KELEMEN LAJOS, KOVÁCS ISTVÁN, KRISTÓF GYÖRGY, NYÁRÁDY GYULA, PÉTERFI MÁRTON, ROSKA MÁRTON, ROTH MARCELL, ORIENT GYULA jönnek számításba. Nem kevésbbé lényegesek a jogi kar professzorainak az erdélyi jogi életre vonatkozó cikkei és könyvei, de a legnagyobb érdeket

mégis a bölcsészeti kar professzorainak és tanszemélyzetének magyarvonatkozású munkái kelthetik. O. GHIBU, a pedagógia professzora az erdélyi katolikus státus ellen folytatott kérlelhetetlen, minden eszközt igénybevevő harcáról nevezetes, munkái jórésze ezzel a kérdéssel és Erdély romanizálásával foglalkozik. ST. BEZDECHI, a görög nyelv tanára kiterjedt fordítói munkássága mellett OLÁH MIKLÓS életének és műveinek is szentelt néhány cikket. V. BOGREA a latin nyelv néhai tanára egész életében figyelemmel kísérte a magyar klasszika-filológia eredményeit, amire mutat Ponori Thewrewk Emilről írt megemlékezése is. GH. B. DUICA, a román irodalom nemrég elhúnyt kiváló kutatója az erdélyi román irodalom vizsgálása közben gyakran mutatott rá magyar kapcsolatokra, magyar vonatkozású munkássága egyébként főleg kultúrpolitikai, nem mindig barátságos beállítású cikkekre szorítkozik. KISCH GUSZTÁV, a német nyelv és irodalom tanára, Erdély nyelvtörténetével foglalkozva több munkájában kitért ennek magyar kérdéseire. I. CRĂCIUN, bibliológiai előadó tanár Szamosközy történeti munkásságáról írt könyvet. LUPAS JÁNOS az újabbkori román történet tanára különösen sok magyar érdekű kérdésre tér ki rendkívül kiterjedt tudományos munkássága során. Így OLÁH MIKLÓS, CSÁKI MIHÁLY, BARCSAY ÁKOS, RÓBERT KÁROLY nevei szerepelnek egyes művei címeiben, külön írt a dubnici krónikáról, azonban román történeti vonatkozású műveiben is, különösen az erdélyi kérdésekkel kapcsolatban, a magyar történetben alapos jártasságot bizonyít. Munkássága megérdemelné a magyar nézőpontból történő részletesebb ismertetést is. Magántanára, V. MOTOGNA is igen gyakran ír erdélyi magyar történeti témákról. A régészeti intézet vezetője, D. M. TEODORESCU és tanszemélyzete, C. DAICOVICI, néhai MATEESCU, ROSKA MÁRTON, FERENCZI SÁNDOR, KOVÁCS ISTVÁN Erdély őskori, római és népvándorláskori emlékeinek feltárásával foglalkoznak. Munkásságukból kiemelhető a hunyadmegyei dák várakban végzett kutatás és Sarmisegetuza további kiásása.[1]

Sajnálatos, hogy a munkát megelőző előszó nem szorítkozik a tárgyaláshoz hasonlóan a tények szigorúan tudományos, objektív megállapítására, hanem a magában sohasem bizonyító statisztikai módszert felhasználva arra, hogy a kolozsvári magyar és az annak helyébe lépett román egyetem tudományos munkásságát összehasonlítsa, a publikált munkák számbeli fölényéből a román egyetem magasabbrendűségére következtet. Az ilyen propagandaízű bevezetésnek nem lehet helye egy komoly tudományos munkában és csodáljuk az egyébként

[1] Nyelvészi körökben ismert N. DRĂGANU-nak, a régi román irodalom tanárának munkássága; legutóbbi nagy terjedelmű, sokat vitatott művében éppen a magyarországi románság középkori előfordulásait tárgyalta.

komoly szerzőt, hogy ha már mindenáron kiadásra szánta ezt az írását, miért nem külön füzetben jelenttette meg? MAKKAI LÁSZLÓ.

Nagy Zoltán: *A magyar litográfia története a XIX. században.* (A Budapesti Kir. M. Pázmány Péter-Tudományegyetem Művészettörténeti és Kereszténytörténeti Intézetében készült doktori értekezés.) Budapest, 1934. 8-r. 136 l. 16 kép. Címlap: JEGES ERNŐ.

A *litográfia (kőnyomás, kőrajz)* története eddigelé csak kevesek által művelt s jóformán csak kezdetein megmunkált (ISOZ, SIKLÓSSY) területe a magyar kultúrhistóriának. Pedig méltán érdemelne több figyelmet, már csak eleven időszerűségénél fogva is, hiszen a reklámtechnikának, a plakát előállításának máig, sőt ma igazán szinte kizárólagos eszköze a kőnyomógép. Nem is szólva arról a szerepéről, amelyet az elmúlt évszázad folyamán hazánkban betöltött. Évtizedek teltek el úgy, hogy a kőnyomat úgyszólván egyedül szolgálta ki közönségünk kulturális igényeit. Kőrajzokon elevenedtek meg az első hazai lóversenyek jelenetei, első karrikatúráink s kőnyomással készültek első bélyegeink is. A litográfia története valóban jóval több, mint csupán magának az iparágnak, a szakmának története. Egy darab divattörténet, egy jó rész tájrajz s egy darab művészettörténet; bizonyos, hogy a művészi ízlés megíratlan fejlődéstörténetében előkelő hely illeti meg.

S éppen, mert ilyen sokrétű, sok mellékvágányra futó stúdium, tartjuk szerencsés gondolatnak, hogy NAGY ZOLTÁN nyúlt hozzá, ki a művészettörténész iskolázott ízlésével, biztos szemével igazodik el a sok szempont között, e mellett azonban a szakmabelit sem hanyagolja el. Sőt, a különböző nyomási eljárások ismertetésével kezdi s csak ezután veszi sorra azokat a külföldi — túlnyomólag osztrák — műiparosokat és művészeket, akik a magyar képzőművészeti életre — főként a műpártolás és műkelendőség alakulására — jelentősebb hatással voltak: FRANZ JASCHKET, FISCHERT, HERINGET, FRANZ EYBLT, KRIEHUBERT s a két ALTOT, a Dunavölgye és Pest-Buda festői szépségeinek első propagálóit, kiknek működése végighúzódik a századon. RICHTER FÜLÖP ANTAL és SCHMID JÁNOS, az első magyar mesterek, a témaválasztásban — minden kiválóságuk mellett — még passzívak: nem kívánnak nevelni, irányt szabni; műveik témáját a korigény, a minél nagyobb kelendőségre való törekvés determinálja; elsősorban a közönség spontán igényeire építenek. Fordulat következik azonban a WALZEL FRIGYES ÁGOST által 1836-ban átvett Trentsensky-féle üzem működésével. Igaz, hogy a kiváló WALZELnek e tekintetben olyan baráti kör állott segítségére — élén SZÉCHENYI ISTVÁN és SÁNDOR MÓRIC grófokkal, KOSSUTH LAJOSsal, EGRESSYvel és LENDVAI MÁRTONnal —, aminővel szakmabeli az idő tájt egyáltalán nem, de meg

azóta is alig dicsekedhetett. A *kromolitográfiai (színes kőnyomás)* eljárásokra újonnan berendezett üzemek bekapcsolódása csak még fokozta kőnyomóiparunk munkaütemét s különösen történeti és családi mellképek irányában támasztott érdeklődést. A század derekán működő VIETORISZ ANTAL, GRIMM VINCE és SZERELMEY mesterek teljesítménye már a kőnyomásban rejlő lehetőségek határán mozgott, amidőn a szabadságharc bukását követő időszakban szinte megrekedt. A századvég közeledtével a művészek s a közönség érdeklődése lassan történelmi multunk felé fordul; ezzel az irányzattal azonban kőnyomóiparunk már nem tudott lépést tartani, mert „természeténél fogva sem felelt meg nagyobb kompozícionális feladatoknak", — ahogy NAGY ZOLTÁN művének utolsó, a stílusfejlődés rajzát nyujtó fejezetében találóan állapítja meg (61. l.).

A dolgozatot a Pest-Budát ábrázoló kőrajzok jegyzéke, általános és szakirodalmi rész, végül lexikon egészíti ki, melybe a szerző hangyaszorgalommal hordta össze 182 kőnyomdász és kőrajzoló életrajzi adatait, műveinek jegyzékét s a vonatkozó irodalmat. Sajnálattal kell azonban megállapítanunk, hogy a kőrajzok formátumát és nagyságát csak elvétve itt-ott adja meg, ami erősen csökkenti a lexikon használhatóságát, mert tévedéseknek tesz ki mindenkit, akinek a tengernyi művészietlen tömegárú között valami keresnivalója akad. Ettől a kis hiányosságtól eltekintve azonban a kőnyomás történetének ezen első összefoglaló előadására elmondhatjuk, hogy méltó magának a világszínvonalon álló magyar iparágnak hagyománydús multjához. SUPKA ERVIN.

Az új Könyvek Könyve. — 173 író, művész, tudós vallomása olvamányairól. — Összegyüjtötte és bevezetéssel ellátta KŐHALMI BÉLA. (Gergely R. kiadása. Budapest, 1937.) 398 l.

KŐHALMI BÉLA vállalkozása nem az első ilyen természetű munka irodalmunkban. Szintén az ő gondozásában már 1918-ban jelent meg egy azonos célkitűzésű kötet (Könyvek Könyve). A legelső ilyen mű azonban KŐHALMI első kiadványát is jóval megelőzte. GYALUI FARKAStól származik az ötlet, aki „Legkedvesebb könyveim" címmel, 1903-ban bocsátotta ki az első magyar munkát, amelyben az akkori reprezentatív íróink ankétszerűen nyilatkoznak olvasmányaikról. A jelen gyüjtemény azonban minden előzőt felülmúl a megszólaltatott írók, művészek és tudósok nagy számával. „Az új könyvek könyve" méltatása, tárgyánál fogva, irodalom-, műveltség- vagy ízléstörténeti szempontokat igényelne. Mi ezen a helyen nem terjeszkedhetünk ki ezekre a szempontokra, de a kötet végső konklúziója joggal érdekelheti a Magyar Könyvszemle olvasóját is. KŐHALMI ugyanis egy úgynevezett olvasmánystatisztikát csatol gyüjteményéhez. Ez az olvasmánystatisz-

tika betekintést nyujt arra, hogy mit olvastak és milyen művek voltak mai íróink, művészeink, tudósaink fejlődésére elhatározó befolyással.

Az ankéton résztvevő 173 író, művész és tudós olvasmányai a nyilatkozatokban való megemlítések száma szerint a következő névsort adják. (Kőhalmi tanulságos statisztikájából közöljük a legtöbb megemlítéssel szereplő írók névsorát.) A statisztika élén Ady Endre szerepel, 68 megemlítéssel, utána Tolsztoj 58-cal, azután Dosztojevszkij 57, Arany János 54, Goethe 47, Shakespeare 43, Biblia, Anatole France, Jókai 39, Babits Mihály 36, Thomas Mann 35, Flaubert 32, Petőfi 30, Dickens, Móricz Zsigmond 26, Vörösmarty 25, Heine, Ibsen 23, Dante, Nietzsche, Plato 22, Baudelaire, Aldous Huxley, Madách, Szabó Dezső 21, S. Freud, Kosztolányi Dezső, Mikszáth, Schopenhauer 20, Kemény Zsigmond 19 említéssel. Tolnai Gábor.

Az 1935-ik év irodalomtörténeti munkássága. — Összeállította Kozocsa Sándor. — Budapest, 1936. Pallas-ny. 56 l. 8-r. Irodalomtörténeti Füzetek 58. sz.

Kozocsa Sándornak az *Irodalomtörténeti Közlemények*ben periódikusan megjelenő bibliográfiája, az idén negyedik alkalommal, különlenyomatban is megjelenik. Az irodalomtörténeti kutatás számára nélkülözhetetlen füzeteiről ezeken a hasábokon már részletes bírálat jelent meg. Most csupán kiegészítésképen jegyezzük fel, hogy Kozocsa minden évben igyekszik bibliográfiáját könnyebben kezelhetővé tenni. Különféle utalásokat tartalmaz s szűk terjedelmi keretei ellenére nemcsak a hazai hírlapokat és folyóiratokat dolgozza fel; találunk bibliográfiájában külföldön megjelent magyarvonatkozású tanulmányokra való hivatkozásokat is. Persze, ezen a területen még megközelítő teljességről sem lehet szó. Idei feldolgozásában mint érdemleges újítást megemlítjük, hogy repertóriuma legelején külön címszavak alatt összefoglalja a megszállott Felvidék, Délvidék és Erdély irodalmára vonatkozó cikkeket. Hasonlóan külön címszó alatt találjuk meg néhány, az év folyamán feltűnően sokat emlegetett kérdés irodalmának jegyzékét: mint például a Rákóczi-jubileum. Helyeselhető újításához csupán az a megjegyzésünk, hogy külön címszó alá erős kiválasztással, csak a feltétlenül ide kívánkozó kérdések veendők fel. Semmiképen sem tartozik ide az efféle címszó, mint: az Uj Idők negyven éve. Ilyen körülmények között ugyanis igen sok irodalmi jelenség kívánkozik még ebbe a fejezetbe. Tolnai Gábor.

FOLYÓIRATSZEMLE 1936.

(Rövidítések: *AB:* Archives et Bibliothèques, Paris, II. évf. 1—2. sz. — *ABI:* Accademie e Biblioteche d'Italia, Roma, 1936. — *ABM:* Achives, Bibliothèques et Musées de Belgique, Bruxelles, XIII. évf. — *B:* La Bibliofilia, Firenze, XXXVIII. évf. — *BB:* Bulletin du Bibliophile, Paris, XV. évf. — *BCh:* Bibliothèque de l'Ecole des Chartes, Paris, XCVII. évf. 1—3. sz. — *BNY:* Bulletin of the New York Public Library XL. évf — *IDC:* Institut International de Documentation: Communications, Paris, III. évf. 1—2. sz. — *LAR:* The Library Association Record, London, XXXVIII. évf. — *LJ:* The Library Journal, New York, LXI. évf. — *LQu:* The Library Quarterly, Chicago, VI. évf. — *Ph:* Philobiblon, Wien, IX. évf. — *RB:* Revue des Bibliothèques, Paris, XLVI. évf. 1. sz. — *ZBF:* Zeitschrift für Bücherfreunde, Leipzig, XL. évf. — ZBW: Zentralblatt für Bibliothekswesen, Leipzig, LIII. évf.

A beszámolóban a rövidítést követő szám az idézett cikk kezdő lapszámát jelzi.)

Miről írtak 1936-ban a külföldi könyvtártudományi folyóiratok? Milyen eseményekre, milyen könyvekre figyeltek fel, milyen eszméket vetettek fel ők maguk? Mindegyiknek megvan a saját érdeklődési köre, az AB-t a világ könyvtári mozgalmainak a dinamikája, az IDC-t mindig csak a „dokumentatio és cooperatio", az egységesítés, a központosítás, az LJ-t a könyvtár nevelő hatása, a LQu-t az olvasó és könyvtár viszonya, a ZBW-t a könyvtár anyaga általában, az ABI-t az olasz könyvtárügy, a BNY-t kizárólag a saját könyvtárának anyaga és munkája, a Ph-t a kuriózum érdekli és így tovább. Mindegyiknek saját világa, szelleme van s mégis valamennyinek közösek a témái, csak a felfogásuk más. S ezek a felfogások, sőt nagyrészt a témák is, milyen gyökeresen mások, mint voltak még néhány évvel azelőtt. A könyvtári világ forrong, a könyvtárak új gyüjtőkörök és új módszerek közt küszködnek. Az öreg könyvtárosok aggódva kérdik, hova fognak vezetni ezek az új jelszavak, a documentatio, a cooperatio, a mikrofilm, a katalogizálási szabályok nemzetközi egységesítése, a világszakrendszer, a kölcsönzési központok s a Nemzetközi Együttműködés Bizottsága által szabaddá eresztett többi csodabogár? Ki hallott mindezekről a világháború előtt? Nem kár a szép régi könyvtárakért?

Halljuk, mit mondanak a főbb problémákról.

1. Milyen irányban haladnak a könyvtárak?

M. GODET (Nouvelles conceptions du rôle des bibliothèques: AB. 97.) a varsói könyvtárosvilágkongresszus elnöki megnyitójában kevés reménnyel, komoran néz a jövőbe. A humanizmust háttérbe szorította a specializálás, a művelt embert a technikus, az elmélyedő tanulmányt a felületes gyors információszerzés, a könyvet a folyóirat („c'est le livre en mouvement"), a folyóiratot az illusztrált hetilap, azt a napilap, s a napilap is reggeli, déli és esti kiadásokban jelenik meg, feltéve, hogy él a képtáviratozás áldásaival, mert ha nem él velük, akkor megbukik. Könyv és folyóirat a könyv-

tárban hovatovább fölösleges és porosodó raktártöltelék lesz. A könyvtár új gyüjtőköröket kap, jövő gyüjtésének tárgya a mikrofilm és a gramofonlemez. Az olvasótermeket vetítőkamrák és párnázott gramofonhallgatókamrák fogják felváltani. A raktárakat le lehet csukni és lepecsételni, mert a könyvtár nem arravaló többé, hogy olvassanak benne, hanem hogy dokumentációs irodája rögtöni felvilágosításokat adjon. A katalogizálás megszűnik, a katalógusokat betűrendbe helyezett újságcikk-kivágatgyüjtemény fogja helyettesíteni s ebben el kell helyezni a képtáviratokat is. A könyvtár új feladata, hogy mindig aktuális legyen s a legfrissebb dolgokról is felvilágosítást kell adnia. A személyzetéből a régi könyvtáros eltűnik s munkakörét átveszi az újságíró. A dokumentalisták szerint ez a természetes fejlődés. Az államok kötelespéldánytörvényeikkel gondoskodtak arról, hogy a könyvtárak el legyenek látva a nemzeti dokumentációs anyaggal s a könyvtáros értékes könyvek helyett most inkább üzleti jelentéseket, egyesületi névjegyzékeket, moziplakátokat stb. gyüjt. A könyvtárosnak természetesen alkalmazkodnia kell az új kor szelleméhez, de ha a régi könyvtár eszméjét meg akarja menteni, térjen vissza annak eredeti követelményeihez: válogassa meg jobban az állományát, tisztelje az irodalmat, csináljon a könyvtár sajátos lehetőségeinek kihasználásával propagandát a régi értelemben vett jó könyveknek. Ezáltal irányítsa az olvasókat, irányítsa őket vissza az ősi könyvtárgondolathoz.

A könyvtárügy sorsfordulatáról általában a különféle könyvtárosegyesületek kongresszusainak elnöki megnyitói elmélkednek. E. A. SAVAGE (Public libraries in a changing world: LAR 271) az angol egyesület elnöki székében figyelmeztet az új kor szelleméhez való alkalmazkodásra. Az angol könyvtárügyet az Edwards-Act szabályozta 1850-ben. Alapgondolata az volt s ma is az, hogy a könyvtár a felnőttek továbbművelésére való. De 1850 körül évente 1000 angol könyv jelent meg. 1935-ben viszont 10.000. És 1850-ben az emberek átlaga nem volt oly művelt, mint ma. Ma sokkal nehezebb továbbművelési vágyukat kielégíteni. 1850-ben sem a költségvetés, sem a férőhely biztosításakor még csak nem is álmodtak a bekövetkezett fejlődésről. Megnőttek az igények, megváltozott a könyvek értékelése s megváltozott a követelmény a könyvtárral szemben. Nehéz vele lépést tartani. Jó ítélőképességű, a tudományszakokban jól tájékozott tisztviselőkre van szükség. A könyvtár nem tud mindent megvenni, ezért a könyvtári munka súlypontja a könyvek jó megválogatására, a helyes gyarapítási politikára esik.

G. LEYH (Stellung und Aufgabe der wissenschaftlichen Bibliothek: ZBW. 473) a német könyvtároskongresszus elnöki megnyitójában a gyüjtőkörök revízióját követeli. A kötelespéldányok és adományok tervszerűtlen és öntudatlan gyüjtési mániába sodorták a könyvtárakat, melyek hovatovább makulatúraraktárak színvonalára sülyednek. Válogatás nélkül, egyre csökkenő ítélőképességgel és az értelmi öntudat elsatnyulásának szembetűnő jelei közt gyüjtenek és egyre szakszerűtlenebbé válnak azáltal, hogy jót-rosszat, az értékest és a semmit egyforma szakszerűséggel kezelik. A katalogizáló tisztviselő nem ismer értéktelen irodalmat s a katalógus öncélú, titkos, hieroglifikus tudománnyá válik. A rettenetes férőhelyprobléma veleje az, hogy helyet kell teremteni eleve holtan született, soha senki által nem használt irodalomnak. Az állománystatisztika milliós kötetszámaival merő csalás: a könyvtárak a milliós kötetszámmal sem tudják a tudományos kutatást megfelelően kiszolgálni, mert darabszámokat gyüjtöttek értékek helyett. Könyvrokkanttárak, melyekbe a könyv nem használati tárgyként, nem a tartalma miatt jutott, hanem azért, mert megjelent és beszolgáltatták. A katalógusokat, melyek ma már nem csupán a könyvtárosoknak, hanem a könyvtári közönségnek is eszközei, a kornak megfelelően meg kell újítani, de az elhalt, hasznavehetetlen anyag katalógusainak megújítása értelemnélküli időfecsérlés. A könyvtárak beteggé gyüjtötték magukat s a gyógyulás

útja az lesz, ha a köztudat a könyvtermelés csökkentésének szükségét felismeri, ha a könyvtárak fejlesztésének alapja ismét a vásárlás lesz s az adományokkal és kötelespéldányokkal szemben a teljesen független válogatás joga illeti meg őket.

Amerika bizakodó. A könyvtár céljairól, feladatairól sokkal határozottabb a felfogása, mint Európáé. A könyvtár — írja M. I. FERGUSON (Libraires yesterday and today: LJ. 871) — az iskola folytatása; a felnőttek iskolája. S miután iskolántúli tanulás mindig lesz, könyvtárak is mindig lesznek. Amerika céltudatosan neveli a könyvtárlátogatókat. Már a gyermekeket hozzászoktatja a könyvtárhoz. Minden nyilvános könyvtárnak van gyermekosztálya, gyermekolvasóhelyisége, mesedélutánokat rendez stb. A látogatót még mint gyermeket hódítja meg, a felnőttet pedig előzékeny kiszolgálásával tartja bűvkörében. Ha nincs kedve a továbbképzésre, szépirodalmat ad neki időtöltés céljára. Ha nem jön könyvtárba, a könyvet a lakására viszi. Ha eljön a könyvtárba, a kért könyvet perceken belül kezébe adja. („Aki bizonyos európai könyvtárakban könyvet kér és azt reméli, hogy még ugyanazon a napon megkapja, az csodát remél.") Ha nem tudja milyen könyvre van szüksége, a minden elképzelhető keresési szempontnak megfelelő kartotékkatalógusok, melyek címkartonjait az ország valamennyi könyvtára számára a kongresszusi könyvtár nyomatja, nyomban felvilágosítják. A technikai „up to date" a könyvtár továbbfejlődésének és jövőjének egyik legbiztosabb alapja.

L. R. WILSON (The next fifty years: LJ. 255) ezt a legbiztosabb alapot abban látja, hogy az amerikai könyvtárosnak könyvtárfilozófiája van. A lényege az, hogy a demokrácia főpillére az egyéni műveltség, ezt pedig az ifjúkorban megadja az iskola, s azon túl a könyvtár. A könyvtár olyan közművelődési intézet, melyben olvasás segítségével továbbképezheti magát az ember. Olyan anyagot gyüjt, mely erre a továbbképzésre, más szóval a társadalom demokratizálására alkalmas. A továbbfejlődés egyre újabb anyagot vet felszínre s ennek felismerésére és rendszerezésére a könyvtárnak jól válogatott és jól képzett személyzetre van szüksége. — Ugyancsak L. R. WILSON az amerikai könyvtároskongresszus elnöki megnyitójában (Restudying the Library Chart: LJ. 391) megjelöli a legközelebbi feladatokat is: minél nagyobb népesség számára könyvtárakat megnyitni s azokba az eddig könyvtár nélkül élőket bevonni; könyvtári központok létesítése s ezekből a vidéki és kerületi könyvtárakkal való együttműködés (cooperatio) irányítása; szorosabb kapcsolat a törvényhozással, a könyvtári szolgálat kibővítése és a standardkönyvállomány megújítása anyagi feltételeinek biztosítására. — W. C. EELLS (The center of population of higher educational libraries in the U. S. 1870—1930: LQu. 175) statisztikai táblázatokból következtet a könyvtárhálózatok kiépítésének helyes módjára. Ennek a népsűrűséghez és a közlekedési hálózathoz kell igazodnia. — P. J. FIHE (Have libraries lost leadership in adult education?: LJ. 218) aggódva kérdi: nem siklik-e ki a felnőttek művelése a könyvtárak hatóköréből? A könyvtárakban egyre több könyv hiányzik, vagy azért, mert a könyvtár nem tudta beszerezni, vagy pedig, mert kölcsön van. A könyvtárlátogatók száma ugyan egyre nő, de a könyvtárak egyre kevésbbé tudják őket kielégíteni. A kölcsönzés divatos központi szervezése, a cooperatio, nehézkes ügymenete miatt a könyvek kiadása lassúbb, távolmaradásuk hosszabb. Az adminisztráció képtelen lépést tartani az irodalmi és tudományos túltermeléssel, valamint a túlintellektualizált városi lakosság szellemi érdeklődésével. Több mozgékonyságot kérünk!

2. A könyvbeszerzés.

A 148 éves mottó: „kevés a pénz, kevés a férőhely, kevés a személyzet" (J. G. SCHELHORN: Anleitung für Bibliothekare und Archivare. Ulm 1788). A franciák — éppúgy mint mi — elsősorban azt nézik, mi van a

németeknél? Az AB (131) összehasonlító adatokat közöl a porosz könyvtárak könyvvásárlására szolgáló évi javadalmairól. A berlini Állami Könyvtár (el nem felejtendő, hogy kötelespéldányokat kap) 1935-ben könyvvásárlásra fordított 273.000 márkát. A 10 Egyetemi Könyvtár (el nem felejtendők a Deutsche Notgemeinschaft küldeményei és annak kitűnően megszervezett csereforgalma) együtt 608.000 márka állami dotációt kapott könyvek beszerzésére: a boroszlói 99.000, a bonni 80.000, a münsteri 77.000, a göttingai 66.000, — a legkevesebbet a berlini, 36.000 márkát, mert ez *egy* épületben van elhelyezve az Állami Könyvtárral.

F. RIDER (Library cost accounting: LQU. 331) statisztikai táblázatok segítségével állapítja meg, hogy a könyvtári költségvetés átlagban milyen tételek közt oszlik meg.

G. REINCKE (Bibliothekarische Betrachtungen zur gegenwärtigen deutschen Buchproduktion: ZBW. 538) a kötelespéldányok könyvtári gyarapodásértékéről mondja el megszívlelendő megfigyeléseit. A kötelespéldánytörvények célja az, hogy az állami könyvtárak gyarapodási költségeit csökkentsék. De a gyarapítás nemcsak abban áll, hogy a könyvet beszerezzük, hanem abban is, hogy katalogizáljuk, köttetjük, elraktározzuk és használatba bocsátjuk. Csak akkor válik gyarapodássá, ha a könyvtárban használhatóvá válik. 1935-ben a német könyvek átlagára 4 márka volt, a berlini Állami Könyvtárba kerek számmal 10.000 kötelespéldányt szolgáltattak be, ezek együttes értéke tehát 40.000 márka. Kötetlen volt 5000, köttetésük 15.000 márkába került. A katalogizálás és annak sokszorosítása, az ehhez szükséges kartonok, kartotékfiókok stb., költsége könyvenként 1.50 M. — ez 10.000 kötelespéldány után újabb 15.000 márka. Raktározásra nem kellett költeni, mert a könyvtár vasraktáraiban még van férőhely. A 40.000 márkát érő kötelespéldányokhoz a könyvtárnak tehát 30.000 márkával, vagyis az értékük 75%-ával kellett hozzájárulnia. E könyvek közt azonban sok olyan van, melyet aligha fognak valaha használni, s melyet ennélfogva nem lehet gyarapításnak, hanem inkább a drága férőhely méltatlan bitorlásának tekinteni. A könyvtár akarva-nemakarva olyan „ingyen" könyvekhez jut, melyeket szabad akaratából nem szerzett volna be.

A. v. HARNACK (Über Randbemerkungen in Büchern: ZBF. 9) jegyzetekkel ellátott könyvek értékeléséhez ad támpontokat.

H. LUTZ (Überlegungen zum Dissertationentausch: ZBW. 695) az egyetemi kiadványcsere jogát az egyetemi könyvtáraknak óhajtja fenntartani.

L. WHITE (The buying and binding of fiction: LAR. 339) a szépirodalmi művek beszerzésére állapít meg szempontokat.

S. BLISS (How libraires say „thank you". LJ. 481) az ajándékokért küldött köszönőformulákat ismerteti.

A. JÜRGENS (Echange des doubles: AB. 129) a berlini Reichsaustauschstelle központi duplumcsere-eljárásáról számol be.

3. *Katalogizálás.*

M. VINCENT (Paradoxes sur le catalogue: ABM. 126, kivonatban) azt ajánlja, hogy katalogizálási szabályzat szerkesztésénél induljunk ki a cédulabeosztás szabályozásából. A katalógus készítésében a kutató, nem pedig a címleíró pszichologiájára kell támaszkodni. A betűrendes katalógus cédulabeosztásában nem betűről-betűre, hanem szóegységről-szóegységre kell haladni. A szisztematikus katalógus nem tudományos, hanem filozófiai rendszer s ezért nincs jelentősége. A könyvtár ideális könyvkutató eszköze a betűrendes tárgyi katalógus; ebben lehet a leggyorsabban megtalálni a keresett címet. De jó tárgyi utalók kellenek hozzá. A legjobb egyesíteni a betűrendes szerzőkatalógussal, ahogy ezt az amerikai könyvtárak és a Vatikáni Könyvtár teszi. A szakszerinti felállítás, éppúgy mint a szisztematikus katalógus, idejét multa: át kell térni a numerus currensre. A katalógusszabályok ország-

gonként egységesítendők, hogy kollektív központi katalógusokat lehessen felállítani. Ez csak hatalmi szóval történhetik, olyképen, hogy a kormány az ország vezető országos, nemzeti vagy állami központi könyvtárának katalogizálási szabályzatának követését a többi könyvtárnak is előírja.

VINCENT hitét a betűrendes tárgyi katalógus üdvözítő voltában G. LEYH az előbb idézett elnöki megnyitójában nem osztja: „mi, könyvtárosok, ma már nyíltan bevalljuk, hogy még nem fedeztük fel a tárgyi katalógus címszavai megválasztásának helyes rendszerét és elveit". (ZBW. 474.)

J. SANTINELLI-FRASCHETTI (La parola d'ordine delle opere anonime: ABJ. 1935. decemberi füzetében) ugyanezt a nehézséget látja a szerző megnevezése nélkül megjelent művek címszavának megválasztásában.

C. P. HUYSERS (Vergleich deutscher und holländischer Einheits ABC-Regeln: IDC. II.) a cédulabeosztáskor követendő betűrendproblémák egységes megoldását kívánja.

H. E. BLISS (Some reflections on corporate names: LQu. 263), S. C. BRADFORD (The cataloging of publications of societies and corporate bodies: IDC. II.) és M. L. SPALDING (League of Nations documents: LJ. 747) a testületi kiadványok katalogizálásához keres egységes elveket.

C. WALTHER (Richtlinien für alphabetische Kataloge periodischer Schriften: IDC. II.) a folytatásokban megjelenő kiadványok, B. MENKES (Indexing the „Responsa": BNY. 9) a bölcs rabbik kérdés-felelet könyveinek, C. R. CRONE (The cataloguing and arrangement of maps: LAR. 98) a térképek könyvtári nyilvántartásának elveivel foglalkozik.

C. LEBRUN (Proposition de regles catalographiques internationales concernant le film éducatif: IDC. II.) egy új gyüjtőkör anyagának, a filmnek a katalogizálására ad javaslatokat.

A. F. WOOD és E. HOLCOMB (A symposium concerning union catalogs: LJ. 90) a központi katalógusok kívánalmait vizsgálja.

S. DE RICCI (Sur l'unification des fiches de catalogue dans les bibliothèques françaises: RB. 78) ajánlja, hogy a francia könyvtárakban vezettessék be a nemzetközi cédulaalak, valamint a porosz mintájú katalógus-cédulanyomás (Titeldruck).

4. *Szakozás, decimálás.*

B. SARACENI-FANTINI: Catalogo per soggeto e catalogo sistematico. Nuove proposte (ABI. márc.).

S. RUNGE: Wege und Möglichekeiten gemeinschaftlicher Sachkatalogisierung (ZBW. 552) és ugyane szerző jelentése a német könyvtároskongresszuson: Ausschuss für Sachkatalogisierung (ZBW. 584).

F. PRINZHORN: Richtlinien für die Herstellung und Ordnung von Sachregistern (IDC. II.).

L. M. KERN: Die Anwendung der Dezimalklassifikation einer volkswirtschaftlich-statistischen Fachbibliothek (IDC. II.).

F. DONKER-DUYVIS: 9-th report on the International Committee of Decimal Classification (IDC. II.).

E. LANCASTER JONES: The evolution of a cooperative classified bibliography of science and technology (IDC. II.).

W. ASHWORTH: The Dewey classification of physical literature. A practical code. (LAR. 383.)

5. *Könyvkölcsönzés.*

A. BOSELLI: Prestito internazionale. (ABI. I.)

KLAIBER (Frankreich: ZBW. 724) ismerteti a kölcsönzés új rendjét Franciaországban. 1922-ben a párizsi Nemzeti Könyvtár hatásköre alá tartozó központi kölcsönzést lebonyolító szerv alakult, a „Service central de prêts", mely a könyvtárak közti kölcsönzést közvetítette. Ha egy dijoni

könyvtár egy besançoni könyvtárból könyvet akart kikölcsönözni, akkor nem fordult a besançoni könyvtárhoz, hanem Párizsba írt az említett intézménynek s ez írt aztán Besançonba. A forgalom azonban nagy volt, a Service central nem bírt vele. Ezért most enyhítettek az 1922. évi rendelkezéseken, melyek ezentúl csak kéziratokra, ősnyomtatványokra és egyéb ritkaságokra vonatkoznak, míg közönséges nyomtatványokat a könyvtáraknak ismét szabad közvetlenül kérni egymástól. Külön egyezmények esetén ez a külföldi forgalomra is vonatkozik. Németországgal a kölcsönzést a berlini francia követség közvetíti, de ez viszont csak a berlini Állami Könyvtáron át. A francia követség közvetlenül állhat érintkezésben ezzel a német könyvtárral, a párizsi német követség pedig szintén közvetlenül, a francia külügyminisztérium mellőzésével fordulhat a párizsi Nemzeti Könyvtár igazgatóságához, mely az alája tartozó Service centralnak a megfelelő utasításokat adja. Ez az 1936. január 8-án kelt francia kormányrendelet arra kényszerítette a német közoktatásügyi minisztériumot, hogy a maga részéről is intézkedjék: az összes német könyvtárak csak a porosz Állami Könyvtár útján kérhetnek Franciaországból könyvet kölcsön, az Állami Könyvtárnak pedig megengedi, hogy ilyen esetekben a minisztérium megkerülésével közvetlenül fordulhasson a berlini francia követséghez, mely a kölcsönkérelmeket a hivatalos út további állomásaira továbbítja.

G. L. BURTON (A method of correcting errors: LAR. 344) a térítvénykezelésben és a kölcsönzési reklamálásokban elkövetett tévedések helyrehozásáról értekezik.

6. *Olvasótermi használat.*

K. D. METCALF (Notes on variation in the amount of use of the Reference Department of the Ney-York Public Library: BNY. 907) levonja az olvasótermi használat 40 évi statisztikájának tanulságait. Az olvasók száma általánosságban folyton emelkedik. A newyorki Nyilvános Könyvtárban 1896-ban 100.000 olvasó 300.000 művet használt, 1935-ben pedig több mint 2 millió olvasó 4,300.000 művet. Az állandó emelkedés következményeként ma az olvasóterem látogatását csak azoknak engedik meg, akik az ott felállított anyagot kutatási vagy művelődési célból akarják használni, de például keresztrejtvényeket fejteni tilos. Újabb szépirodalmat és ritkaságokat nem bocsátanak olvasótermi használatra. A látogatásban időnként visszaesések mutatkoznak. Az állandó emelkedés oka a lakosság növekedése és a könyvtár használhatóságának folytonos javítása, jó hírnevének terjedése; az időnkénti visszaesést és emelkedést pedig befolyásolja az időjárás változása (rossz időben több a látogató), a gazdasági helyzet (rossz viszonyok közt több az olvasó), és a politikai helyzet (nyugtalan, háborús időben kevesebb az olvasó).

K. BROWN a BNY. 1935. és 1936. évfolyamaiban folytatólagosan kalauzszerűen ismertette és jellemezte az olvasóterem állományát. (A guide to the reference collections of the New-York Public Library.)

F. S. SMITH (Reference library policy in London libraries: LAR. 136) szellemes útmutatást ad segédkönyvtárak berendezésére. Osztálysegédkönyvtárakba és különgyüjtemények kutatóhelyiségeibe csak segédkönyveket szabad beállítani (olyan könyveket, melyek nem olvasásra vannak szánva, hanem melyekben gyors felvilágosítást keresünk); szövegkiadások nem valók oda. De az olvasóterembe segédkönyvek is, de szövegkiadások is valók, még pedig azok, melyeket az olvasók ott rendszeresen használnak.

7. *Felvilágosító szolgálat, dokumentáció.*

A. PREDEEK (Noch einmal die Dokumentation: ZBW. 502) elismeri, hogy a dokumentáció kezd a viccelőknek és karikatúristáknak kedvenc témája lenni. Először volt a szó, ezrek ajkán él, harci jelszó, ezrek lel-

kesednek érte, de a fogalma még tisztázatlan. Hágában van egy Institut International de Documentation (IID), Párizsban van egy Union Française des Organismes de Documentation (UFOD), a madridi nemzetközi könyvtároskongresszus állandó bizottságot választott a dokumentáció megszervezésére és a Nemzetek Szövetségének párizsi intézménye, az Institut International de Coopération Intellectuelle (ICI), a dokumentáció érdekében iratokkal és kiadványokkal árasztja el a világ tudományos intézeteit. Végül is valaki az IID-nél javaslatot nyujtott be a „dokumentáció" kifejezés szabatos megmagyarázására, az UFOD is hozzáfogott egy „Vocabularium" szerkesztésébe, az ICI pedig bejelentette, hogy új „Guide"-t ad ki, mely nemcsak programmot, hanem definíciókat is fog adni. Eddig a következő meghatározások közt válogathatunk: „a dokumentáció az emberi tevékenység szimbólumainak materializációja" (P. OTLET); „dokumentáció az a szervezett tevékenység, mely a kutatónak a kívánt dokumentumokat rendelkezésére bocsátja" (I. GERARD, az UFOD elnöke); „dokumentáció alatt bizonyos célra szükséges dokumentumok előteremtését értjük" (A. PRINS, az IID elnöke); dokumentum lehet bármely tárgy, mely felvilágosításra vagy bizonyításra alkalmas; dokumentáció a dokumentumok összeállítása; dokumentalista a szakértő a dokumentációban; dokumentációs hely a dokumentumok lelőhelye; dokumentációs központ a dokumentáció közös (nemzetközi) irányítására szolgáló szerv; osztályai részint a gazdasági és tudományszakok szerint tagolt felvilágosító osztály, részint pedig a kiadványokat szerkesztő és kiadó osztály; a dokumentáció egységes rendszerezésének eszköze a decimális szakkatalógus. Mindennek oka és értelme pedig: ma a könyvek és folyóiratcikkek tömege annyira megnőtt, hogy a kutató egymaga már nem tájékozódhatik benne s minden erre irányuló kísérlete nagy időveszteséggel jár. A dokumentalitsák feladata, hogy ezt az idejét megtakarítsák. Magyarán mondva, a valamely munkához szükséges forrásanyagot a kutató helyett állítsa össze a könyvtáros, a kutató aztán majd csak írni fog. Régi dolgok új név alatt. A könyvtárak eddig is rendszerezték az anyagot szakkatalógusok készítése által, felvilágosítással szolgáltak (ezt a tevékenységüket a dokumentálás kitalálása előtt reference-szolgálatnak nevezték) s az óhajtott anyagot a kutató rendelkezésére bocsátották. Ami a lényeges az új törekvésben, az a nemzetközi megszervezése és az egységes módszerek keresése. Csakhogy az a nemzetközi megszervezés és a módszerek egységesítése rengeteg költségbe kerül. A dokumentációra való berendezkedés csak akkor jogosult, ha *sok* használója van. De egyelőre úgy fest a dolog, mintha az államvasutak igazgatósága lakatlan vidékeken sűrű állomáshálózatot létesítene és sok vonaljáratot tartana fenn, noha csak nagyritkán száll be egy-egy utas.

F. PRINZHORN (Der Stand der Dokumentation auf den einzelnen Fachgebieten in Deutschland: ZBW. 588) a német könyvtároskongresszus elé terjesztett szakbizottsági jelentésében a dokumentáció terén a legfontosabb tennivalót a folyó irodalmat referáló szakfolyóiratok szerkesztőinek és a könyvtárak bibliográfiai tisztviselőinek együttműködésében jelöli meg.

Egyéb figyelemreméltó hozzászólások:

E. GUERRIER: The measurement of reference service (LJ. 529).

E. GARNETT: Reference service by telephone (LJ. 909).

M. SILVERTHORN: Reference service from the viewpoint of a branch librarian (LJ. 309).

E. R. J. HAWKINS: Information not obtainable in books (LAR. 338: hogyan kell felelni kérdésekre, melyekre közvetlen adatot könyvben nem találunk. Érdekes példákkal).

H. BUTTE: Familienkunde und Bibliotheken (ZBW. 556).

K. HUNGER: Familiendrucksachen aus der Zeit des ausgehenden XVIII. Jahrhunderts (ZBF. 67).

8. *A könyvtár propagandája.*

Mottó: „minél több olvasó és minél több olvasott könyv!"

L. R. Mc COLVIN: The library and leisure (LAR. 329: a könyvtár berendezése és kiszolgálása legyen olyan, hogy az emberek szeressék szabad idejüket ott tölteni).

W. S. HOOLE: Suggestion cards (LJ. 718: a könyvtár az egyszerű szerzeménylistákon kívül küldjön szét a könyvkereskedők módjára figyelmeztető levelezőlapokat: „Uram, ha még nem olvasta volna az alábbi című könyvet, folyóirati cikket, felhívom rá szíves figyelmét!").

T. M. GARDNER: The enquiring librarian (LAR. 459: kérdőív az olvasóhoz: milyen könyvet nem tartott jónak könyvtári olvasmányai közt? Milyen úton jutott hozzá s mennyiben volt ez a könyvtár hibája? A kérdőív szempontokat keres a helyes válogatáshoz).

W. C. HAYGOOD: The New-York Public Library survey (BNY. 1026: statisztika céljából kérdőíveket körözött a könyvtár olvasói közt: milyen könyvtárakat látogat, milyennek találta a kiszolgálást, mit szeret olvasni, megkapta-e amit kért, használja-e a katalógust, mennyiben kellene azt javítani, szokott könyvet, újságot, folyóiratot vásárolni s milyeneket, milyen árban; milyen iskolát végzett, mi a foglalkozása? A feleletek tanulságai közé tartozott az is, hogy Amerika legolvasottabb írója Sinclair Lewis).

H. WILSON: Service (LAR. 341: a rideg, szabályszerű tömegkiszolgálás helyett az olvasót egyéni kiszolgálásban kell részesíteni, figyelembe kell venni egyéni hajlamait, szokásait).

E. A. SAVAGE: Personal service in the home-reading library (LAR. 507: szintén az egyéni kiszolgálást követeli. A könyvtár alkalmazkodjék az olvasó természetéhez).

L. W. WATT SMITH: Making the unpopular book attractive (LAR. 364: a könyvtár a népszerűtlen könyvet is vonzóvá teheti. Ez különösen ifjúsági könyvtárakban fontos).

I. S. MORGAN: Books and the unemployed (LAR. 144: a könyvtár hódítsa meg olvasókul a munkanélkülieket).

M. C. STANLEY-SMITH: Personal contacts with rural readers (LAR. 369).

H. E. RIDGWAY: Community studies in reading (LQu. 1: olvasmányi statisztikákkal puhatolja az olvasóközönség hajlamait).

L. CARNOVSZKY: Book collections, library expenditures and circulation (LQu. 34).

I. H. FOSTER: An approach to fiction through the characteristics of its readers (LQu. 124).

W. H. CARLSON: Preparers of the mind and heart (LJ. 182: a könyvtár a politikai propaganda szolgálatában).

9. *A könyvtárak együttműködése.*

PH. T. M. CORBETT: Cooperation between schools and libraries (LAR. 361).

C. B. JOECKEL: A „little capital" for libraries in Chicago (LQu. 221: központi könyvtárak és fiókkönyvtárak együttműködéséről. Ugyanerről szól angol szempontból a következő is).

R. IRWIN: Planning and lay-out of county library headquarters buildings (LAR. 311: a cooperatiót már az épület és berendezése tervezésénél is vezetőszempontul választja a központi könyvtár, mely elsősorban mindig elosztó könyvtár).

E. T. KIRWAN: A statistical turn of mind (LJ. 674: kérdőív-mintákkal az egységes könyvtári statisztika hasznáról és módosítása szükségéről).

10. *Fényképezés és mikrofilm.*

1931-ben a párizsi Société des editions sur films des bibliothèques de France a világ nagyobb könyvtárainak ajánlatot küldött, hogy rendelésükre a francia könyvtárak bármilyen kéziratáról vagy nyomtatványáról vetíthető mikrofilmet szállít laponként 0·06 dollár (kb. 30 fillér) árban. Ezzel az ajánlattal új távlatok, új lehetőségek meglepő kombinációi nyíltak meg a könyvtárosok előtt, egyre többet vitatkoztak róluk, 1936-ban már a tanulmányok egész áradata foglalkozott velük s a könyvtári fényképezés a konferenciák és könyvtári kongresszusok egyik főtémája lett.

J. HUBERT et CH. PERRAT (La photographie au service des archives et des bibliothèques: AB. 7) azzal kezdi fejtegetését, hogy ma már nemcsak klisék készítése céljából, vagy hiányok pótlása végett fényképezünk, hanem a fénykép a dokumentáció egyik főeszköze lett. Emellett fontos szerepe van kéziratok — különösen a palimpsestek — meghatározásánál, felderítésénél. A technikai eljárások ismertetése után áttér a mikrofilmre, mely a hiányzó könyveket pótolni fogja s a fényképezett katalógusra, mely a mai katalógizálási rendszert gyökeresen át fogja alakítani s végül a könyvtári fényképezés szabályozására tesz javaslatot.

Az IDC. 1936. évi első füzetét teljesen a könyvtári fényképezésnek szenteli. Tíz tanulmányt közöl róla, — íme az érdekesebbek:

A. BARGILLIAT: Le microfilm.

L. BENDIKSON: Some phototechnical methods for the preservation and restoration of the contents of documents.

G. VAN ITERSON: On the preparation and reading of microreproductions of printed matter.

H. JOACHIM: Die photographische Registrierung im Dienste der Betriebsorganisation.

C. MUNTERS: Photomikrographie in der Verwaltung.

W. SALCHOW: Karteikarte mit losen Kleinbildern oder Filmen.

Az angolokat és amerikaiakat érdekli leginkább az új probléma. Igen érdekes cikkek:

E. F. PATTERSON: The application of small scale photography to library purposes (LAR. 347).

K. D. METCALF: Micro-copying on photographic films (LJ. 10).

L. BENDIKSON: A cycle of ultra-violet light sources for various use (LJ. 16: a palimsestfotografálásról).

N. F. BEARDSLEY: The photography of altered and faded manuscripts (LJ. 96).

L. RANEY: Reading miniature photo-copy (LJ. 136).

V. E. PRATT: The micro copy film situation (LJ. 260).

R. B. HASELDEN: A note in the use of polarized light for the examination of manuscripts and printed books (LJ. 906).

R. H. CARRUTHERS: Seventy millimeter paper and its place in photographic reproduction (LJ. 912).

Azonban álljon itt a teljesség kedvéért a német G. LEYH véleménye is (ZBW. 478): „Csak fényképész hiheti, hogy a modern könyvtárak legfőbb nehézségét, a férőhelyhiányt megoldhatja a mikrofilm s hogy a jövőben egy egész könyvtár elférhet majd egy szivarskatulyában."

11. *Könyvkötés.*

A LJ.-nak minden számában önálló rovata van a könyvkötésnek: Bookbinding news for librarians.

Technikai tanácsokat és felvilágosításokat ad C. L. STERLING (Homemade pamphlet bindings: LJ. 402) és I. ARCHER (A ten-year test of bindings: BNY. 97). Az utóbbi tízévi megfigyeléseinek tanulságait abban foglalja

össze, hogy a legjobb könyvkötészeti anyag a Németországban és Angliában készített maroquinbőr; a bőrt állati vagy növényi zsírokkal kell kezelni, ásványi zsiradékok ártanak a bőrnek; de árt a bőrkötésnek és különösen az aranyozásnak az állandó kenegetés is.

Két szellemes kötésesztétikai elmefuttatást írt F. VANDÉREM: De la rareté des originales brochées et des originales en reliure d'époque (BB. 1) és: Les reliures postérieures (BB. 49). Azt kérdi, miért nem kötik az utólag kötendő könyveket a szerző korának megfelelő kötésbe? Az anakronisztikus kötéseket azzal magyarázza, hogy a tulajdonosok nem tudnak a saját koruk divatjának ellentállni.

A könyvkötéstörténeti tanulmányok közt első helyen áll R. BRUN Guide de l'amateur de relieures anciennes-je (BB minden számában, folytatva az 1935. évfolyamban kezdett és 1937-ben még folytatandó dolgozatát). Részletes kötésleírások, az anyagot csoportosította, a csoportokhoz jellemző bevezetéseket írt.

F. P. SCHMIDT (Sechsfachbände: ZBW. 154) a barokkor kötéskuriózumait ismerteti; G. PRAUSNITZ (Ein alter Buchdeckel des Metropolitan Kapitels St. Veit in Prag: ZBW. 16) a makulatúrakutatáshoz szolgáltat adalékot. A newyorki Nyilvános Könyvtár kötéskiállításán bemutatott XIX. századi angol kiadói könyvkötések jegyzékét (kb. 150 kötés) a BNy. 655. közli (English publisher's bindings 1800—1900).

R. H. CARRUTHERS és H. B. WEISS (Insect pests of books: BNy. 739, 827, 831, 985, 1049) bevezető tanulmánnyal ellátott bibliografiát közöl a könyveket és kötéstáblákat pusztító rovarokról. A szerzők 493 a könyvskorpiókkal és könyvszúval foglalkozó könyvet írnak le, tartalmukat is röviden ismertetik s két mellékelt tábla 17 fajta könyvszút és könyvskorpiót, két további tábla pedig rovarok által elpusztított könyvek képét mutatja.

Értékes könyvkötések nyilvántartása tárgyában J. HOFFMANN (Ausschuss für Bucheinband-Katalogisierung, Bericht über das Ergebnis der Rundfrage vom März 1936: ZBW. 588) tett jelentést a német könyvtároskongresszuson.

12. A könyvtárépület, technikai berendezése, új találmányok.

Erről a tárgykörről legtöbbet a LJ. mond. Állandó rovata van (New buildings and equipment), melyben többszáz épületről, új berendezési tárgyakról, könyvtári gépekről és egyéb technikai segédeszközökről szól. Cikkei közül külön megemlítést érdemel PH. J. TURNERÉ (Some recent library buildings in England: LJ. 565), miután ma a könyvtárépítés terén Anglia vezet. — A LAR több kisebb-nagyobb tanulmányt szentel az új angol könyvtárépületek terveinek. A legfontosabb az oxfordi Bodleian Könyvtáré (H. E. CRASTER: Bodleian Library extension. Plans of the new building: LAR. 185). Építése 1936 decemberében megkezdődött, 1939-ben fogják befejezni; acélpalotájában ötmillió kötet számára lesz hely.

S. DANAILOV (Das neue Gebäude der U. B. Sofia: ZBW. 452) a szófiai egyetemi könyvtár 1934-ben megnyilt új épületének tervrajzát magyarázza. Hármas tagoltsága szerencsésen valósítja meg a könyvtárépítés modern elveit: nyilvános helyiségek, hivatali helyiségek és raktárak háromszög szárai alakjában különülnek el, de a központi fekvésű katalógusterem és kölcsönzőhelyiségen át a legrövidebb utak kötik őket egymással össze.

Egyebütt toldás-foldás folyik, új szárnyakat építenek vagy meglévő helyiségeket alakítanak át. Norvégia főkönyvtára, az oslói egyetemi könyvtár 1933-ban kapott új szárnyat, melyben az igazgatási hivatali helyiségeket rendezték be s azonkívül a Björnson dísztermet, a költő kéziratait, leveleit, nyomtatott munkáit, arcképeit és kivágott újságcikkeit tartalmazó tárlókkal és szekrényekkel. A norvég képviselőház megszavazta az ezzel párhuzamosan, a törzsépület másik oldalán építendő szárny költségeit is. Ebben lesz a

nagy olvasóterem és egy hatemeletes raktár (A. JÜRGENS: Umschau aus und über Bibliotheken: ZBW. 667).

Tanulságosan magyarázza H. NAUBERT és E. KÄSTNER (Der Umbau der L. B. Dresden: ZBW. 239), a drezdai Országos Könyvtár átépítésében követett elgondolásokat és az elvi követelményeknek a helyi adottságokkal való összeütközését és kiegyenlítését.

A berlini Állami Könyvtárt 1935 júliusában három és fél hónapra bezárták s nagy olvasótermét átalakították, hogy újabb és nagyobb kézikönyvtárt lehessen benne felállítani.

A prágai Nemzeti Egyetemi Könyvtár új kéziratolvasóterme 1936 februárjában nyilt meg. Fényjelzőkészüléke van, mely a felügyelő tisztviselőt a terem látogatóinak be- és kilépésére figyelmezteti (ZBW. 179).

A berendezés technikai újítására három amerikai cikk figyelmeztet:

E. M. FAIR: Inventions and books; what of the future? (LJ. 47).

R. W. HENDERSON: Bookstack planning with the cubook (LJ. 52).

R. H. PARKER: The punched card method in circulation work (LJ. 903).

(Következő számunkban folytatjuk.) *F.*

RESUMÉ — INHALTSANGABE.

Iván Pasteiner: *Les Bibliothèques Universitaires.* Le rapporteur traite quelques problèmes actuels de nos Bibliothèques Universitaires, problèmes concernant leur organisation, leur rôle dans l'enseignement supérieur, leur manque de place et la question de leur dotation.

Il fait connaître l'organisation des quatre bibliothèques de l'Université, bien différente l'une de l'autre: à Budapest et à Szeged, c'est le directeur qui supplée aux affaires de la bibliothèque, tandis qu'à Pécs la même tâche est accomplie par le directeur, la Commision de la Bibliothèque, le recteur et le Sénat et enfin — à Debrecen — par la Commission de la Bibliothèque toute seule. Il serait pourtant désirable d'assurer au directeur de chacune des bibliothèques le droit d'initiative et la responsabilité tout en gardant l'autonomie de l'Université.

Les Bibliothèques Universitaires devraient contribuer plus efficacement au travail de l'enseignement supérieur. Il serait utile de serrer les rapports qui existent parmi les Bibliothèques des Universités et celles des instituts universitaires. Les bibliothécaires des instituts devraient passer quelques temps dans la bibliothèque de l'Université et en même temps un catalogue sur fiches embrassant les nouvelles acquisitions des instituts devrait être dressé dans la bibliothèque de l'Université respective d'où résulterait une coopération parfaite au sujet des nouveaux achats.

Le peu de place, dont disposent nos bibliothèques, impose la nécessité d'un choix du matériel reçu par don. Enfin il serait désirable que le dotation des bibliothèques constitue une tranche nettement délimitée du budget global des Universités et qu'elle se rapproche, autant que possible, de la dotation d'avant-guerre.

Ottó Varga: *Alte katholisch-kirchliche Bibliotheken.* In Rumpfungarn gibt es 105 katholisch-kirchliche Bibliotheken, welche im Besitze der Dioezesen und Priesterseminarien, hauptsächlich aber der Klostergemeinschaften sind. Nach Angaben der Bibliothekstatistik des Jahres 1930 ist der Bücher-

bestand der kirchlichen Bibliotheken 1,364.000 Bände, wovon cca 3200 Bände Incunabeln und 6500 Bände Handschriften sind. Inhaltlich sind die Bücher zum bedeutenden Teile theologische Werke. Für diese hat nicht nur die sich erneuernde theologische Wissenschaft ein Interesse, sondern sie bilden auch eine, noch fast gar nicht beachtete Quelle der Geistesgeschichte. Die in den kirchlichen Bibliotheken enthaltene nicht-theologische-wissenschaftliche Werke, hauptsächlich die grossen Serien verschiedener, sonst schwer zugänglicher Zeitschriften bilden eine willkommene Arbeitsgelegenheit für Wissenschaftler der ungarischen Landstädten. Was die bibliothekarische Bearbeitung der kirchlichen Büchersammlungen betrifft, können wir feststellen, dass oft mit Eifer, aber nicht immer mit genügender bibliothekarischer Schulung gearbeitet wird.

Ákos Domanovszky: *Catalogue analytique et catalogue par mots typiques (Stichwortkatalog).* La différence essentielle entre catalogue analitique („Schlagwortkatalog") et catalogue par mots typiques („Stichwortkatalog") peut être résumée en ceci que le dernier rend pour 80% les mêmes services que le premier, tout en exigeant seulement 20% du travail nécessaire pour dresser un catalogue analytique. Aucun des deux n'est complètement satisfaisant, s'il est le *seul* catalogue méthodique d'une bibliothèque d'ouvrages scientifiques, mais, si la bibliothèque possède aussi un catalogue systématique, le catalogue par mots typiques représente un auxiliaire très précieux, par la simple raison que dans l'administration des bibliothèques le point de vue économique, c. à. d. la relation entre l'effort demandé et le résultat obtenu, a autant d'importance que dans n'importe quelle autre branche de l'administration.

Pál Drescher: *Bibliothèques populaires dans les grandes villes.* M. Paul Drescher, bibliothécaire, directeur des succursales de la Bibliothèque Municipale de Budapest donne un court et vigoureux programme d'idées des bibliothèques populaires d'une grande ville moderne. Il déclare la guerre à la production sous-littéraire, à cette littérature du jour, qui inonde les boulevards d'une capitale d'opuscules sans valeur et toujours sans responsabilité morale. Au nom du bon goût, au nom du progrès, au nom de l'Eternel Beau il faut faire la guerre à tout livre propre à avilir et à corrompre le bon sens, le goût et le respect de soi-même chez le lecteur. L'auteur développe l'axiome, que le bon bibliothécaire n'est pas seulement fonctionnaire, mais qu'il doit être le directeur spirituel de ses clients. Il lui incombe de contrôler toute production littéraire pour savoir en choisir des œuvres considérables, propres à éduquer et le goût et l'amour du Beau. L'Art — dit Goethe — est la sœur de la Religion c'est avec son aide que l'idée de l'Univers embrasse la vie réelle.

Ilona Berkovits: *Les manuscrits et les incunables enluminés de la Bibliothèque Épiscopale de Pécs.* L'auteur fait connaitre les manuscrits enluminés et les incunables de la Bibliothèque épiscopale de Pécs. Le plus ancien est une petite Bible parisienne qui date du commencement du XIIIe siècle. A propos de ce manuscrit l'auteur s'occupe aussi des Bibles d'origine

français du XIIIe siècle conservées à la Bibliothèque archi-épiscopale de Kalocsa, à la Bibliothèque de l'Université de Budapest et à la Bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois. — Le plus beau manuscrit enluminé de la Bibliothèque épiscopale de Pécs est une Bible d'origine française du XIVe siècle, ouvrage de miniaturistes normands. Il peut être rapproché de la Bible de Saint-Bertin, actuellement à Saint-Omer, surtout en ce qui concerne l'exécution de ses sujets et l'identité presque totale des types de visage. Il n'y a qu'une Bible d'origine française du XIVe siécle en Hongrie qui soit plus achevée du point de vue artistique: celle de la Bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois.

Parmi les manuscrits de la Bibliothèque épiscopale de Pécs l'auteur décrit encore un petit livre de prières italien, produit l'école milanaise de la fin du XVe siècle. Les deux incunables enluminés de la bibliothèque sont la bible en deux volumes de Johann Bäemler (Strassbourg, Eggestein, 1466) et le „Missale Quinqueecclesiense" (Venise, 1499).

József Turóczi-Trostler : *Nosce te ipsum. — Zur Weltgeschichte eines Bild- und Versmotivs.* WILHELM FRAENGER beschreibt und deutet in seiner ausschlussreichen Studie „Deutsche Vorlagen zu russischen Volksbilderbogen des 18. Jahrhunderts" *(Jahrbuch für historische Volkskunde II. 1926)* einen Kupferstich aus dem Leopold'schen Kunstverlag vom Anfang des 18. Jahrhunderts (Vogel mit dem Brustgesicht), indem er sein Vorbild in der antiken Gemmenkunst (Silenos—Hahn) zu finden glaubt und die Umgestaltung des Hahnes zum Storch den deutschen Kupferstecher vollziehen lässt. Verfasser zeigt dagegen an der Hand eines ungarischen Einblattdrucks (1689), das in Wort und Bild dasselbe Motiv in altertümlicherer Ausführung behandelt und vermutlich auf eine deutsche Vorlage zurückgeht, dass solche Umgestaltung im Bereiche humanistisch-barocker Emblematik vor sich gehen musste. Er stellt zugleich das Ganze in einen grösseren ideengeschichtlichen Zusammenhang.

Rezső Lavotta : *Sur une oeuvre inconnue d'un écrivain hongrois du XVIIIe siècle.* La Bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois conserve un manuscrit qui permet un coup d'oeil sur l'esprit du rococo hongrois au XVIIIe siècle. Verseghy est un représentant typique de cette époque. Son ouvrage cité ne contient pas uniquement de poémes et de mélodies inédits, mais aussi quelques vers chantés en son temps et c'est ce qui détermine la valeur du manuscrit du point de vue de l'historie littéraire.

Tous les airs sont des airs de danse, très caractéristiques pour le style rococo et même les mélodies composées sur des textes ecclésiastiques sont loin d'évoquer un état d'esprit pieux; aussi sont-elles loin du style populaire hongrois.

Quand-même, la culture européenne de Verseghy qui se manifeste dans tous ses ouvrages, ainsi que les idées qui se remarquent dans ses discussions, n'ont pas passé sans laisser de trace et cette personalité si intéressante du XVIIIe siècle mérite d'occuper la place qui lui convient dans l'histoire de la littérature et de la musique hongroise.

A szerkesztésért és kiadásért felel: Trócsányi Zoltán szerkesztő.

25.184. — K. M. Egyetemi Nyomda Bpest, Múzeum-krt 6. (F.: Thiering R.)

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR KÖZKÖNYVTÁRAK KÖZLÖNYE

MEGJELENIK
ÉVENKÉNT NÉGY FÜZETBEN
HÚSZ ÍV TERJEDELEMBEN

ÉVI ELŐFIZETÉSI ÁRA
40 PENGŐ

Megrendelhető a
Magyar Könyvszemle kiadóhivatalában
Budapest VIII, Múzeum-körút 14.

TELEFON: 1—332—23

TARTALOM.

Lap

Pasteiner Iván: Az egyetemi könyvtárak 3
Varga Ottó: A régi egyházi könyvtárak 12
Domanovszky Ákos: Index-katalógus, címszavas katalógus 19
Drescher Pál: Nagyvárosi népkönyvtárak 29
Berkovits Ilona: A pécsi Püspöki Könyvtár festett kéziratai és ősnyomtatványai 35
Turóczi-Trostler József: Nosce te ipsum 50
Lavotta Rezső: Verseghy Ferencnek egy ismeretlen kéziratáról . .. 57
Kisebb közlemények: HODINKA LÁSZLÓ: A mai francia könyvtárosképzés. — A. M.: A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete. — A. M.: Könyvtárosképző-Tanfolyam. — JÉKELY ZOLTÁN: A Magyar Bibliofilek Szövetségének megalakulása. — —.—: Külföldi könyvtárosok tanulmányútja Magyarországon. — KOZOCSA SÁNDOR: Irodalomtörténeti kiállítások a Nemzeti Múzeum Orsz. Széchényi-Könyvtárában. — ZOVÁNYI JENŐ: Két régi magyar nyomdász halálának ideje. — D. P.: Goethe mint könyvtárhasználó. — ASZTALOS MIKLÓS: Halottaink. (ERDÉLYI PÁL, JAKUBOVICH EMIL és BÍBÓ ISTVÁN.) 62
Ismertetések: A román Bibliotheca Bibliologica 1—3. sz. (Ism. MAKKAI LÁSZLÓ.) — NAGY ZOLTÁN: A magyar litográfia története a XIX. században. (Ism. SUPKA ERVIN). — KŐHALMI BÉLA: Az új könyvek könyve. (Ism. TOLNAI GÁBOR). — KOZOCSA SÁNDOR: Az 1935-ik év irodalomtörténeti munkássága. — (Ism. TOLNAI GÁBOR.) 77
Folyóiratszemle 1936. (F.) 84
Résumé — Inhaltsangabe 94